

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:

ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Άνισο Δίκαιο»: Η Περίπτωση του Απαρτχάιντ
(Κοινωνιολογικο-δικαική Προσέγγιση)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΜΑΡΙΑ ΖΩΗ
Α.Μ. 7113Μ035

Μέλη Εξεταστική Επιτροπής: : κ. ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δημήτριος (επιβλέπων)

κ. ΚΟΥΤΝΑΤΖΗΣ Στυλιανός – Ιωάννης Γ.

κ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ηλίας

ΑΘΗΝΑ

2015

Copyright © Μαρία Ζώη 2015

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται, η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτική ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν το συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου.

Στη μνήμη του
Nelson Rolihlahla Mandela

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης του μεταπτυχιακού προγράμματος «Νομικός Πολιτισμός: Ιδιωτικό και Δημόσιο Δίκαιο», στο τμήμα της Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου, κατά το έτος 2015.

Η φύση του ανθρώπου είναι να μοιράζετε. Συναισθήματα, εμπειρίες, χαρές και αγωνίες. Καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας ήταν πολλοί εκείνοι που συνέβαλαν, ο καθένας με τον δικό του μοναδικό τρόπο, στην επιτυχή ολοκλήρωσή της και μοιράστηκα μαζί τους προβληματισμούς και προσωπικές σκέψεις. Έτσι θα ήθελα να τους ευχαριστήσω που δέχθηκαν, να μοιραστούμε αυτή την εμπειρία.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Κο Δημήτρη Καλτσώνη, για την πολύτιμη βοήθειά και καθοδήγησή του, την απεριόριστη υπομονή του, και την καλή διάθεση με την οποία αντιμετώπισε τα άγχη και τους προβληματισμούς μου. Έπειτα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές της Δημόσιας Διοίκησης, τόσο του προπτυχιακού όσο και του μεταπτυχιακού, για τις πολύτιμες συμβουλές τους. Καθώς και το προσωπικό της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου για την άμεση ανταπόκριση και την βοήθειά τους.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την στήριξη και την πίστη τους σε εμένα καθώς και για την υπομονή τους όλους αυτούς τους μήνες. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου που ήταν δίπλα μου. Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ θα ήταν το λιγότερο που θα μπορούσαν να πω στον Ανδρέα, τον άνθρωπο που ήταν δίπλα μου καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας υπομένοντάς με στωικά, χωρίς να πάψει στιγμή να με βοηθά, να με εμπνέει και να με στηρίζει.

«Άνισο Δίκαιο»:
Η Περίπτωση του Απαρτχάιντ
(Κοινωνιολογικο-δικαιική Προσέγγιση)

Χρονολόγιο

- 1652** Η Dutch East India ιδρύει την αποικία στο Cape Town
- 1795** Πρώτη Βρετανική Κατοχή του Cape
- 1806** Δεύτερη Βρετανική Κατοχή
- 1835** Αρχή του Great Trek
- 1899 – 1902** Αγγλο – Μπόερ Πόλεμος
- 1910** Δημιουργία της Ένωσης Νοτίου Αφρικής
- 1911** *Native Labour Regulation Act, Mines and Works Acts,*
- 1913** *Natives Land Act No 27*
- 1918** Ίδρυση της Broederbond
- 1923** *Natives (Urban Areas) Act No 21, Natives Service Contract Act*
- 1924** *Industrial Conciliation Act*
- 1925** *Customs Tariff Act, Wage Act*
- 1927** *Immorality Act, No 5*
- 1948** Έρχεται στην εξουσία το Εθνικό Κόμμα
- 1949** *Prohibition of Mixed Marriages Act*
- 1950** *Population Registration Act, Immorality Act, Group Areas Act* και
Suppression of Communism Act
- 1951** *Bantu Authorities Act*
- 1952** *Natives (Abolition of Passes and Co-ordination of Documents) Act, No 67, Native Laws Amendment Act*
- 1953** *Reservation of Separate Amenities Act* και *Bantu Education Act, Native Labour – Settlement of Disputes Act*
- 1954** *Bantu Resettlement Act*
- 1956** *Bantu Education Amendment Act, Industrial Conciliation Act,*
- 1957** *Immorality Act*

- 1959** *Promotion of Bantu Self-Government Act, Extension of University Education Act*. Δημιουργείται Το Pan-Africanist Congress (PAC) από τον Robert Sobukwe
- 1960** 21 Μαρτίου: *Sharpeville massacre*. ANC και PAC τίθενται εκτός νόμου.
Unlawful Organizations Act
- 1963** *General Laws Amendment Act, Coloured Persons Education Act*,
- 1963-1964** Δίκη της Ριβόνια, *Indian Education Act* (1964)
- 1967** *National Education Policy Act, Educational Services Act, Terrorism Act*
- 1969** Η South African Students' Organization (SASO) δημιουργείται από τον Steen Biko. Ίδρυση του Bureau of State Security (BOSS).
- 1972** Ίδρυση του State Security Council (SSC)
- 1976** 16 Ιουνίου η εξέγερση του Soweto
- 1977** Θάνατος του Steve Biko
- 1979** Ίδρύεται το *National Security Management System (NSMS)*
- 1982** *Internal Security Act*
- 1983** Ψήφιση νέου Συντάγματος
- 1985** The Cradock Four
- 1990** Άρση απαγόρευσης των ANC, PAC, UDF και άλλων οργανώσεων, αποφυλακίζεται ο N. Mandela
- 1994** Πραγματοποιούνται οι πρώτες δημοκρατικές εκλογές
- 1997** Ψηφίζεται το πρώτο δημοκρατικό Σύνταγμα της χώρας
- 2013** Στις 5 Δεκεμβρίου φεύγει από τη ζωή ο Nelson Mandela

Πρόσωπα

Biko, Steve Bantu (1946-1977): Αφρικανός πολιτικός ακτιβιστής. Συνιδρυτής της South African Students' Organization (SASO) το 1969 και της Black People's Convention (BPC) το 1972. Πέθανε υπό κράτηση στις 12 Σεπτεμβρίου 1977

Botha, Pieter Wille (1916-2006): Πρωθυπουργός (1978-1989). Εισήγαγε την 'Total Strategy' και το Σύνταγμα του 1984

De Klerk, Frederik Willem (1936-): Πρωθυπουργός και Πρόεδρος (1989-1994). Ως πρωθυπουργός, ήρε την απαγόρευση του ANC και αποφυλάκισε τον Nelson Mandela

Hertzog, James Barry Munnik (1914-1947): Πρωθυπουργός (1924-1939) και ιδρυτής του National Party

Malan, Daniel Francois (1874-1959): Πρωθυπουργός (1948-1949). Εισήγαγε την πολιτική του Απαρτχάιντ

Mandela, Nelson Rolihlahla (1918-2013): Πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής (1994-1999). Ιδρυτικό μέλος του ANC Youth League. Παρέμεινε φυλακισμένος από το 1963 έως το 1990

Smuts, Jan Christian (1870-1950): Πρωθυπουργός (1919-1924, 1939-1948)

Sobukwe, Robert Mangaliso (1924-1978): Ιδρυτής του Pan-Africanist Congress (PAC).

Verwoerd, Hendrik Frensch (1901-1966): Πρωθυπουργός (1958-1966). Ανέπτυξε την ιδέα των Μπατουστάνς. Δολοφονήθηκε εντός του κοινοβουλίου, ενώ βρισκόταν στο βήμα, από τον Δημήτρη Τσαφέντα, στις 6 Σεπτεμβρίου 1966

Vorster, Balthazar Johannes (1915-1983): Πρωθυπουργός (1966-1978).

Μέλος της Ossewabrandwag κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Γλωσσάρι - Συντομογραφίες

African National Congress (ANC): Ιδρύθηκε το 1912 ως South African Native National Congress και μετονομάστηκε το 1923. Τέθηκε εκτός νόμου το 1960, ενώ η άρση απαγόρευσης ήρθε το 1990.

Afrikaners: Απόγονοι των πρώτων λευκών εποίκων, με ολλανδικές, γερμανικές και γαλλικές ρίζες.

Bantu: Χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να περιγράψει τους ιθαγενείς κατά την περίοδο του Απαρτχάιντ.

Black Consciousness: Πολιτική φιλοσοφία, σύμφωνα με την οποία απαιτούταν να υπάρξει συνειδητοποίηση από τους *Μαύρους* πως δεν ήταν κατώτεροι. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή ως *Μαύροι* ερμηνεύετε το σύνολο των μη λευκών.

Broederbond: Οργάνωση που ιδρύθηκε το 1918, γνωστή και ως *Αδελφότητα των Αφρικάνερς*.

Boer: όρος που χρησιμοποιήθηκε από τους άγγλους έποικους για να περιγράψει τους Αφρικάνερς

Bureau of State Security (BOSS): Ιδρύθηκε το 1969 προκειμένου να συντονίζει και να συμπληρώνει τις δραστηριότητες της αστυνομίας και του στρατού. Αναφερόταν στον Πρωθυπουργό και οι δραστηριότητές της παρέμεναν μυστικές.

Democratic Alliance (DA)

Dutch Reformed Church (DRC)

Federasie van Afrikaner Kultuurorganisasies (FAK)

National Party (NP): Ιδρύθηκε το 1914 από τον J.B.M. Hertzog και ήταν το Κόμμα που το 1948 ήρθε στη εξουσία υπό τον D.F. Malan.

Ossewabrandwag: Παραστρατιωτική οργάνωση η οποία ιδρύθηκε το 1938 από Αφρικάνερ.

Pan-Africanist Congress (PAC): Ιδρύθηκε το 1959 από τον Robert Sobukwe. (Επειτα από την αποχώρησή του από το ANC.)

Rivonia Trial: Δίκη κατά την οποία ο Μαντέλα, μεταξύ άλλων, καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη.

Robben Island: Το Ρομπέν Άιλαντ βρίσκεται επτά χιλιόμετρα μακριά από το Κέιπ Τάουν στη μέση του κόλπου του Table Bay και αποτελεί μια βραχονησίδα που για χρόνια χρησιμοποιείτο ως τόπος εξορίας και φυλάκισης κατά την περίοδο του Απαρτχάιντ. Το Ρόμπεν Άιλαντ ήταν συνώνυμο της βιαιότητας και ο πιο διάσημος κρατούμενος σε αυτό ήταν ο Νέλσον Μαντέλα.

South African National Trust Company (SANTAM)

South African National Life Assurance Company (SANLAM)

Sharpeville: Περιοχή που κατά την περίοδο του Απαρτχάιντ είχε οριστεί ως περιοχή Μαύρων. Στην περιοχή αυτή το 1960 στα πλαίσια διαμαρτυρίας των ιθαγενών η αστυνομία άνοιξε πυρ σκοτώνοντας 69 άτομα.

South African Students' Organization (SASO): Φοιτητική οργάνωση μη λευκών φοιτητών. Ιδρύθηκε το 1969. Τέθηκε εκτός νόμου το 1975.

Soweto: Ακρωνύμιο για την South West African Township. Στην περιοχή έλαβε μέρος η εξέγερση μαθητών το 1976.

State Security Council (SSC): Ιδρύθηκε το 1972 προκειμένου να συμβουλευεί τον Πρωθυπουργό για θέματα ασφαλείας

Total Strategy: Πολιτική η οποία σκιαγραφούσε μια στρατιωτική στρατηγική για την προστασία της χώρας από εξωτερικές και εσωτερικές απειλές. Χρησιμοποιήθηκε ως δικαιολογία για τον αυξημένο έλεγχο της κυβέρνησης μέσω της Ασφάλειας και στρατιωτικών αξιωματούχων της SSI.

Truth and Reconciliation Commission (TRC):

Umkhonto we Sizwe (MK): 'Spear of the Nation'.

United Democratic Front (UDF)

United Party (UP)

*Δεν είναι ο κόσμος τούτος θλιβερός.
Ο άνθρωπος είναι· που επιμένει να τον εξουσιάζει,
πιστεύοντας πως δεν θα χρειαστεί ποτέ
να λογοδοτήσει για τις πράξεις του.*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο 1	
«Άνισο Δίκαιο» & Νότιος Αφρική.....	6
1.1 «Άνισο Δίκαιο».....	6
1.2 Νότιος Αφρική και Αποικιοκρατία.....	8
1.3 Κοινωνική Διαστρομάτωση και οι ρίζες του «Άνισου Δικαίου».....	11
1.3.1 Οι Έποικοι.....	13
1.3.2 Οι Khoi-Khoi και οι Άλλοι Αυτόχθονες.....	18
1.3.3 Οι Μπόερς και η Βρετανική Εισβολή.....	20
1.4 Ο Πυρετός του Χρυσού.....	24
1.5 Η Εποχή του Διαχωρισμού.....	28
Κεφάλαιο 2	
Το Απαρτχάιντ.....	33
2.1 Ο Όρος Απαρτχάιντ.....	33
2.2 Ο Εθνικισμός των Αφρικάνερς και η Ιδεολογία του Άπαρτχάιντ.....	35
2.2.1 Ο Εθνικισμός των Αφρικάνερς.....	37
2.2.2 Η Θεολογική Βάση του Απαρτχάιντ.....	42
2.2.3 Οι Επιστημονικές «Αποδείξεις».....	47
Κεφάλαιο 3	
Η Νομοθεσία του Απαρτχάιντ.....	51
3.1 Από την Απογραφή Πληθυσμοί στον Πλήρη Διαχωρισμό.....	53
3.2 Απαρτχάιντ και Παιδεία.....	56
3.2.1 Το Σύστημα Εκπαίδευσης και η Εξέγερση του Soweto.....	63
3.3 Απαρτχάιντ και Εργασία.....	66
3.3.1 Ο Νόμος των Πάσο και το Σάρπεβιλ.....	74

Κεφάλαιο 4

Το Ολοκληρωτικό Καθεστώς	78
4.1 Οι Πολιτικοί Κρατούμενοι.....	78
4.2 Οι Θανατοι στα Χέρια της Αστυνομίας.....	84
4.2.1 Ο Θάνατος του Steve Biko.....	86

Κεφάλαιο 5

Το Κράτος Τρομοκρατίας και η Πτώση του Απαρτχάιντ	98
5.1 Οι Πολιτικές Δολοφονίες.....	98
5.1.1 Οι Τέσσερις του Κράντοκ.....	104
5.2 Η Πτώση του Απαρτχάιντ και η Σύγχρονη Νότια Αφρική.....	113
Αντί Επιλόγου	121
Βιβλιογραφία	123
Πηγές	127
Παράρτημα	128

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα μελέτη θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε το φαινόμενο του «Άνισου Δικαίου» θέτοντας ως παράδειγμα την περίπτωση του Απαρτχάιντ. Οι διάφορες μορφές ανισότητας που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια μιας κοινωνίας, δεν αποτελούν εξαίρεση στον κανόνα, ούτε είναι ένα νέο φαινόμενο. Ωστόσο το ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περίπτωση του Απαρτχάιντ εδράζει στο γεγονός πως αποτελούσε μια ιδιαίτερη μορφή ανισότητας, -από την άποψη πως αυτή δεν ήταν απλά αποτέλεσμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης κατά την οποία δημιουργήθηκε ψαλίδα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, ή πήρε την μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού λόγω της άρνησης εκ μέρους της κοινωνίας να αποδεχθεί μία μειονοτική ομάδα-.

Το Απαρτχάιντ αποτέλεσε ένα πολιτικό και νομικό οικοδόμημα, μέσω του οποίου έγινε προσπάθεια να δοθεί συνέχεια στην κοινωνική και οικονομική υπεροχή των λευκών μετά το πέρας της αποικιοκρατικής περιόδου. Προκειμένου αυτό να γίνει εφικτό, οι πολιτικοί δρώντες της εποχής εκείνης δόμησαν την ιδεολογία του Απαρτχάιντ εντός ενός θεολογικού και ρατσιστικού πλαισίου, προκειμένου να δώσουν μια ευρεία αιτιολόγηση στον ισχυρισμό της φυλετικής υπεροχής των λευκών.

Έτσι, στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ενώ στη Δύση γινόταν μια προσπάθεια όλο και ποιο ρητής προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στη Νότια Αφρική τόσο οι ρατσιστικές ιδεολογίες όσο και η ανισότητα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων ξεκίνησαν να παίρνουν τη μορφή νόμων του κράτους. Η αρχή της τυπικής ισότητας έμοιαζε να μην έχει καμία θέση στο σύνολο της νομοθεσίας του Απαρτχάιντ, ενώ η δικαιολόγηση που προβαλλόταν για την πρακτική αυτή, ήταν η ξεχωριστή ανάπτυξη των διάφορων φυλετικών ομάδων της χώρας.

Έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960 ο μη λευκός πληθυσμός και ειδικά εκείνος των ιθαγενών είχε ουσιαστικά αποκλειστεί από το δικαίωμα στην εκπαίδευση και την εργασία, ενώ παράλληλα οι προσωπικές σχέσεις μεταξύ λευκών- και μη-ομάδων αποτελούσαν αδίκημα. Το νομικό αυτό οικοδόμημα «Άνισου Δικαίου», όπως

ήταν φυσικό, άρχισε να αμφισβητείται με έντονο πλέον τρόπο από το μη λευκό πληθυσμό.

Δέκα χρόνια αργότερα, και έπειτα από μια σειρά μαζικών εξεγέρσεων το καθεστώς του Απαρτχάιντ, ξεκίνησε μια διαδικασία αναμόρφωσης τόσο του νομικού συστήματος του, όσο και του τρόπου διακυβέρνησης της χώρας. Υπό το νέο αυτό καθεστώς εκείνοι που αμφισβητούσαν την πολιτική και την νομοθεσία του Απαρτχάιντ και εκείνοι που μάχονταν για την κατάργησή του, κινδύνευαν -στην καλύτερη περίπτωση- να απολέσουν το δικαίωμα να μιλούν ταυτόχρονα σε περισσότερα του ενός ατόμου, και -στη χειρότερη- να πεθάνουν μυστηριωδώς κατά την περίοδο κράτησής τους από την αστυνομία.

Κατά τη δεκαετία του 1980 ήταν πλέον ξεκάθαρο πως τόσο η πολιτική όσο και η νομοθεσία του Απαρτχάιντ θα λάμβανε σύντομα τέλος. Καθώς η άσκηση πίεσης προς αυτή την κατεύθυνση τόσο από εξωτερικούς παράγοντες, όσο από τις αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες στο εσωτερικό της χώρας δεν άφηνε περιθώρια για άλλη επιλογή. Τότε το καθεστώς του Απαρτχάιντ, προέβη σε μια άνευ προηγουμένου παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι πρακτικές βίας και τρομοκρατίας καθώς και η δολοφονία πολιτικών αντιπάλων ήταν μερικοί μόνο τους τρόπους που χρησιμοποιήθηκαν, σε μία ύστατη προσπάθεια διατήρησης της υπάρχουσας κατάστασης.

Τέλος, έπειτα από μία σειρά διαπραγματεύσεων, σε συνδυασμό με την αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας του κυβερνόντος κόμματος της Νοτίου Αφρικής το Απαρτχάιντ έλαβε τέλος στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Αν και η τυπική ισότητα των πολιτών της χώρας έναντι του νόμου αποκαταστάθηκε, και το «Άνισο Δίκαιο» καταργήθηκε, η κοινωνική ανισότητα ανάμεσα στο λευκό και μη πληθυσμό παραμένει.

Πιο αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να αναζητήσουμε τις ρίζες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης οι οποίες έλαβαν χώρα κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας με την άφιξη των λευκών στη χώρα της Νοτίου Αφρικής έως και την περίοδο της δημιουργία της Ένωσης Νοτίου Αφρικής. Θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε το χάσμα που αναπτύχθηκε ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, καθώς και την προσπάθεια που καταβλήθηκε προκειμένου να επιβληθεί η μία έναντι της άλλης, ενώ παράλληλα θα δούμε και τους πρώτους νόμους που κατά μία έννοια αποτέλεσαν τη βάση για την μετέπειτα ανάπτυξη του «Άνισου Δικαίου».

Έπειτα, στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τους λόγους που ώθησαν μια εκ των κοινωνικών ομάδων να θέσει ως επιτακτική ανάγκη την επιβολή της έναντι των άλλων, το ιδεολογικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύχθηκε η ιδέα της πολιτικής του Απαρτχάιντ, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτό έγινε αποδεκτό και προωθήθηκε από πολιτικούς και άλλους φορείς. Περαιτέρω, στο κεφάλαιο τρία θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την έννοια του «Άνισου Δικαίου» μέσα από την ανάλυση των νόμων του Απαρτχάιντ, ενώ παράλληλα θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τόσο τον κοινωνικό αντίκτυπο των νομοθεσιών αυτών, όσο και την αντίδραση του καθεστώτος σε περιπτώσεις όπου εκδηλώθηκαν κινήσεις αγανάκτησης.

Τέλος, στα δύο τελευταία κεφάλαια της εργασίας θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε το πλέον απάνθρωπο πρόσωπο του Απαρτχάιντ, όπως αυτό εκδηλώθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 έως και την πτώση του.

1. «ΆΝΙΣΟ ΔΙΚΑΙΟ» & ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ

1.1 «ΆΝΙΣΟ ΔΙΚΑΙΟ»

Πριν ξεκινήσουμε να ερευνούμε την περίπτωση που Απαρτχάιντ θα ήταν χρήσιμο να θέσουμε μερικούς προβληματισμούς όπως: τι είναι δίκαιο; · ποιός το ορίζει; και ποιός είναι ο ρόλος της κοινωνίας στη διαμόρφωση αυτού; Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, Πολιτεία (Βιβλίο Ι), «τίποτε άλλο δεν είναι το δίκαιο παρά το συμφέρον του ισχυρότερου». Ενώ, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, (Πολιτικά Α), ο άνθρωπος είναι «φύσει πολιτικό ζώο». Και εδώ γεννάται ένα ακόμα ερώτημα, είναι αναπόφευκτη βάσει των δύο αυτών ορισμών η σύγκρουση την κοινωνίας με τους έχοντες την ισχύ και σε πολλές περιπτώσεις την εξουσία;

Στα πλαίσια μιας κοινωνίας, προκειμένου να υπάρξει αρμονική συμβίωση των ανθρώπων είναι απαραίτητη η δημιουργία κανόνων συμπεριφοράς. Η κυριότερη μορφή των κοινωνικών κανόνων είναι εκείνη των κανόνων δικαίου. Έτσι, ένας απλός ορισμός του δικαίου είναι ότι *«αποτελεί σύνολο κανόνων με τους οποίους ρυθμίζεται υποχρεωτικά και επιτακτικά η ανθρώπινη συμβίωση και που την τήρηση τους επιβάλλει και εξασφαλίζει με κυρώσεις η κρατική εξουσία»*.¹

Περαιτέρω, ένα από τα χαρακτηριστικά των κανόνων δικαίου είναι πως η ρύθμιση που περιέχουν είναι ετερόνομη. Δηλαδή, η συμπεριφορά των ανθρώπων δεν υπαγορεύεται ούτε προσδιορίζεται από τους ίδιους, αλλά από την βούληση του δικαίου που τίθεται από την κρατική εξουσία. Το δίκαιο ορίζει τυπικά και απρόσωπα ότι κάθε πρόσωπο είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε πλήρη ισότητα με το άλλο πρόσωπο. Κατά αυτή την έννοια το δίκαιο εμφανίζεται πολιτικά και κοινωνικά ουδέτερο.² Τι γίνεται όμως, στην περίπτωση που η βούληση της κρατικής εξουσία δεν έχει ως γνώμονα την προάσπιση των συμφερόντων και των δικαιωμάτων του συνόλου της κοινωνίας;

Πριν προσπαθήσουμε να δώσουμε μια απάντηση σε αυτόν τον προβληματισμό θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν μας πως το δίκαιο δεν έχει μία μόνο διάσταση. Μπορεί να ερμηνευθεί ως ιστορικό, πολιτικό, και κοινωνικό φαινόμενο. Ιστορικά δεν

¹ Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο, Βασικές έννοιες – θεσμοί και αρχές Ιδιωτικού – Δημοσίου – Ευρωπαϊκού Δικαίου*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2007, σελ. 1

² Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο, Βασικές έννοιες – θεσμοί και αρχές Ιδιωτικού – Δημοσίου – Ευρωπαϊκού Δικαίου*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2007, σελ. 3-7

θεωρούταν πάντα αυτονόητη η τυπική ισότητα όλων έναντι του δικαίου. Παραδείγματος χάρη κατά την περίοδο της Αποικιοκρατίας οι ιθαγενείς της Αφρικής αποτέλεσαν υποκείμενο εμπράγματος δικαίου. Επιπλέον το δίκαιο αποτυπώνει την εκάστοτε πολιτική που ακολουθείται από την κρατική εξουσία. Έτσι το δίκαιο μπορεί να διαφοροποιείται σε αναλογία με την πολιτική που ασκείται από το εκάστοτε κράτος. Η κοινωνία από την άλλη μπορεί τόσο να παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση του δικαίου μέσω της ίδιας της εξέλιξής της, όσο και μέσω της σύγκρουσής της με την κρατική εξουσία.³

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες το δίκαιο έχει γίνει απόλυτο μέσο άσκησης πολιτικής, εκ μέρους της κρατικής εξουσίας. Ειδικότερα, σε περιπτώσεις μη δημοκρατικών πολιτευμάτων, η κρατική εξουσία πολλές φορές έχει προβεί στη θέσπιση κανόνων δικαίου μέσω των οποίων προάγεται η ανισότητα μεταξύ των πολιτών, διασφαλίζοντας έτσι ιδιαίτερα προνόμια σε μια μόνο μερίδα της κοινωνίας, ενώ παράλληλα μπορεί να αφαιρεί δικαιώματα και ελευθερίες από μία άλλη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της υιοθέτησης «Άνισου Δικαίου» από την κρατική εξουσία είναι εκείνη του Απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική. Το Απαρτχάιντ ήταν μια πολιτική που προωθούνταν από την κρατική εξουσία σύμφωνα με την οποία προαγόταν ο φυλετικός διαχωρισμός των πολιτών, έτσι προκειμένου να υλοποιηθεί η πολιτική αυτή η κρατική εξουσία προέβη στη θέσπιση μιας σειράς νόμων, με αποτέλεσμα την κατάφορη παραβίαση της αρχής της ισότητας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων. Όλα αυτά όμως, είναι κάτι το οποίο θα εξετάσουμε εκτενώς στην παρούσα εργασία.

³ Σχετικά βλ., Καλτσώνης Δ., *Δίκαιο και κοινωνία τον 21ο αιώνα, Δίκαιο Οικονομική Κρίση και Δημοκρατία*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, 2014

1.2 ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑ

Νότιος Αφρική

Η Δημοκρατία της Νοτίου Αφρικής με έκταση 1.219.912 τ.χλμ βρίσκεται στο νότιο άκρο της αφρικανικής ηπείρου. Συνορεύει με τις χώρες Νάμπια, Μποτσουάνα, Ζιμπάμπουε, Μοζαμβίκη, Σουαζιλάνδη, καθώς και το Λεσόθο, το οποίο είναι περικλειστο και περιβάλλεται εξ' ολοκλήρου από έδαφος της Δημοκρατίας της Νοτίου Αφρικής. Ο πληθυσμός της ανέρχεται στους 54.956.900 κατοίκους.⁴

Η Νότιος Αφρική έχει ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο αποτελείται από εθνικό, επαρχιακό και τοπικό επίπεδο· τα επίπεδα αυτά είναι αλληλοεξαρτώμενα και αλληλένδετα. Έχει κοινοβουλευτικό αντιπροσωπευτικό σύστημα. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Νοτίου Αφρικής αρχηγός κράτους και επικεφαλής κυβερνήσεως είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Το εκλογικό σώμα εκλέγει το κοινοβούλιο και στη συνέχεια η εθνοσυνέλευση (Κάτω Βουλή και Κοινοβούλιο) συνεδριάζουν για την εκλογή προέδρου και αντιπροέδρου. Η Εκτελεστική Εξουσία ασκείται από την κυβέρνηση, η οποία είναι τριών επιπέδων με εκλεγμένους αντιπροσώπους σε εθνικό, επαρχιακό και τοπικό επίπεδο. Η Νομοθετική Εξουσία ασκείται τόσο από την κυβέρνηση, όσο και από τα δύο σώματα του κοινοβουλίου. Η Δικαστική Εξουσία είναι ανεξάρτητη της εκτελεστικής και της Νομοθετικής. Διοικητική πρωτεύουσα της Νοτίου Αφρικής είναι η Πραιτόρια, Νομοθετική το Κέιπ Τάουν και Δικαστική η Μπλομφοντέι.⁵

Πιο αναλυτικά, το Κοινοβούλιο είναι η νομοθετική αρχή της Νότιας Αφρικής και έχει τη δύναμη να θεσπίζει τους νόμους, σύμφωνα με το Σύνταγμα. Αποτελείται από την Εθνοσυνέλευση και το Εθνικό Συμβούλιο των επαρχιών (NCOP). Οι κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις είναι ανοικτές στο κοινό. Η Εθνοσυνέλευση εκλέγεται για να εκπροσωπεί τον λαό και να διασφαλίζει τη δημοκρατική διακυβέρνηση, όπως απαιτείται από το Σύνταγμα. Αυτό επιτυγχάνεται με την εκλογή

⁴ <http://www.statssa.gov.za/publications/P0302/P03022015.pdf> (τελ. πρό. 05/10/2015)

⁵ Τσάλτας Γρη.Ι., Μαυρογένης Σ., Μπούρτζς Τ., Ροδόθεάτος Γ. *Η Γεωγραφία στις Διεθνείς Σπουδές*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2011, σελ. 123

του Προέδρου, παρέχοντας ένα εθνικό φόρουμ για τη δημόσια εξέταση των θεμάτων. Η Εθνική Συνέλευση αποτελείται από όχι λιγότερα από 350 και όχι περισσότερα από 400 μέλη, που εκλέγονται μέσα από ένα σύστημα αναλογικής εκπροσώπησης. Η Εθνική Συνέλευση, η οποία εκλέγεται για μια θητεία πέντε ετών, προεδρεύεται από τον *speaker*, ο οποίος είναι επικουρούμενος από τον Αναπληρωτή Πρόεδρο.

Εθνικό Συμβούλιο των επαρχιών (NCOP)

Το NCOP αποτελείται από 54 μόνιμα μέλη και 36 ειδικούς αντιπροσώπους, και έχει ως στόχο να εκπροσωπεί τα συμφέροντα των επαρχιών στην εθνική σφαίρα της κυβέρνησης. Οι αντιπροσωπείες αποτελούνται από 10 εκπροσώπους από κάθε επαρχία. Το NCOP πρέπει να έχει εντολή από τις επαρχίες για να μπορέσει να λάβει ορισμένες αποφάσεις.

Αποικιοκρατία

Στα τέλη του 16^{ου} αιώνα ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ολλανδία, η Αγγλία και άλλες ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν τις θαλάσσιες οδούς προς την Ασία. Οι εμπορικές αποστολές ήταν σύνηθες να πραγματοποιούν στάσεις, για ανεφοδιασμό των πλοίων τους, σε περιοχές όπως το ακρωτήριο του Κέιπ⁶ στη Νότιο Αφρική. Σκοπός των στάσεων αυτών ήταν ο ανεφοδιασμός με φρέσκο νερό, φρούτα και κρέας, τα οποία και προμηθεύονταν από τους ντόπιους βοσκούς της εκάστοτε περιοχής.

Το 1649 ένας υπάλληλος της Ολλανδικής Εταιρίας Ανατολικών Ινδιών, χάνοντας το πλοίο του, αναγκάστηκε να περάσει το χειμώνα του στο Table Bay της Νοτίου Αφρικής⁷. Τρία χρόνια αργότερα και κατόπιν προτάσεώς του, η εταιρία έστειλε τον Jan Van Riebeeck και ογδόντα υπαλλήλους της εταιρίας στην περιοχή. Αποστολή της ομάδας αυτής ήταν η δημιουργία ενός σταθμού ανεφοδιασμού για την

⁶ Σημερινό Cape Town

⁷ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 32

παροχή φρούτων, λαχανικών, φρέσκου νερού και κρέατος στον ολλανδικό στόλο. Αυτή ήταν και η αρχή της αποικιακής εποχής για την Νότιο Αφρική.

Η ολλανδική κατοχή στην περιοχή επεκτάθηκε με το πέρασμα των ετών, οι αυτόχθονες παραγκωνίστηκαν και στη συνέχεια υποδουλώθηκαν. Ο πληθυσμός των ευρωπαίων εποίκων αυξήθηκε δραματικά και η κοινωνία, η οποία δημιουργήθηκε ανέπτυξε πολύπλοκη φυλετική διαστρωμάτωση, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Το 1795 θα πάρει τη θέση της ολλανδικής αποικίας στην περιοχή η Βρετανική. Εν τω μεταξύ, η Ολλανδική Εταιρία Ανατολικών Ινδιών έχοντας χάσει την υπεροχή της και λόγω των κοινωνικών αναταραχών που επικρατούσαν στο εσωτερικό του ολλανδικού κράτους, προέβη σε αναγκαστική συνθηκολόγηση με την Βρετανία, προκειμένου να μην περάσει η αποικία της Νοτίου Αφρικής στην Γαλλική κυριαρχία.⁸

Στην εικοσάχρονη περίοδο από το 1795 έως το 1815 η διοίκηση της αποικίας του Ακρωτηρίου άλλαξε τρεις φορές (1795- 1803: πρώτη Βρετανική κατοχή, 1803-1806: αποικιακή διακυβέρνηση από τη Δημοκρατία της Μπατάβια, 1806-1815: δεύτερη Βρετανική κατοχή). Με τη Συνθήκη της Βιέννης του 1815 η Αποικία του Ακρωτηρίου παραχωρήθηκε στη Βρετανία. Από το 1815 έως το 1910 η Βρετανική κυριαρχία εδραιώθηκε, προσαρτώντας όλη την περιοχή που σήμερα είναι γνωστή ως Νότια Αφρική. Η εξέλιξη αυτή ενδυνάμωσε την επιρροή των εποίκων στο εσωτερικό της αποικίας, με αποτέλεσμα την αύξηση της νομοθετικής θεσμοθέτησης των φυλετικών διακρίσεων⁹.

⁸ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 52

⁹ Θεοδωρόπουλος Χ., «Το Σύστημα Φυλετικών Διακρίσεων στη Συνταγματική Τάξη της Νότιας Αφρικής» στο : Θεοδωρόπουλος Χ., Τσάλτας Γρ.Ι., *Απαρτχάιντ- Διεθνείς Εξελίξεις – Ελλάδα*, εκδ Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991, σελ. 28

1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΡΟΜΑΤΩΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ «ΑΝΙΣΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ»

Η Νότιος Αφρική συχνά αναφέρεται και ως το «Έθνος Ουράνιο Τόξο», όρος ο οποίος επινοήθηκε από τον Desmond Tutu και χρησιμοποιήθηκε από τον Νέλσον Μαντέλα ως μεταφορά για την περιγραφή της εθνικά πλουραλιστικής κοινωνίας της Νοτίου Αφρικής, η οποία σήμερα φαίνεται να καταρρίπτει τη θεωρία του έθνους – Κράτους όπως την γνωρίζουμε.

Αν προσπαθούσαμε να εντοπίσουμε σήμερα στους Νότιο - Αφρικανούς το σύνολο των γνωρισμάτων εκείνων που σύμφωνα με τη θεωρία τους καθιστά έθνος, αυτό θα ήταν αδύνατο. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη θεωρία, τα έθνη αποτελούν συνεκτικές οντότητες με κοινά χαρακτηριστικά όπως η θρησκεία, η γλώσσα, η εθνότητα και η κοινή πολιτισμική κληρονομιά. Σε καμία περίπτωση ένα τέτοιο παράδειγμα δεν μας θυμίζει την κοινωνία της Νότιας Αφρικής. Αντίθετα, είναι μια πολυπολιτισμική κοινωνία με έντονες διαφορές, η οποία όμως δεν παύει να αποτελεί ένα έθνος με κοινή συνείδηση. Η Νότιος Αφρική σήμερα μπορεί περήφανα να δηλώνει «Έθνος Ουράνιο Τόξο» και να διδάσκει τον ορθό τρόπο της επίλυσης διαφορών σε πολλά σύγχρονα πολυπολιτισμικά κράτη που αντιμετωπίζουν προβλήματα ρατσισμού ή ξενοφοβίας.

Ωστόσο, η Νότια Αφρική δεν ήταν πάντα αυτή που γνωρίζουμε σήμερα. Η αναζήτηση της εθνικής ταυτότητας των πληθυσμών που μετοίκισαν στο έδαφος της την περίοδο της αποικιοκρατίας, και η ανάγκη ταύτισης του κράτους με ένα έθνος, οδήγησε στην πολιτική κυριαρχία ενός έθνους ή μίας φυλετικής ομάδας των Λευκών επί των Μαύρων, και της μειοψηφίας επί της πλειοψηφίας.

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τους παράγοντες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και θεσμοθέτηση των φυλετικών διακρίσεων, θα πρέπει πρώτα να εξετάσουμε το κοινωνιολογικό υπόβαθρο της Νότιας Αφρικής, έτσι ώστε να κατανοήσουμε την έκταση της πολυπολιτισμικότητας της χώρας αυτής, καθώς και τις επιρροές που δέχθηκε από εξωγενείς παράγοντες -πολιτισμικούς και μη-.

Το Απαρτχάιντ χτίστηκε πάνω σε πολιτισμικές και θρησκευτικές διαφορές, ρατσιστικές ιδεολογίες, καθώς και οικονομικά συμφέροντα τα οποία αναπτύχθηκαν μέσα από το πέρασμα των αιώνων. Ο πρώτος εξ' αυτών των παραγόντων, ήταν η διαφορετικότητα την οποία ένιωθαν η μία φυλή για την άλλη. Κοινωνικές ομάδες με διαφορετικές καταβολές, θρησκείες και επιρροές, προσπάθησαν να αναπτυχθούν σε κοινό έδαφος και κατ' επέκταση να ασκήσουν εξουσία έναντι των άλλων. Στις επόμενες ενότητες θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε αυτές τις ομάδες σε τρεις κατηγορίες: στους Έποικους, τους Ιθαγενείς και τους Μπόερς.

1.3.1 Οι Έποικοι

Μία από τις κοινωνικές ομάδες που αναπτύχθηκαν στην Νότιο Αφρική κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, ήταν εκείνη των εποίκων. Όπως ήδη έχουμε δει, το 1652, η Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, δημιούργησε μια βάση ανεφοδιασμού στην περιοχή του Ακρωτηρίου μεταφέροντας εκεί έναν μικρό αριθμό υπαλλήλων της εταιρίας από την Ολλανδία. Η βάση αυτή, σύντομα έγινε μια Ολλανδική εποικιστική αποικία¹⁰ που διαρκώς εξαπλωνόταν στο εσωτερικό της χώρας, μέσω επεκτατικών πολέμων, υποδούλωσης των τοπικών φυλών και προσάρτησης νέων εδαφών.

Μόλις το 1657, η εταιρεία θέλοντας να μειώσει το κόστος παραγωγής, αποδέσμευσε από τις συμβάσεις τους εννέα από τους υπαλλήλους της, και με σχετική πράξη αναγνωρίστηκαν ως «ελεύθεροι πολίτες» (Freeburghers). Υπό το νέο αυτό καθεστώς, οι έποικοι ως ελεύθεροι πλέον πολίτες, κατείχαν τη δική τους γη και παρήγαγαν προϊόντα, τα οποία πουλούσαν στην εταιρεία σε προκαθορισμένες τιμές.

Έως το 1793 υπήρχαν 13.830 ελεύθεροι έποικοι - μεταξύ αυτών 4.032 άνδρες, 2.730 γυναίκες και 7.068 παιδιά-. Οι περισσότεροι από τους έποικους προέρχονταν από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, με καταγωγή από την Ολλανδία, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Οι πολιτισμικές όμως διαφορές των εποίκων μειώθηκαν, καθώς η πρωτοβουλία και οι πρακτικές ικανότητες είχαν μεγαλύτερη σημασία πλέον από την κοινωνική τους προέλευση. Ωστόσο, παράλληλα άρχισε να αναπτύσσεται μια φυλετική διαστρωμάτωση στην υπό δημιουργία κοινωνία. Καθοριστικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη έπαιξαν τρεις παράγοντες¹¹.

Κατά πρώτον, η νομική θέση των εποίκων ενισχύθηκε με την αναγνώριση τους ως «ελεύθερων πολιτών». Κατά δεύτερον, η εταιρία χρησιμοποίησε έναν πληθυσμό ανθρώπων υπό το καθεστώς της δουλείας, οι οποίοι εργάζονταν υπό ολλανδική εποπτεία προκειμένου να δημιουργήσουν υλικές υποδομές για την αποικία. Τέλος, η αργή αλλά σταθερή επέκταση της αποικίας στο εσωτερικό του Table Bay με τη μορφή οχυρωμένης βάσης παραγωγής προϊόντων, αφαίρεσε από

¹⁰ Θεοδωρόπουλος Χ., «Το Σύστημα Φυλετικών Διακρίσεων στη Συνταγματική Τάξη της Νότιας Αφρικής» στο : Θεοδωρόπουλος Χ., Τσάλτας Γρ.Ι., *Απαρτχάιντ- Διεθνείς Εξελίξεις – Ελλάδα*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991, σελ. 28

¹¹ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 33-35

τους αυτόχθονες τη δυνατότητα πρόσβασης σε πηγές νερού και γόνιμων εδαφών. Οι ντόπιοι βοσκοί είχαν την επιλογή να φύγουν προς αναζήτηση νέων εδαφών στην ενδοχώρα ή να παραμείνουν ως υπηρέτες ή πελάτες της ολλανδικής αποικίας.

Έως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα οι περισσότεροι «ελεύθεροι πολίτες» είχαν εγκαταλείψει την γεωργία και πλέον ασχολούνταν με το εμπόριο ή είχαν γίνει τεχνίτες στο Κέιπ, όπου εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των ξένων επισκεπτών και του στόλου που έφθανε κάθε χρόνο. Ο αριθμός των εποίκων που συνέχισε να ασχολείται με την γεωργία επέκτεινε τις ιδιοκτησίες του πέραν των εδαφών που του είχαν αρχικά παραχωρηθεί από την εταιρεία. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής, ήταν η εξάρτηση της τοπικής διοίκησης της αποικίας και της κοινότητας των «ελεύθερων πολιτών» από την καταναγκαστική εργασία. Η κοινωνία του Κέιπ είχε μετατραπεί σε μια κοινωνία δουλοκτησίας.

Μέχρι τις αρχές του 18^{ου} αιώνα το καθεστώς δουλείας στο Ακρωτήριο είχε αποκτήσει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Οι σκλάβοι προέρχονταν από διαφορετικές κοινωνίες, ανήκαν σε διαφορετικές θρησκείες και δεν είχαν κοινή γλώσσα. Οι περισσότεροι δεν προέρχονταν από την Αφρική – η οποία όμως υπήρξε πηγή σκλάβων της Αμερικής-, ο μεγαλύτερος αριθμός εξ' αυτών προέρχονταν από την Ινδονησία, την Ινδία και την Κεϋλάνη,¹² συμπεριλαμβανομένης και της μειονότητας των Μουσουλμάνων.

Το 1711 ο πληθυσμός των σκλάβων ήταν μεγαλύτερος από εκείνον των εποίκων. Χαρακτηριστικά το 1793 υπήρχαν 14.747 δούλοι (9.046 άνδρες, 3590 γυναίκες, και 211 παιδιά), ενώ οι «ελεύθεροι πολίτες ήταν 13.830. Ωστόσο, η αύξηση του αριθμού των δούλων ήταν αποτέλεσμα της συνεχούς εισαγωγής από άλλες χώρες και όχι αποτέλεσμα φυσικής αναπαραγωγής του πληθυσμού. Τέλος, χαρακτηριστικό είναι το πώς οι άνθρωποι αυτοί διανεμήθηκαν στους ιδιοκτήτες σε μικρές ομάδες. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα πάνω από το πενήντα τοις εκατό των «ελεύθερων πολιτών» ήταν ιδιοκτήτες δούλων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του τοπικού κυβερνήτη Adriaan van Sell, ο οποίος κατείχε 169 σκλάβους καθώς και το παράδειγμα του εποίκου Martin Melck, ο οποίος είχε στην ιδιοκτησία του 101 δούλους¹³.

¹² Σημερινή Σρι-Λάνκα

¹³ Βλέπε: Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 37

Το καθεστώς της δουλείας αποτέλεσε και την πρώτη σημαντική διαίρεση στην κοινωνία του Ακρωτηρίου. Το νομικό καθεστώς αυτής βασιζόταν στο Ρωμαιο – Ολλανδικό Δίκαιο των Κάτω χωρών καθώς και στο καταστατικό της Μπατάβια. Πιο συγκεκριμένα οι σκλάβοι δεν επιτρεπόταν να παντρευτούν, δεν είχαν «εξουσία» (potestas) πάνω στα παιδιά τους, δεν μπορούσαν να υπογράψουν νομικές συμβάσεις, να αποκτήσουν ιδιοκτησία ή να αφήσουν διαθήκη. Ως αποκλειστική ιδιοκτησία των ιδιοκτητών τους, οι σκλάβοι είχαν την υποχρέωση να υπακούν στις διαταγές του ιδιοκτήτη τους –εφ’όσον αυτές δεν θα αποτελούσαν ποινικό αδίκημα-. Επίσης θα μπορούσαν να πουληθούν ή να κληροδοτηθούν στο μέλλον.¹⁴

Η σχέση σκλάβου και ιδιοκτήτη ήταν βασισμένη στην απειλή βίας και διεπόταν από μια Πατερναλιστική ιδεολογία, η οποία δομούσε και νομιμοποιούσε την υποταγή και τον εξαναγκασμό. Ιδιαίτερα σκληρή ήταν η ζωή των γυναικών που ανήκαν στην ιδιοκτησία της εταιρείας, καθώς αυτές ήταν αναγκασμένες, προκειμένου να αυξηθούν τα έσοδα της εταιρείας, να επιδίδονται σε αγοραίο έρωτα με τους ναύτες ή να χρησιμοποιούνται μαζί με τους άνδρες στις σκληρότερες εργασίες. Ωστόσο, η ζωή για τους σκλάβους που ανήκαν σε ιδιώτες μπορούμε να πούμε ότι ήταν έως ένα βαθμό πιο ανεκτή, καθώς για αυτούς οι δούλοι θεωρούταν πολύτιμη περιουσία.

Επακόλουθο όλων αυτών, ήταν οι άνθρωποι οι οποίοι αντιμετώπιστηκαν ως αντικείμενα και χρησιμοποιήθηκαν από τους –πλέον- αστούς της αποικίας να αναζητήσουν την ελευθερία τους και να προσπαθήσουν να αποτινάξουν το ζυγό της σκλαβιάς. Ωστόσο, δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ μια οργανωμένη μαζική επανάσταση ενάντια στο καθεστώς στο οποίο ζούσαν, και αυτό διότι ο τρόπος με τον οποίο είχαν κατανεμηθεί μέσα στην αποικία και οι πολιτισμικές και άλλες διαφορές τους, δεν τους επέτρεπαν να δομήσουν μια οργανωμένη κοινότητα. Οι περισσότεροι από αυτούς προσπαθούσαν να διαφύγουν από τους ιδιοκτήτες τους δραπετεύοντας από τις φάρμες και βγαίνοντας έξω από τα όρια της αποικίας, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να αφομοιωθούν από τις κοινότητες των ελεύθερων αυτοχθόνων, ή να ζουν κρυμμένοι σε σπηλιές κλέβοντας βασικά αγαθά επιβίωσης από τις φάρμες των εποίκων. Παρ’ όλα αυτά οι περισσότεροι από αυτούς συλλαμβάνονταν και καταδικάζονταν σε θάνατο.

¹⁴ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ.42

Οι περιπτώσεις στις οποίες κάποιοι σκλάβοι απελευθερώνονταν ήταν σπάνιες και απαιτούνταν προϋποθέσεις όπως το να βαπτιστούν, να γνωρίζουν πολύ καλά την ολλανδική γλώσσα και να υπάρχει εγγυητής, ο οποίος θα πλήρωνε στην περίπτωση που ο σκλάβος αδυνατούσε να επιβιώσει ως ελεύθερος πολίτης. Οι περιπτώσεις κατά τις οποίες σκλάβοι απελευθερώνονταν βέβαια ήταν 0,0016% (ένας στους εξακόσιους).¹⁵ Από την άλλη πλευρά, καθώς οι αστοί και οι γαιοκτήμονες διατηρούσαν σεξουαλικές σχέσεις με τις σκλάβες, ήταν αρκετές οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες οι γυναίκες αυτές απελευθερώθηκαν και πήραν τη θέση της νόμιμης συζύγου των εποίκων. Αυτός όμως δεν ήταν ο κανόνας. Στις περισσότερες των περιπτώσεων τα παιδιά που γεννιούνταν από τη συνένωση μιας δούλου και ενός αστού παρέμεναν σκλάβοι. Αποτέλεσμα αυτών των σχέσεων ήταν η δημιουργία των έγχρωμων ή μιγάδων. Σήμερα εκτιμάται ότι το 7% των γονιδίων των σύγχρονων Αφρικάνερς είναι μη ευρωπαϊκό και αυτό συνέβη κατά την αποικιακή περίοδο.

Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο πως οι πρώτοι έποικοι του Ακρωτηρίου ανέπτυξαν ένα αίσθημα ανωτερότητας μετά την ενίσχυση της νομικής τους θέσης το 1652. Έως το τέλος της Ολλανδικής κυριαρχίας το 1795 ο πληθυσμός της Νότιας Αφρικής είχε αναπτύξει πολλές μορφές διαχωρισμού. Ο βασικότερος εξ' αυτών ήταν ο διαχωρισμός των εποίκων από τους αυτόχθονες, καθώς οι πρώτοι διέκριναν αρχικά τους εαυτούς τους από τους δεύτερους περισσότερο βάσει θρησκείας και όχι βάσει φυλετικής καταγωγής¹⁶, δηλαδή γινόταν μία διάκριση ανάμεσα σε χριστιανούς και ειδωλολάτρες. Ανάμεσα στους ευρωπαίους εποίκους υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός γάλλων Ουγενότων (*Huguenots*), οι οποίοι μετά το διωγμό τους από τη Γαλλία το 1685 κατέφυγαν σε γειτονικές χώρες όπως η Αγγλία, η Ολλανδία και η Γερμανία.

Ο πρώτος πληθυσμός των Ουγενότων έφτασε στο Κέιπ ως προσωπικό της Ολλανδικής Εταιρείας Ανατολικών Ινδιών και στη συνέχεια ως μετανάστες. Επηρεασμένος από τη θρησκευτική του πίστη – τον Καλβινισμό¹⁷ – και την καταπίεση που είχε υποστεί στην χώρα καταγωγής του, ο πληθυσμός αυτός αν και εναρμονίστηκε με την αποικία, ανέπτυξε σύντομα αίσθημα ανωτερότητας έναντι των ιθαγενών και αποζητούσε σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με τον υπόλοιπο λευκό

¹⁵ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 45

¹⁶ Marx, Antony W., *Making Race and Nation, a comparison of South Africa, the United States and Brazil*, Cambridge University Press, USA, 1998, σελ. 35

¹⁷ Για τον Καλβινισμό βλέπε: Weber M. *Η προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού*, μετάφραση Κουρτοβίκ Δ., εκδ. Κάλβος, Αθήνα, 1980. Σελ. 77-112

πληθυσμό την ελευθερία, αρνούμενος να υπακούσει στην νομοθεσία της αποικίας. Χαρακτηριστική ήταν η πεποίθηση πως οι αυτόχθονες, οι σκλάβοι και ο έγχρωμος πληθυσμός της αποικίας έπρεπε να εφαρμόζουν τους νόμους, ενώ εκείνοι όχι.¹⁸ Λόγω της αντίθεσης τους αυτής με την διοίκηση της αποικίας, επέλεξαν να ζήσουν μακριά από το Κέιπ ως κτηνοτρόφοι, οργανώνοντας μικρές κοινωνίες.

Ο λευκός πληθυσμός με το πέρασμα των αιώνων και την αλλαγή της διοίκησης από Ολλανδική σε Βρετανική το 1795, καθώς και με την μαζική μετανάστευση ευρωπαίων στη Νότια Αφρική, λόγω της ανακάλυψης χρυσού και διαμαντιών στο έδαφος της, άρχισε να διασπάται. Οι απόγονοι των εποίκων πλέον αυτοπροσδιορίζονταν ως Αφρικανοί¹⁹ και διεκδικούσαν το δικαίωμα της ανεξαρτησίας τους.

Στα επόμενα χρόνια (1795-1910) και έως τη Συνθήκη Ειρήνης, ακολούθησε μια σειρά πολέμων ανάμεσα στους Αφρικάνερς και την βρετανική διοίκηση, καθώς και ανάμεσα στους ιθαγενείς πληθυσμούς και τους Αφρικάνερς αντίστοιχα. Στόχος της αγγλικής διοίκησης ήταν η επικράτησή της επί των εδαφών της Νότιας Αφρικής. Οι Αφρικάνερς πάλι είχαν ως αρχικό στόχο την επιβίωση και στη συνέχεια την διεκδίκηση της ανεξαρτησίας, ενώ οι αυτόχθονες είχαν ως μόνο σκοπό την επιβίωση. Τα γεγονότα που ακολούθησαν πυροδότησαν την ανάγκη των Αφρικάνερς να εξαλείψουν την όποια απειλή εναντίον τους, και έχτισαν τις βάσεις του εθνικισμού, πάνω στον οποίο δομήθηκε ένα κράτος φυλετικών διακρίσεων στον ακρότατο βαθμό. Σε επόμενα κεφάλαια, θα εξετάσουμε τις πτυχές εκείνες, οι οποίες αναδόμησαν εκ νέου την κοινωνία της Νοτίου Αφρικής και έθεσαν τις βάσεις για τη δημιουργία του Απαρτχάιντ.

¹⁸ Marquard Leo, *The Peoples and Policies of South Africa*, Oxford University Press, New York, 1962, σελ. 5

¹⁹ Στη συνέχεια θα αναφέρονται ως Αφρικάνερς (Afrikaners)

1.3.2 Οι Khoi-Khoi και οι Άλλοι Αυτόχθονες

Οι αυτόχθονες του Κέιπ, οι οποίοι ήρθαν πρώτοι σε επαφή με τους απεσταλμένους της Εταιρείας Ανατολικών Ινδιών ήταν οι Khoi-Khoi²⁰ και οι Bushmen (Βουσμάνοι). Η φυλή των Βουσμάνων, με την άφιξη των Ολλανδών απομακρύνθηκε από το Ακρωτήριο και δεν ήρθε ποτέ σε ιδιαίτερη επαφή με την αποικία. Αντίθετα, οι Khoi-Khoi ήταν εξοικειωμένοι με την παρουσία ευρωπαίων, λόγω των πλοίων που έφθαναν κατά καιρούς στο Κέιπ και προμηθεύονταν βοοειδή από αυτούς ανταλλάσσοντας τα με Ευρωπαϊκά προϊόντα²¹.

Η φυλή αυτή ζούσε σε οργανωμένες κοινωνίες και ήταν εγκατεστημένη στις γόνιμες περιοχές του Κέιπ. Αρχικά, οι έποικοι γνωρίζοντας την αδυναμία βιοπορισμού τους χωρίς την παρουσία των αυτοχθόνων, διατηρούσαν φιλικές σχέσεις μαζί τους προκειμένου να εξασφαλίζουν όσα χρειάζονταν ειρηνικά. Σύντομα όμως αυτό άλλαξε. Καθώς η αποικία οργανώθηκε και επεκτάθηκε, οι αυτόχθονες παραγκωνίστηκαν, με αποτέλεσμα το 1659 να επιτεθούν στις φάρμες των εποίκων. Έως το 1660 η εταιρεία είχε επανακτήσει τον έλεγχο, δημιουργώντας φράχτες και σημεία παρακολούθησης περιμετρικά του οικισμού της, προκειμένου να αποτρέπει την εισβολή των αυτοχθόνων.

Κατά τα επόμενα έτη, οι έποικοι έχοντας αναπτύξει το αίσθημα τις ιδιοκτησίας και θεωρώντας πως το Ακρωτήριο τους ανήκει ξεκίνησαν να φυλακίζουν στο Ρόμπεν Άιλαντ (Robben Island) τους αυτόχθονες που θεωρούσαν ύποπτους για κλοπή. Αποτέλεσμα των πρακτικών αυτών, ήταν ο ερχομός ενός ακόμα πολέμου το 1673. Συνέπεια του πολέμου αυτού ήταν η εδραίωση του ελέγχου από τους έποικους, καθώς και η απώλεια της περιουσίας των αυτοχθόνων. Έως το 1713 οι Khoi –Khoi λόγω της αδυναμίας τους πλέον να βιοποριστούν είχαν υποταχθεί στους εποίκους. Όσοι ζούσαν στις αστικές περιοχές της αποικίας (αν και θεωρητικά ελεύθεροι), αποτελούσαν υποδεέστερη κάστα στην αποικιακή κοινωνία και δεν τύγγαναν καλύτερης αντιμετώπισης από εκείνης των σκλάβων.

²⁰ Elphick R. and Giliomee H., *The Shaping of South African Society, 1652-1840*, Wesleyan University Press, 1979, σελ.5

²¹ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ.37

Κατά την περίοδο αυτή συναντάται και ο πρώτος ρατσιστικός νόμος²² (1760) έναντι των «*Ελεύθερων Μαύρων*» (*Free Blacks*). Σύμφωνα με το νόμο αυτό, οι μη λευκοί αλλά θεωρητικά ελεύθεροι, -εκείνοι δηλαδή που δεν ανήκαν στην κατηγορία των δούλων- ,υποχρεούταν να φέρουν ένα αποδεικτικό έγγραφο το οποίο τους επέτρεπε να εξέρχονται από τις αστικές περιοχές της αποικίας, το λεγόμενο «*passes*». Συνοπτικά κατά τη διάρκεια της Ολλανδικής περιόδου οι αυτόχθονες, υποδουλώθηκαν απόλυτα εξαρτώμενοι από την αποικία.

Με τον ερχομό της Βρετανικής περιόδου, αρχικά έγιναν κάποιες προσπάθειες βελτίωσης του καθεστώτος απέναντι στους αυτόχθονες. Συγκεκριμένα το 1809 ο τοπικός κυβερνήτης εξέδωσε διάταγμα σύμφωνα με το οποίο ζητούταν η προστασία των αυτοχθόνων και η παύση της εκμετάλλευσής τους σε θέματα μισθών. Ωστόσο ταυτόχρονα ενεργοποιούσε μορφές περιορισμού οι οποίες είχαν πριν χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο των σκλάβων.²³ Με το πέρασμα των ετών και λόγω των πιέσεων εκ μέρους των λευκών, καθώς και λόγω του ότι έπαψε να ασκείται πίεση από τους ιεραποστόλους, οι φυλετικές διακρίσεις έναντι αυτοχθόνων και έγχρωμου πληθυσμού επανήλθαν στο προσκήνιο.

Ωστόσο, σε επαφή με την αποικία δεν ήρθαν μόνο οι Khoi-Khoi · υπήρξαν άλλες δύο φυλές οι οποίες ζούσαν στην ενδοχώρα και ενεπλάκησαν σε πολέμους με τους Μπόερς. Καθώς οι έποικοι όπως θα δούμε παρακάτω επεκτάθηκαν έως τη Νατάλ, και στη συνέχεια δημιουργώντας στα ανατολικά της Νοτίου Αφρικής ανεξάρτητα κράτη, το Τρανσβαάλ και την Οργγάνη, ήρθαν σε επαφή και κατ' επέκταση σε σύγκρουση με τις φυλές που κατοικούσαν εκεί. Οι φυλές αυτές ήταν οι Ζουλού και οι Ξόσα.

²² Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ.51

²³ Αναλυτικά βλέπε: Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ.58.

1.3.3 Οι Μπόερς και η Βρετανική Εισβολή

Οι Βρετανοί, όταν εγκαταστάθηκαν στη Νότια Αφρική, συνάντησαν μια πολύπλοκη, βίαιη και σε μεγάλο βαθμό άναρχη κοινωνία, ειδικά στις συνοριακές περιοχές της αποικίας όπου οι Αφρικάνερ συνήθιζαν να παίρνουν το νόμο στα χέρια τους οργανώνοντας εξεγέρσεις μικρής κλίμακας και οι τοπικές φυλές προσπαθούσαν να διατηρήσουν ένα βαθμό αυτονομίας²⁴. Θεωρώντας πως η παραμονή τους θα είναι προσωρινή, δεν ανταποκρίθηκαν άμεσα ώστε να δημιουργήσουν μια οργανωμένη διοίκηση, αρκέστηκαν στο κερδοφόρο εμπόριο και την ύπαρξη κάποιων απεσταλμένων με διοικητικές αρμοδιότητες.

Το 1809 η Βρετανία εφάρμοσε ένα σχέδιο διαχείρισης της αποικίας, απομακρύνοντας τις αυτόχθονες φυλές από τις συνοριακές περιοχές της αποικίας, με στόχο τον πλήρη διαχωρισμό του μαύρου από το λευκό πληθυσμό και έχοντας ως απώτερο σκοπό την ενδυνάμωση της αποικίας υπό όλες τις έννοιες.

Το 1820 προκειμένου να αντιμετωπιστεί η ανεργία και οι κοινωνικές αναταραχές στη Βρετανία, ο υπουργός οικονομικών έπεισε το κοινοβούλιο να επιχορηγήσει την μεταφορά εποίκων από την Βρετανία στην αποικία της Νοτίου Αφρικής. Στο σύνολο τους –έπειτα από αυτή την απόφαση- έφτασαν περίπου οχτώ χιλιάδες άνδρες, γυναίκες και παιδιά (τέσσερεις χιλιάδες από αυτούς είχαν επιλεγεί και άλλοι τόσοι ταξίδεψαν με δικά τους έξοδα). Οι νέοι αυτοί έποικοι προέρχονταν από την μεσαία τάξη και δεν είχαν ασχοληθεί ξανά με τη γεωργία, αντίθετα ήταν τεχνίτες.

Αποτέλεσμα της μετοίκησης αυτής ήταν η δημιουργία μιας περαιτέρω πολύπλοκης δομής στην κοινωνία της αποικίας. Οι νέοι έποικοι ήταν πολιτισμικά διαφορετικοί. Είχαν διαφορετική γλώσσα, θρησκευτικές πεποιθήσεις, διαφορετικές παραδόσεις και εμπειρίες. Ήταν οι πρώτοι ευρωπαίοι μετανάστες που δεν ενσωματώθηκαν με τους προηγούμενους. Οι Βρετανοί μετανάστες εξέφρασαν αυτή την διαφοροποίησή τους, αποκαλώντας τους προγενέστερους εποίκους υποτιμητικά Μπόερς (Boers), δηλαδή αγρότες.

²⁴ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 53

Με το πέρασμα των ετών οι Βρετανοί οργάνωσαν τη διοίκηση της αποικίας και ξεκίνησαν να εισάγουν νέους νόμους. Οι νόμοι αυτοί έθιγαν τα κεκτημένα των Αφρικάνερς και άλλαζαν εκ βάθρων τους κοινωνικούς συσχετισμούς στη Νότια Αφρική. Η πρώτη αλλαγή που επηρέασε αρνητικά τους Αφρικάνερς και τη σχέση τους με τη βρετανική διοίκηση ήταν η εισαγωγή της Αγγλικής ως επίσημης γλώσσας της αποικίας. Η άρνηση των δύο πληθυσμών να συμφωνήσουν σε μια κοινή επίσημη γλώσσα είναι φανερή έως και σήμερα, καθώς τα Αγγλικά και τα Αφρικάανς (Afrikaans) παραμένουν και οι δύο επίσημες γλώσσες της χώρας. Ένα δεύτερο μεγάλο σοκ για τους Αφρικάνερς αποτέλεσε η πολιτική της βρετανικής διοίκησης ενώπιον του έγχρωμου πληθυσμού. Το 1828 επηρεασμένη από τα ευρωπαϊκά κινήματα ελευθερίας και φιλανθρωπίας και έπειτα από την επίμονη υπεράσπιση αυτών των ιδεών από τον Dr. Philip, η διοίκηση προέβη στη θέσπιση του 50^{ου} Διατάγματος (50th Ordinance, July 17, 1828) σύμφωνα με το οποίο καταργούταν η προηγούμενη νομοθεσία για τις αυτόχθονες φυλές και τον έγχρωμο πληθυσμό και έθετε αυτούς ίσους με τους λευκούς ενώπιον του νόμου.²⁵

Οι Αφρικάνερς, ειδικά εκείνοι που κατοικούσαν στα ανατολικά της αποικίας, κατόπιν της αλλαγής της νομοθεσίας σε σχέση με τους μη λευκούς και την ενδυνάμωση της διοίκησης και του ελέγχου στην αποικία, άρχισαν να νιώθουν πως ο κόσμος τους αλλάζει. Το αίσθημα του αποκλεισμού γινόταν όλο και πιο έντονο για αυτούς, καθώς δεν τους επιτρεπόταν πλέον η εκμετάλλευση της γης άνευ όρων, αλλά αντιθέτως έπρεπε να πληρώνουν ένα είδος φόρου για αυτή. Σε αυτό το μεταβαλλόμενο θεσμικό και πολιτιστικό πλαίσιο, οι αγρότες Αφρικάνερς ένιωθαν να εξαρθρώνεται η βραχυχρόνια χειραφέτησή τους, οι αυτόχθονες υπηρέτες και δούλοι που είχαν στην κατοχή τους ξεκίνησαν να τους εγκαταλείπουν σε μια προσπάθεια απόκτησης της ελευθερίας και αυτάρκειάς τους. Το γεγονός αυτό έφερε αντιμέτωπους τους Αφρικάνερς με κοινωνικές αναταραχές, με αποτέλεσμα να αποζητούν τη θέσπιση μιας νομοθεσίας -ενάντια στην «αλητεία²⁶»- που θα επανέφερε την πρότερη κατ' αυτούς τάξη.

Εν αντιθέσει, οι Αφρικάνερς που ζούσαν στο δυτικό κομμάτι της αποικίας και στα αστικά κέντρα, όπως το Κέιπ, προσαρμόστηκαν στο νέο καθεστώς, ενώ εκείνοι που ζούσαν στα ανατολικά όντας αποκομμένοι από τις βρετανικές επιρροές και με

²⁵Thompson L., «*The History of South Africa*», Yale University Press, USA, 2001, σελ.60

²⁶ Thompson L., «*The History of South Africa*», Yale University Press, USA, 2001, σελ.68

μόνο στοιχείο πολιτισμού τους τη Βίβλο, κατηγορούσαν την Βρετανία για όλα τους τα δεινά. Το 1836 αρνούμενοι να εναρμονιστούν με την νέα κατάσταση και αποζητώντας την παλιά τους ελευθερία, ξεκίνησαν το γνωστό έως σήμερα «*Great Trek*», το μεγάλο δηλαδή ταξίδι προς την ενδοχώρα, με απώτερο σκοπό την οργάνωση της δικής τους κοινωνίας, μακριά από την επιβολή της βρετανικής κυριαρχίας, σύμφωνα με τις δικές τους πεποιθήσεις για την ορθή σχέση «*αφεντικού και υπηρέτη*»²⁷.

Έως το 1840 είχαν μεταναστεύσει περίπου έξι χιλιάδες Μπόερς, (άνδρες, γυναίκες και παιδιά) δηλαδή περίπου το ένα πέμπτο του λευκού πληθυσμού της αποικίας του Κέιπ, παίρνοντας μαζί τους μερικούς αυτόχθονες υπηρέτες και σκλάβους. Στα επόμενα χρόνια οι μετανάστες πλέον Μπόερς προσπάθησαν να οργανωθούν σε μια συνεκτική κοινότητα. Ωστόσο, αυτό δεν ήταν εύκολο, διότι οι μετανάστες είχαν αφήσει την αποικία του Κέιπ όχι μαζικά άλλα κατά μικρές ομάδες, οι οποίες οργανώνονταν από ανθρώπους με κύρος και κάθε ομάδα αποτελούταν από ακόλουθους του ατόμου αυτού²⁸.

Κατά συνέπεια των δεδομένων αυτών, προέκυψαν προβλήματα σχετικά με το ποιοι θα αναλάβουν τη διοίκηση των ομάδων αυτών, υπό τη μορφή μιας μικρής κοινότητας, καθώς και πολιτικές διαφωνίες για τη μορφή που θα έπρεπε να έχει η διοίκηση αυτή. Χαρακτηριστικά, διαφωνίες εγείρονταν για το αν οι κανόνες θα αποτελούσαν προσωπική απόφαση ενός ατόμου ή αν θα έπρεπε ο έλεγχος να ανατεθεί σε ένα εκλεγμένο σώμα. Επίσης, διαφωνούσαν για το αν θα έπρεπε να αγνοήσουν τη Βρετανία ή να διαπραγματευθούν μαζί της για την ανεξαρτησία τους, καθώς και για το αν θα έπρεπε να αποκτήσουν μόνιμους οικισμούς.

Αναπόφευκτα, οι διαφορές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη διάσπαση. Κάποιοι από τους Μπόερς επέλεξαν ως μόνιμη κατοικία τους τους λόφους του Χάιβελντ (Highvelt), ενώ οι περισσότεροι προτίμησαν την περιοχή της Νατάλ (Natal). Τις πρώτες υπό διαμόρφωση κοινωνίες των Μπόερς ξεκίνησαν να απασχολούν και θέματα όπως το ποιοι θα έπρεπε να γίνονται αποδεκτοί ως μέλη των κοινωνιών αυτών. Βασική προϋπόθεση για να γίνει κάποιος δεκτός και να ενταχθεί στην κοινωνία των Μπόερς ήταν το να είναι ολλανδόφωνος, ευρωπαϊκής καταγωγής και να

²⁷ Thompson L., «*The History of South Africa*», Yale University Press, USA, 2001, σελ.88, σύμφωνα με δήλωση που απεστάλη από τον Piet Retief στην εφημερίδα «*Grahamstown Journal*»

²⁸ Thompson L., «*The History of South Africa*», Yale University Press, USA, 2001, σελ.90

έχει εγκαταλείψει την αποικία του Κέιπ. Άλλα άτομα ευρωπαϊκής καταγωγής αντιμετωπίζονταν με καχυποψία και θα έπρεπε να αποδείξουν την πίστη τους, διαφορετικά θα απορρίπτονταν. Ωστόσο, οι κοινότητες των Μπόερς δεν ήταν ομοιογενείς. Οι κοινότητες αυτές περιλάμβαναν και υπηρέτες με καταγωγή από αυτόχθονες φυλές, Ασιάτες, καθώς και άτομα μικτής καταγωγής. Μάλιστα, οι Μπόερς αναφέρονταν σε αυτούς αποκαλώντας τους πλάσματα (*skepsels*) και όχι ανθρώπους (*mense*)²⁹.

Παρά τις συνεχείς πιέσεις της Βρετανίας και των δυσκολιών που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Μπόερς, κατάφεραν να ιδρύσουν δύο, επίσημα αναγνωρισμένα από την Βρετανία, ανεξάρτητα κράτη, το Ελεύθερο Κράτος της Οργγάνης το 1854 και τη Δημοκρατία της Νοτίου Αφρικής, πιο γνωστή ως Τρανσβαάλ το 1857. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πίστης των Μπόερς στην ανωτερότητα των λευκών, ήταν το Σύνταγμα του 1858 της Νοτιοαφρικανικής Δημοκρατίας που ρητά θέσπιζε ότι «ο λαός [οι Μπόερς] δεν θα επιτρέψει την ισότητα μεταξύ έγχρωμων προσώπων και λευκών κατοίκων, ούτε στην Εκκλησία ούτε στο Κράτος»³⁰ (άρθρο 9).

Η ανεξαρτησία όμως αυτή των Μπόερς, από τους Βρετανούς, θα τίθεντο υπό αμφισβήτηση μετά την ανακάλυψη χρυσού στα εδάφη του Τρανσβαάλ και την άφιξη μεταναστών από την Ευρώπη και την Αμερική. Στα επόμενα χρόνια ακολούθησαν δύο πόλεμοι ανάμεσα στους Μπόερς και τους Βρετανούς, γνωστοί και ως «*Ango-Boer War*». Πιο συγκεκριμένα, το 1880 -1881 έγινε ο πρώτος πόλεμος των Μπόερς και το 1899-1902 ο δεύτερος. Κατά τη διάρκεια των πολέμων αυτών, και ειδικότερα τα έτη 1900-1902 οι Βρετανοί δημιούργησαν στρατόπεδα συγκέντρωσης άμαχου πληθυσμού σε μια προσπάθεια ελέγχου. Αποτέλεσμα της κίνησης αυτής ήταν ο θάνατος 26.000 αμάχων, καθώς και το ότι τα παιδιά των Μπόερς διδάσκονταν για πρώτη φορά την Αγγλική γλώσσα.

Το Μαΐο του 1902 υπογράφηκε Συνθήκη Ειρήνευσης. Στις 31 Μαΐου 1910 η Βρετανία προέβη στη μεταβίβαση ενός μέρους της αποικιακής εξουσίας στους εποικιστές, δημιουργώντας την Ένωση της Νοτίου Αφρικής ως ανεξάρτητης νομικής οντότητας στα πλαίσια της Βρετανικής Κοινοπολιτείας.

²⁹ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 90

³⁰ Θεοδωρόπουλος Χ., «Το Σύστημα Φυλετικών Διακρίσεων στη Συνταγματική Τάξη της Νότιας Αφρικής» στο : Θεοδωρόπουλος Χ., Τσάλτας Γρ.Ι., *Απαρτχάιντ- Διεθνείς Εξελίξεις – Ελλάδα*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991, σελ. 31

1.4 Ο ΠΥΡΕΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ

Μετά το 1870 και την ανακάλυψη κοιτασμάτων χρυσού και διαμαντιών, ο ρυθμός αλλαγής στις κοινωνίες των τεσσάρων αποικιών επιταχύνθηκε δραματικά καθώς δεχόταν επιρροές από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Για πρώτη φορά η Νότιος Αφρική γινόταν σημαντικός δρώντας της παγκόσμιας οικονομίας. Στην περιοχή ξεκίνησαν να εισρέουν επενδυτικά κεφάλαια για την εξόρυξη χρυσού και διαμαντιών από το εξωτερικό, και ένας μεγάλος αριθμός πληθυσμού κατέφθανε από την Ευρώπη, την Αυστραλία και την ευρύτερη περιοχή της Νοτίου Αφρικής.

Κατά την ίδια περίοδο οι λευκοί κατακτούσαν τις κοινωνίες εκείνες των Αφρικανών που μέχρι πρότινος είχαν διατηρήσει την ανεξαρτησία τους. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήταν η ενσωμάτωση των Αφρικανών σε μια καπιταλιστική οικονομία, η οποία κυριαρχούταν από λευκούς. Ωστόσο, οι περιοχές που εξακολουθούσαν να βρίσκονται στα χέρια των Αφρικανών υποχρεούνταν από την κυβέρνηση να συναινούν στην παρουσία λευκών εργοδοτών στα ορυχεία, καθώς και στην παρουσία δικαστών που είχαν μεταξύ άλλων την αρμοδιότητα συλλογής φόρων. Παρ' όλα αυτά, έως το 1900 ήταν λίγοι οι Αφρικανοί που ζούσαν μόνιμα στις πόλεις και είχαν γίνει πυρήνας του Αστικού Προλεταριάτου.³¹

Τα γεγονότα αυτά ήρθαν να τονίσουν τις διαφορές ανάμεσα στους κατοίκους της Νοτίου Αφρικής. Η κύρια μορφή διάσπασης εξακολουθούσε να είναι αυτή της φυλετικής διάκρισης όπως είχε διαμορφωθεί τους προηγούμενους αιώνες με τον ερχομό των λευκών τον 17^ο αιώνα, την εισροή σκλάβων και την ενσωμάτωση των Khoi-Khoi. Ο διαχωρισμός αυτός όμως, είχε τώρα ενισχυθεί από μια ρατσιστική ιδεολογία, η οποία ήταν διάχυτη ανάμεσα σε Ευρωπαίους, Νοτιοαμερικανούς, και λευκούς Αφρικανούς.

Οι λευκοί διατηρούσαν το απόλυτο μονοπώλιο στην επίσημη πολιτική εξουσία του Τρανσβαάλ, του Ελεύθερου κράτους της Οργάνης και της Νατάλ. Ακόμα και στο Κέιπ, κανένα μαύρο πρόσωπο δεν έγινε ποτέ μέλος του Κοινοβουλίου, καθώς οι νόμοι που ψηφίζονταν, είχαν ως αποτέλεσμα τον έλεγχο του ποσοστού των μαύρων στο εκλογικό σώμα, το οποίο δεν ξεπερνούσε το 15%.

³¹Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 111

Μια ακόμα διάσπαση που όξυνε τις φυλετικές διακρίσεις ήταν αυτή του εργατικού δυναμικού σε «τάξεις». Οι λευκοί ασκούσαν εποπτικούς ρόλους με ευκαιρίες ανέλιξης, υψηλούς μισθούς και με σχετικά καλές συνθήκες διαβίωσης. Αντιθέτως, οι μαύροι εργάτες στερούνταν τα μέσα άσκησης εμπειρικού ή εποπτικού ρόλου. Ήταν χαμηλά αμειβόμενοι και υποχρεούνταν να ζουν σε σκληρές συνθήκες διαβίωσης.

Παράλληλα, υπήρξε διάσπαση και στο εσωτερικό της τάξης των λευκών. Οι απόγονοι των εποίκων του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα αυτό-προσδιορίζονταν ως Αφρικάνερ (Afrikaner) και είχαν ξεχωριστή γλώσσα, θρησκεία, πεποιθήσεις, ιστορική συνείδηση και κοινωνικά δίκτυα. Ενώ, εκείνοι του 19^{ου} αιώνα - το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων αποτελούταν από Βρετανούς μετανάστες - κρατήθηκαν σε απόσταση από τους Αφρικάνερς, περιφρούρησαν τη γλώσσα τους και τον πολιτισμό τους. Επιπλέον, οι Αφρικάνερς συνέχισαν να ζουν και να εργάζονται σε αγροτικό περιβάλλον ενώ οι Βρετανοί μετανάστες ήταν κάτοικοι αστικών κέντρων.

Περαιτέρω, τόσο οι Αφρικάνερς όσο και οι Βρετανοί δεν είχαν ομοιογενείς κοινότητες. Ανάμεσα στους Αφρικάνερ υπήρχαν εκείνοι που πατροπαράδοτα ανήκαν σε οικογένειες οινοπαραγωγών, παραγωγών μαλλιού, και άλλων στο Κέιπ, καθώς, και σε οικογένειες μεγαλοκτηνοτρόφων στις άλλες τρεις αποικίες. Ωστόσο, υπήρχε και η μερίδα εκείνη των Αφρικάνερ, οι οποίοι δεν ήταν ιδιοκτήτες γης και ζούσαν στις πόλεις. Με τον ερχομό, όμως, των Βρετανών μεταναστών και την αδυναμία τους να τους ανταγωνιστούν, άρχισαν να γίνονται γνωστοί ως ο *Φτωχοί Λευκοί (Poor Whites)*. Από την άλλη πλευρά, η κοινότητα εκείνων που μετανάστευσαν στην Νότιο Αφρική τον 19^ο αιώνα, -πριν όμως από το 1870-, δεν ήταν εύκολο να προσαρμοστούν με την αλλαγή που επέφερε η ανακάλυψη του χρυσού και των διαμαντιών στο Γιοχάνεσμπουργκ και το Κίμπερλεϊ αντίστοιχα. Αγγλόφωνοι δικηγόροι, έμποροι, εξειδικευμένοι εργάτες και εργατικό δυναμικό συνωστίζονταν και ανταγωνίζονταν τόσο μεταξύ τους, όσο και με τους μετανάστες από την Ηπειρωτική Ευρώπη, στις παλιές, αλλά και στις νέες πόλεις εξόρυξης.³²

Ωστόσο, διαφορές υπήρχαν και στην ομάδα εκείνη των ανθρώπων που οι λευκοί αποκαλούσαν Έγχρωμους (Coloured). Στους προγόνους αυτών περιλαμβάνονταν αυτόχθονες και δούλοι από χώρες όπως η Ινδονησία, αλλά και η

³² Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 112

Τροπική Αφρική. Κάποιοι από αυτούς ήταν Χριστιανοί και άλλοι Μουσουλμάνοι. Τα μέλη της κοινωνικής αυτής τάξης είχαν περισσότερο απασχοληθεί ως αγρεργάτες και στερούνταν των δεξιοτήτων εκείνων που απαιτούνταν για να απασχοληθούν ως τεχνίτες στα αστικά κέντρα.

Από την άλλη, οι Αφρικανοί συνέχισαν να προσδιορίζονται από ιεραρχημένες ομάδες (Chiefdom). Όμως, ο εκβιομηχανισμός του τρόπου ζωής τους προκάλεσε διαχωρισμούς στις κοινότητες τους. Οι αποστολές μορφωμένων κληρικών και διδασκάλων, καθώς και η επιρροή επιτυχημένων αγροτών, δημιούργησε μια νέα ιεραρχία και ανταγωνισμούς στα παλιά Chiefdom και τους αρχηγούς αυτών.

Την κοινωνική αυτή πολυμορφία επιδείνωσε η απόφαση της κυβέρνησης της Νατάλ για την εισαγωγή εργατικού δυναμικού από την Ινδία. Μάλιστα, ο αριθμός των εργατών αυτών ήταν τόσο μεγάλος που στο τέλος του αιώνα οι Ινδοί στη Νατάλ ήταν περισσότεροι από τους λευκούς. Χαρακτηριστική ήταν η παρουσία του Μαχάτμα Γκάντι³³ κατά την περίοδο αυτή, και ο αγώνας του εναντίον του Άνισου Δικαίου³⁴.

Παρ' όλα αυτά, οι λευκοί στο σύνολό τους θεωρούσαν πως ανήκουν σε μια ανώτερη, χριστιανική, πολιτισμένη φυλή και πίστευαν ως εκ τούτου, πως ήταν δικαιολογημένη η οικειοποίηση της πατρίδας των ιθαγενών, ο έλεγχος της φυσικής εργασίας και η εξάρθρωση της ιεραρχίας των τοπικών κοινωνιών. Γι' αυτό το λόγο ήταν και κυρίαρχη η παραδοχή πως δεν επιτρέπονται σοβαρές διαφορές μεταξύ Αφρικάνερς και Βρετανών, αγροτών και αστών ή εργοδοτών και εργαζομένων, διότι έτσι θα επιβραδύνονταν η διαδικασία κατάκτησης.

Έτσι, σε κρίσιμες περιόδους οι λευκοί επικουρούσαν ο ένας τον άλλο έναντι των Αφρικανών. Ακόμη, λευκοί που είχαν επωφεληθεί από Αφρικανούς, στη συνέχεια τους πρόδωσαν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο Paul Kruger, ο οποίος είχε οδηγήσει τους Αφρικάνερ ενάντια στις δυνάμεις της Βρετανικής κατοχής στο Τρανσβαάλ, αργότερα, έδωσε συμβουλές στο Βρετανικό στρατό για το πώς να αντιμετωπίσει τους Ζουλού. Καθώς, και η περίπτωση του John Dum, γιο πρώην εμπόρου στη Νατάλ, ο οποίος είχε γίνει πλούσιος ως πελάτης του βασιλιά των

³³ Αναλυτικά για την παρουσία του στη Νότια Αφρική βλέπε: Power Paul F., Gandhi in South Africa, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 7, No. 3 (Oct., 1969), pp. 441-455

³⁴ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 113

Ζουλού Catsheivago, και τάχθηκε με το μέρος των λευκών μόλις ο αυτοκρατορικός στρατός εισέβαλε στη χώρα.

Συμπερασματικά, η ταχεία ανάπτυξη της βιομηχανίας εξόρυξης χρυσού και διαμαντιών συνετέλεσε σε δύο μεγάλες πολιτικές διεργασίες, οι οποίες μεταμόρφωσαν την Νότια Αφρική τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Το Βρετανικό Σύνταγμα, η αποικιακή πολιτοφυλακή και οι Αφρικάνερς κομάντος ολοκλήρωσαν την κατάκτηση των Αφρικανών ιθαγενών και ένας μεγάλος Βρετανικός στρατός κατέκτησε τα κράτη των Αφρικάνερς.

Αν και οι κοινότητες τους διέφεραν σε πολλά, οι λευκοί αγρότες, επιχειρηματίες, έμποροι, ιεραπόστολοι και κυβερνώντες είχαν ένα κοινό ενδιαφέρον για την κατάκτηση των Αφρικανών. Την ιδιοποίηση της γης τους, την αξιοποίηση της εργασίας τους, και την κατάκτηση των αγορών τους. Με το τέλος του 19^{ου} αιώνα οι λευκοί είχαν ολοκληρώσει την κατάκτηση που ξεκίνησε την εποχή του Riebeeck. Όλοι οι ιθαγενείς της Νοτίου Αφρικής είχαν ενσωματωθεί στα κράτη υπό την λευκή κυριαρχία.

1.5 Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ

Η δημιουργία της Ένωσης Νοτίου Αφρικής ήταν αποτέλεσμα τόσο τοπικών συμφερόντων, όσο και διεθνούς ανταγωνισμού. Η Βρετανία προσάρτησε τις περιοχές εξόρυξης διαμαντιών (1871), το Τρανσβαάλ (1877) και κατέκτησε το βασίλειο των Ζουλού (1879). Όταν οι Αφρικάνερς του Τρανσβαάλ επαναστάτησαν και νίκησαν τις βρετανικές δυνάμεις, η διοίκηση τους παραχώρησε ειδική ανεξαρτησία προκειμένου να αποφύγει το κόστος επανάκτησης. Ο διεθνής ανταγωνισμός επηρέασε τη βρετανική πολιτική μετά τα μέσα του 1880 όταν η Γερμανία προσάρτησε τη Νάμπια και άλλες περιοχές της Δυτικής Αφρικής και ηγήθηκε ενός Διεθνούς Συνεδρίου στο Βερολίνο, θέτοντας τις βάσεις για μια γενική διαμάχη σε σχέση με Αφρικανικά εδάφη.

Τέλος, οι εξορύξεις χρυσού σε περιοχές του Τρανσβαάλ το είχαν μετατρέψει σε οικονομικό κέντρο της Νότιας Αφρικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι από το σύνολο των κεφαλαίων που είχαν επενδυθεί στα ορυχεία του Τρανσβαάλ, το 20% ήταν γερμανικής προέλευσης. Υπό τις πιέσεις αυτές, η Βρετανία εντέλει προσάρτησε τα ανεξάρτητα κράτη των Μπόερ. Παρ' όλα αυτά δεν χρησιμοποίησε την νίκη της προκειμένου να αλλάξει τη φυλετική δομή της κοινωνίας της Νοτίου Αφρικής. Αντίθετα, ο πόλεμος έληξε με μία Συνθήκη η οποία εγγυόταν τον αποκλεισμό των μαύρων πολιτών από τις βουλευτικές εκλογές. Το 1902 η Βρετανία κύρωσε τη Συνθήκη Ειρήνης του *Βερεένγκινγκ* (*Vereeniging*) στις 31 Μαΐου 1902³⁵ και τρία χρόνια αργότερα, το 1910, η αποικία του Κέιπ, το Τρανσβαάλ, το ελεύθερο κράτος της Οργγάνης, και η Νατάλ ενώθηκαν για να σχηματίσουν την *Ένωση Νοτίου Αφρικής* (*Union of South Africa*).

Τις πρώτες εκλογές³⁶ του 1910 κέρδισε το *Κόμμα Νότιας Αφρικής*, του οποίου ηγούταν ο Λουίς Μπόχα (Louis Botha και ο Jan Smuts). Ο Μπόχα ήταν Μπόερ και πρώην ηγέτης στον δεύτερο πόλεμο των Αφρικάνερ έναντι της Βρετανίας στο

³⁵ Χριστοδουλίδης Θ., *Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων*, τόμος δεύτερος «Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919», εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2004 σελ. 336 - 337

³⁶ Για λεπτομέρειες του εκλογικού αποτελέσματος βλέπε: Bunting B., *The Rise of the South African Reich*, Penguin Books Ltd, 1964, σελ. 22

Τρανσβαάλ.³⁷ Δεύτερο ήρθε το κόμμα Unionist, το οποίο εκπροσωπούσε τον Αγγλόφωνο πληθυσμό και τα βρετανικά συμφέροντα στα ορυχεία. Του κόμματος αυτού ηγούνταν ο Starr Jameson ο οποίος είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον πόλεμο των Μπόερς στο πλευρό της Αγγλίας. Τρίτο ήρθε το κόμμα Ανεξαρτήτων, και τέταρτο ήρθε το εργατικό κόμμα (Labour Party), το οποίο υποστήριζε τα συμφέροντα των λευκών εργατών που ζούσαν στις αστικές περιοχές και ιδιαίτερα αυτών του Τρανσβαάλ. Επίσης προστάτευε τα δικαιώματα αυτών στις θέσεις εργασίας έναντι των Μαύρων και των άλλων μη λευκών εργατών. Ηγέτης του κόμματος αυτού ήταν ο Frederic Cresuell, ηγέτης των λευκών εργατών στο Τρανσβαάλ.

Στο Σύνταγμα της χώρας (*The South Africa Act, 1910*) διατηρήθηκαν οι εις βάρος του μαύρου πληθυσμού διακρίσεις. Τη διοίκηση του μη λευκού πληθυσμού πλέον αναλάμβανε μόνο ένα πρόσωπο, ο Γενικός Διοικητής της χώρας, ο οποίος ανακηρύχθηκε συνταγματικά «υπέρτατος φύλαρχος όλων των ιθαγενών». Επιπλέον, δικαίωμα να γίνουν βουλευτές είχαν μόνο «Βρετανικά Υποκείμενα Ευρωπαϊκής καταγωγής»³⁸ (*be a British subject of European descent*).

Κατά τη διάρκεια των ετών 1910 έως 1939 οι διαδοχικές κυβερνήσεις της Νοτίου Αφρικής έστρεψαν όλο τους το ενδιαφέρον στο να εδραιώσουν την κυριαρχία των λευκών στο νεοσυσταθέν κράτος. Κατά την ίδια περίοδο τέθηκαν και οι βάσεις του Απαρτχάιντ εισάγοντας νόμους που επέβαλαν τον κοινωνικό διαχωρισμό. Διαχωρισμός ο οποίος αφορούσε τον τόπο εργασίας και διαμονής καθώς και τις σχέσεις μεταξύ λευκών και μαύρων.

Χαρακτηριστικός είναι ο νόμος του 1913 «*Natives Land Act No 27*» σύμφωνα με τον οποίο γινόταν εδαφικός διαχωρισμός των μαύρων οι οποίοι περιορίζονταν, περίπου, στο 14%³⁹ επί του συνολικού εδάφους του κράτους, ενώ αποτελούσαν το 70% επί του συνολικού πληθυσμού της Νοτίου Αφρικής. Επιπλέον, δεν είχαν δικαίωμα απόκτησης ή ενοικίασης γης στις λεγόμενες «Λευκές» περιοχές οι οποίες περιλάμβαναν όλες τις μεγάλες πόλεις και τα γόνιμα εδάφη καλλιέργειας. Ο νόμος

³⁷ Για τους Botha και Smuts και την πολιτική τους δράση στο Τρανσβαάλ βλέπε: Garson N. G., 'Het Volk': The Botha-Smuts Party in the Transvaal, 1904-1, *The History Journal*, Vol. 9, No. 1 (1966), pp. 101-132

³⁸ *The South Africa Act 1909*, 26/c

³⁹ Με την τροποποίηση του Νόμου το 1936

αυτός το 1913 είναι ένας εκ των σημαντικότερων, καθώς αργότερα αποτέλεσε μια από τις βάσεις πάνω στις οποίες δομήθηκε το Απαρτχάιντ. Πιο συγκεκριμένα ήταν ο θεμέλιος λίθος του *Group Areas Act No 41* του 1950⁴⁰.

Αποτέλεσμα της πολιτικής εδαφικού διαχωρισμού ήταν η επιδείνωση της κατάστασης του μαύρου πληθυσμού. Λόγω της συσσώρευσης όγκου πληθυσμού σε μικρές περιοχές, υπήρχε αδυναμία παραγωγής επαρκούς ποσότητας τροφής, και πάνω από το 1/5 των παιδιών πέθαιναν εντός των πρώτων ετών της ζωής τους⁴¹. Επίσης, εκ μέρους της κυβέρνησης δεν υπήρχε κάποια μέριμνα για την εκπαίδευση των παιδιών που ανήκαν στο μαύρο πληθυσμό. Το έργο αυτό είχαν αναλάβει οι κοινότητες των Ιεραποστόλων· έως το 1939 το 30% των παιδιών παρέμεναν χωρίς κανένα είδος εκπαίδευσης, το οποίο θα ήταν ικανό να τα εξοπλίσει ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν στον νέο τρόπο ζωής⁴².

Καθώς οι μαύροι αναζητούσαν μια λύση στο αδιέξοδο που είχε προκληθεί με το νόμο του 1913, η διοίκηση εισήγαγε μια σειρά νέων μέτρων εναντίον τους προκειμένου να προστατέψει τη δημιουργία ανταγωνισμού στις θέσεις εργασίας των λευκών, καθώς και για να εξασφαλίσει την παροχή μιας δεξαμενής φτηνής εργασίας για τους λευκούς ιδιοκτήτες γης και ορυχείων. Τα μέτρα αυτά μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: τα μέτρα κίνησης (control over movement), τα μέτρα κατανομής εργασίας (controls over the allocation of job) και τα μέτρα περιορισμού εργασιακών δικαιωμάτων (other measures restricting workers' rights).⁴³

Τα μέτρα κίνησης του μαύρου πληθυσμού ξεκίνησαν το 1921 με την αναφορά της Αρμόδιας επιτροπής (Stallard Commission) τοπικής αυτοδιοίκησης του Τρανσβαάλ, η οποία επέτρεπε την είσοδο των μαύρων ανδρών, γυναικών και παιδιών, εντός των αστικών περιοχών μόνο εφ'όσον αυτό ζητούταν από κάποιον

⁴⁰ Mr B.M. Mahlangeni, *Reflections on the impact of the Natives' Land Act, 1913, On Local Government In South Africa*, , Research Unit, Parliament of the Republic of South Africa, 20 May 2013

⁴¹ Αναλυτικά βλέπε: Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 164

⁴² βλέπε Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 164

⁴³ Lipton M., *Capitalism and Apartheid South Africa, 1910-1986*, Wildwood House Ltd, England, 1986, σελ.18

λευκό και προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες αυτού. Με το πέρας της εργασίας τους θα υποχρεούνταν να αποχωρήσουν από την αστική περιοχή⁴⁴.

Η αύξηση του πληθυσμού στις αστικές περιοχές έφερε ένα μέτρο ακόμα: το νόμο για τους ιθαγενείς στις αστικές περιοχές (*Natives (Urban Areas) Act No 21, 1923*). Σύμφωνα με το νόμο αυτό, ιδρύονταν τοπικές αρχές στις αστικές περιοχές προκειμένου να διαχωριστούν οι λευκοί από τους μαύρους κατοίκους. Η αρμόδια αρχή όριζε τις περιοχές όπου θα διαμέναν οι μαύροι και είχαν δικαίωμα να απελάσουν όσους μαύρους δεν είχαν ονομαστικές συμβάσεις εργασίας ή άδεια αναζήτησης εργασίας. Αποτέλεσμα του νόμου αυτού ήταν οι πόλεις να αποκτήσουν ορισμένα χαρακτηριστικά. Στο κέντρο των πόλεων υπήρχαν πολυτελείς κατοικίες λευκών με μαύρους υπηρέτες και στα προάστια παραγκουπόλεις όπου ζούσαν οι μαύροι.

Παράλληλα με τα μέτρα για την κίνηση των μαύρων θεσπίζονταν και τα μέτρα για τον καταμερισμό εργασίας, γεγονός το οποίο έκανε ακόμα πιο δυσχερή την θέση των Αφρικανών. Επίσης, με την ψήφιση μιας σειράς νόμων⁴⁵ αποκλείονταν από εξιδεικευμένες θέσεις εργασίας στα ορυχεία, και τίθονταν προϋποθέσεις ώστε να μπορούν να εργασθούν στον τομέα της μεταποίησης, πράγμα το οποίο στην πραγματικότητα έδινε προβάδισμα στους λευκούς για θέσεις ανειδίκευτη εργασία και τους απέκλειε από τη συμμετοχή σε συνδικάτα εργασίας ώστε να μπορούν να διαπραγματευτούν με τους επιχειρηματίες για τους μισθούς τους.

Σε επίπεδο διαχωρισμού των προσωπικών σχέσεων λευκών και μαύρων ,χαρακτηριστικός είναι ο νόμος κατά της ανηθικότητας (*Immorality Act No 5, 1927*) σύμφωνα με τον οποίο σε περίπτωση που ένας ή μια ιθαγενής παρότρυνε έναν ή μία ευρωπαϊκής καταγωγής άτομο σε σαρκική επαφή – η οποία δεν αποτελούσε πράξη ή απόπειρα βιασμού- και αντίστοιχα αν ένας ή μία ευρωπαϊκής καταγωγής παρότρυνε και σύναπτε σαρκική επαφή με έναν ή μία ιθαγενή, τιμωρούνταν με ποινή φυλάκισης έως και πέντε ετών.⁴⁶

⁴⁴ Savage M., The Imposition of Pass Laws on the African Population in South Africa 1916-1984, *African Affairs*, Vol. 85, No. 339 (Apr., 1986), pp. 181-205, σελ.193

⁴⁵ *Native Labour Regulation Act 1911, Natives Service Contract Act 1923, Industrial Conciliation Act 1924, Wage Act 1925, Customs Tariff Act 1925, Mines and Works Acts 1911 & 1926*. Αναλυτικά βλέπε Lipton M., *Capitalism and Apartheid South Africa, 1910-1986*, Wildwood House Ltd, England, 1986, σελ.18-20

⁴⁶ *Immorality Act, No 5 1927*, Αρθ. 1-3

Μετά από σχεδόν 300 χρόνια μετοίκησης των λευκών, η Νότιος Αφρική είχε διασπασθεί σε σχεδόν κάθε πιθανό επίπεδο. Τα αναρίθμητα φυλετικά και εθνοτικά γκρουπ –από τους απογόνους των Khoi μέχρι τους νεότερους Ινδούς μετανάστες- είχαν διασπασθεί ως προς τη φυλή, τη γλώσσα, τον πλούτο, την πολιτική, την κατοικία, τις δουλειές και κατ' επέκταση σε πρακτικά κάθε άποψη της καθημερινής τους ζωής. Υπό ένα τέτοιο καθεστώς, ελάχιστοι θα μπορούσαν να καρπωθούν τα οφέλη της ζωής στην Νότιο Αφρική. Οι διαφορές μεταξύ αυτών που βρίσκονταν σε πλεονεκτική έναντι αυτών που βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση, δημιούργησε μία ασταθή κατάσταση, η οποία σύντομα θα γινόταν λόγος ανησυχίας για τους λευκούς κυρίαρχους της χώρας. Η απάντηση έμελλε να είναι η περιχαράκωση αυτών ακριβώς των διαφοροποιήσεων κάτω από ένα θωρακισμένο σύστημα φυλετικού διαχωρισμού, γνωστού ως Απαρτχάιντ.

2. ΤΟ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ

2.1 Ο ΟΡΟΣ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ

Αν προσπαθήσουμε να δώσουμε έναν εννοιολογικό ορισμό στο Απαρτχάιντ, είναι πολύ πιθανότερο να βρεθούμε αντιμέτωποι με μία πληθώρα προβληματισμών, παρά να δώσουμε μια σαφή απάντηση σχετικά με την εννοιολογική του ερμηνεία. Δεν μπορούμε να πούμε πως ξεκίνησε ως μια συγκροτημένη θεωρία πάνω στην οποία δομήθηκε μια πρακτική. Μάλλον συνέβη το αντίθετο. Το Απαρτχάιντ ήταν απλά μια λέξη στη γλώσσα των Αφρικάνων, που σήμαινε διαχωρισμός. Ένας διαχωρισμός που για να επιτευχθεί χρειάστηκε να συνενώσει ένα σύνολο ιδεών. Οι οπαδοί της ιδέας του διαχωρισμού επιστράτευαν μια πληθώρα θεωριών προκειμένου να υποστηρίξουν την ορθότητα της πρακτικής που πρότειναν. Η επίκληση στη θρησκεία, στο κοινό αίσθημα ενότητας, μιας μερίδας ανθρώπων – των Αφρικάνων- υπό την έννοια του έθνους, καθώς και η επίκληση φυλετικών θεωριών, όπως η ευγονική, ήταν μερικές μόνο από τις ιδέες που επιστρατεύτηκαν προκειμένου να δομήσουν την πρακτική του διαχωρισμού. Και λέμε πρακτική, διότι το Απαρτχάιντ υπήρξε μια θεσμοθετημένη πρακτική που έδινε σάρκα και οστά σε ένα σύνολο προϋπάρχοντων ιδεών. Το ίδιο το Απαρτχάιντ έγινε αυτοτελής έννοια πολύ αργότερα. Σήμερα η λέξη Απαρτχάιντ έχει τη δική της αυτοτελή έννοια, η οποία δεν συνδέεται μόνο με την Νότια Αφρική.

Το Απαρτχάιντ πλέον δεν ερμηνεύεται ως διαχωρισμός, αλλά ως ένα καθεστώς φυλετικών διακρίσεων, ταξικών ανισοτήτων και εξαναγκασμού. Είναι πλέον συνυφασμένο με το ρατσισμό, όπως ο Derrida χαρακτηριστικά το αποκαλεί «ο ρατσισμός των ρατσισμών»⁴⁷. Η έννοια αυτή χρησιμοποιείται για να περιγράψει την εμφάνιση εκάστοτε ρατσιστικής πρακτικής ή πρακτικής αποκλεισμού, η οποία εφαρμόζεται έναντι μιας μερίδας ανθρώπων.⁴⁸

⁴⁷ Παπαδημητρίου Ζήσης Δ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο Φυλετικό Μίσος, Ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ 182

⁴⁸ Apartheid σήμερα αποκαλείται στην βιβλιογραφία και η πολιτική του Ισραήλ έναντι της Παλαιστίνης.

Ένα άλλο ερώτημα που γεννάται όταν προσπαθούμε να αποδομήσουμε το Απαρτχάιντ ως φαινόμενο, είναι το τι ήταν εκείνο που οδήγησε στην θεσμοθέτησή του. Ποιοί ήταν οι παράγοντες εκείνοι που συνετέλεσαν στην αναζήτηση πρακτικών φυλετικού διαχωρισμού στην Νότια Αφρική, ποιές ανάγκες και ποιά προβλήματα θεωρούταν πως θα έλυνε;

Όλα αυτά θα προσπαθήσουμε να τα ερευνήσουμε στην συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου.

2.2 Ο ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΦΡΙΚΑΝΕΡΣ ΚΑΙ Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ

Το Απαρτχάιντ είναι γέννημα του εθνικισμού⁴⁹ των Αφρικάνερς. Της ιδεολογίας πάνω στην οποία χτίστηκε το έθνος αυτών και κατ' επέκταση η κοινωνία την οποία δόμησαν. Αν προσπαθήσουμε να αναζητήσουμε τη γέννηση του έθνους των Αφρικάνερς θα πρέπει να επιστρέψουμε πίσω στο 1652. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, οι πρώτοι έποικοι που έφτασαν στην Νότιο Αφρική με την Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών και αργότερα ως μετανάστες, ήταν σε ένα μεγάλο βαθμό Καλβινιστές. Οι πρώτοι αυτοί έποικοι ανέπτυξαν γρήγορα το αίσθημα ανωτερότητας, γεγονός το οποίο τροφοδοτήθηκε ιδιαίτερα από το καθεστώς δουλοκρατίας το οποίο επικρατούσε. Ταυτόχρονα οι έποικοι ανέπτυξαν την ανάγκη αυτοπροσδιορισμού τους, αναπτύσσοντας τη δική τους γλώσσα και δημιουργήσαν κοινότητες μακριά από την καταπιεστική -όπως θεωρούσαν- διοίκηση της εταιρείας.

Το πρώτο μεγάλο χτύπημα για τους Αφρικάνερς ήρθε το 1795 με τη Βρετανική Κατοχή⁵⁰. Με το Μεγάλο Ταξίδι «Great Trek» και τη δημιουργία των ανεξάρτητων κρατών τους, θεώρησαν πως πλέον είχαν βρει τη γη της επαγγελίας. Το δεύτερο και καθοριστικό γεγονός που έπαιξε ρόλο στην δημιουργία του εθνικισμού των Αφρικάνερς ήταν οι δύο πόλεμοι που ακολούθησαν με τους Βρετανούς. Τότε ένιωσαν πως απειλείται η ελευθερία τους, οι αγώνες τους, η γλώσσα τους, η φυλετική τους υπεροχή και η ύπαρξή τους ως ανεξάρτητου λαού, με το θεόσταλτο δικαίωμα να διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους και τον τόπο κατοικίας τους.⁵¹ Το ενδιαφέρον της έρευνας βρίσκεται στο υπό την επιρροή ποιών παραγόντων δομήθηκε ο εθνικισμός των Αφρικάνερς. Ποιες πεποιθήσεις οδήγησαν στην δόμηση μιας κοινωνίας υπό τη νομοθεσία του Απαρτχάιντ.

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τις επιδιώξεις μιας πολιτικής σαν το Απαρτχάιντ, αλλά και τις ιδέες πάνω στις οποίες θεμελιώθηκε, θα πρέπει να εξετάσουμε τα δομικά στοιχεία του εθνικισμού των Αφρικάνερς, τα οποία αποτέλεσαν ταυτόχρονα και δομικά στοιχεία της ιδεολογίας του Απαρτχάιντ. Στις

⁴⁹ Για την έννοια του εθνικισμού βλέπε Heywood A., *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, μετάφραση & επιμέλεια Φραγκονικολόπουλος Χ & Προέδρου Φ, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2013

⁵⁰ Bunting B., *The Rise of the South African Reich*, Penguin Books Ltd, 1964. Σελ 14

⁵¹ Bunting B., *The Rise of the South African Reich*, Penguin Books Ltd, 1964. Σελ 16

επόμενες ενότητες θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε τους λόγους για τους οποίους οι Αφρικάνερς ένιωθαν κατά την περίοδο 1910-1948 την επιτακτική ανάγκη του διαχωρισμού, τις επιρροές που δέχθηκαν, τη διαδικασία που ακολούθησαν, καθώς και τις θεωρίες τις οποίες επικαλέστηκαν προκειμένου να δώσουν επιστημονική βαρύτητα στη δική τους θεωρία.

2.2.1 Ο Εθνικισμός των Αφρικάνερς

Οι Αφρικάνερς ξεκίνησαν να διεκδικούν εκ νέου την πολιτική τους ταυτότητα τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και έως το 1948 είχαν καταφέρει να χτίσουν ένα εθνικιστικό κίνημα, το οποίο βρήκε αντιπροσώπευση και ανήλθε στην εξουσία μέσω του Εθνικού Κόμματος (Herenigde Nationale Party) και του D.F. Malan.

Ήδη από το 1914 οι Botha και Smuts είχαν αρχίσει να χάνουν την επιρροή τους στους Αφρικάνερς ψηφοφόρους. Η απόφαση του κυβερνόντος κόμματος να εισέλθει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Βρετανίας μεταφράστηκε από τους Αφρικάνερς ως μια απεχθής κίνηση. Ως εκ τούτου, οι δυσαρεστημένοι από την κίνηση αυτή Αφρικάνερς στράφηκαν στο νεοσυσταθέν Εθνικό Κόμμα (National Party) του G. Hertzog, το οποίο ήρθε στην εξουσία του 1924. Το νέο αυτό κόμμα εκπροσωπούσε τα συμφέροντα των Αφρικάνερς που ανήκαν σε χαμηλά κοινωνικά στρώματα και ήταν μέλη της αστικής εργατικής τάξης και μικροί αγρότες. Παράλληλα όμως, εκπροσωπούσε και Αφρικάνερς που ασχολούνταν με τη δικηγορία ή ήταν καθηγητές, αλλά ένιωθαν πως γίνονται θύματα διακρίσεων λόγω της φιλοαγγλικής πολιτικής της κυβέρνησης, υπό την έννοια πως η κυβέρνηση έδειχνε μέσω των πολιτικών της μεγαλύτερη συμπάθεια στον αγγλόφωνο λευκό πληθυσμό.

Ο Hertzog και οι υποστηρικτές του προσπάθησαν να δημιουργήσουν μια ευρεία βάση για την δόμηση της ταυτότητας των Αφρικάνερς και της πολιτικής κινητοποίησης. Τόνισαν τον πλούτο και την σημασία της γλώσσας των Αφρικάνερς, κατηγόρησαν τους Botha και Smuts για φιλοβρετανικές πολιτικές και έστειλαν αντιπροσώπους στις Ειρηνευτικές Συνομιλίες των Βερσαλλιών,⁵² προκειμένου να διεκδικήσουν την διεθνή αναγνώριση του δικαιώματος της Αυτοδιάθεσης⁵³ για τους πολίτες του Τρανσβαάλ και της Οργάνης⁵⁴.

Παράλληλα, οι Αφρικάνερς ανέπτυξαν ένα δίκτυο οργάνωσης ιδρύοντας οικονομικούς και πολιτιστικούς οργανισμούς, τόσο για να αντιμετωπίσουν

⁵² Για τις ειρηνευτικές Συνομιλίες και την Συνθήκη των Βερσαλλιών βλέπε: Χριστοδουλίδης Θ., *Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων*, τόμος δεύτερος «Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919», Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2004 σελ. 547-572

⁵³ Για την έννοια και εξέλιξη του δικαιώματος της Αυτοδιάθεσης βλέπε: Quane H., *The United Nations and the Evolving Right to Self-Determination*, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 47, No. 3 (Jul., 1998), pp. 537-572

⁵⁴ Clark N.L., W.H. Worger, *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ.28

προβλήματα και δυσκολίες σε οικονομικό επίπεδο, όσο και για να προωθήσουν και να αναπτύξουν την νέα τους ταυτότητα. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της συγκέντρωσης των περιορισμένων πόρων τους, δημιούργησαν τους δικούς τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς – SANTAM και SANLAM) το 1918 – προκειμένου να αντιμετωπίσουν το γεγονός πως οι τράπεζες Βρετανών ιδιοκτητών αρνούταν να δανειοδοτήσουν Αφρικάνερς. Περαιτέρω, νέοι επιστήμονες και κληρικοί της DRC προχώρησαν στην ίδρυση ενός οργανισμού που απευθυνόταν αποκλειστικά και μόνο σε Αφρικάνερ, - Broederbond 1918- προκειμένου να συσπειρώσει τους Αφρικάνερς με στόχο την προστασία της κουλτούρας τους. Ωστόσο, μέσα στα επόμενα χρόνια η Broederbond είχε μετατραπεί σε μια μυστική κοινότητα, της οποίας τα μέλη και οι δράσεις δεν κοινοποιούταν ποτέ στον αγγλόφωνο πληθυσμό.⁵⁵ Επιπλέον, η Broederbond επιδίωξε να κινητοποιήσει τους Αφρικάνερς σε όλα τα επίπεδα – κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά- προκειμένου να αντιμετωπίσει το γεγονός του ότι τράπεζες, ορυχεία και το δίκτυο εμπορείου άνηκε σε αγγλόφωνο πληθυσμό με αποτέλεσμα οι Αφρικάνερς να πρέπει να ανταγωνίζονται με τους μαύρους για τις θέσεις ανειδίκευτων εργατών. Στο πλαίσιο αυτό, το 1929, οι ηγέτες της οργάνωσης σχημάτισαν την Federasie van Afrikaner Kultuurorganisasies (Ομοσπονδία των Αφρικάνερ Πολιτιστικών Οργανώσεων) ακολουθώντας το παράδειγμα των Christian National Schools.

Η F.A.K οργάνωσε πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως την συλλογή παραδοσιακών τραγουδιών, καλλιτεχνικές εκθέσεις και εορτές⁵⁶. Απηύθυνε κάλεσμα στους Αφρικάνερς να θυμηθούν το παρελθόν τους. Επιπλέον έθεσε στο επίκεντρο την γλώσσα των Αφρικάνερς και έδωσε έμφαση στην εθνικότητα, διακρίνοντάς τους από τους από τους υπόλοιπους λευκούς και κυρίως από τους αγγλόφωνους. Μέσω αυτής της διαδικασίας -και πάντα με τα Αφρικάνερς στο επίκεντρο- η Broederbond με τη σειρά της ενθάρρυνε τους Αφρικάνερς να επενδύσουν σε οργανισμούς, συγκεκριμένα τους SANTAM και SANLAM. Ενώ στη συνέχεια επικεντρώθηκε στην απόκτηση πολιτικής εξουσίας προκειμένου να επιτευχθούν οι κοινωνικοί και οικονομικοί στόχοι. Στο ετήσιο συνέδριο της Broederbond του 1932 ο επικεφαλής του οργανισμού εκφράζοντας τους μελλοντικούς στόχους είπε: « *Μετά τις πολιτιστικές και οικονομικές ανάγκες, η Broederbond πρέπει να αφιερώσει την προσοχή της στις*

⁵⁵ Clark N.L , W.H. Worger, *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ. 28

πολιτικές ανάγκες του λαού μας. Και ο στόχος αυτός πρέπει να περιλαμβάνει μια πλήρως ανεξάρτητη, πραγματικά Αφρικάανς κυβέρνηση για τη Νότια Αφρική ...»⁵⁷.

Κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1930 η οργάνωση των Αφρικάνερς άρχισε να σκληραίνει τη στάση της, αρχικά λόγω της διαπραγμάτευσης των Hertzog – Smuts για μια πολιτική συμμαχία και τη δημιουργία ενός ενοποιημένου κόμματος, η οποία και πραγματοποιήθηκε με την δημιουργία του United Party το 1934. Η κίνηση αυτή ερμηνεύτηκε από τους Αφρικάνερς ως ξεπούλημα του Hertzog στις δυνάμεις του καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού. Παράλληλα, το 1933 ήταν το έτος κατά το οποίο ο Α. Hitler ανήλθε στην εξουσία. Αποτέλεσμα των παράλληλων αυτών γεγονότων ήταν η δημιουργία του Εθνικού Κόμματος (H. N. P.) υπό τον D.F. Malan με την υποστήριξη της Broederbond, καθώς και η επιρροή της Ναζιστικής Ιδεολογίας στον εθνικισμό των Αφρικάνερς. Στο επόμενο διάστημα η Broederbond δημιούργησε ένα κίνημα για την νεολαία των Αφρικάνερς, -την *Voortrekker*- και δημιούργησε συνδικαλιστικές οργανώσεις οι οποίες απευθύνονταν αποκλειστικά σε Αφρικάνερς, με σκοπό να αποκλειστεί η περίπτωση σοσιαλιστικών επιρροών.⁵⁸ Η τελευταία οργάνωση που έπαιξε σημαντικό ρόλο και εξέφραζε την ακραία μορφή του εθνικισμού ήταν η *Ossewabrandwag*, μια παραστρατιωτική ένοπλη οργάνωση η οποία ιδρύθηκε στα πρότυπα του εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος του Α. Hitler και γνώρισε αποδοχής, μετά την είσοδο της Νοτίου Αφρικής στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Βρετανίας.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι Αφρικάνερς παρέμεναν διχασμένοι. Κάποιοι από αυτούς πολεμούσαν εναντίον του Άξονα, ενώ άλλοι προέβαιναν σε σαμποτάζ ενάντια στις προσπάθειες που γίνονταν για τον πόλεμο στην Νότια Αφρική.⁵⁹ Η κατάσταση διχογνωμίας οξύνθηκε κατά τη διάρκεια των ετών 1940 έως 1942. Η συμπάθεια των Αφρικάνερς προς την υπόθεση της Γερμανίας μεταφράστηκε ως δεκτικότητα προς την Ναζιστική Ιδεολογία. Σε αυτό το έντονα φορτισμένο περιβάλλον, ρητές ρατσιστικές ιδέες βρήκαν ένα έτοιμο ακροατήριο· ωστόσο δεν απορροφήθηκαν αυτόματα.

⁵⁷ Clark N.L., W.H. Worger, *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ. 30

⁵⁸ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ. 30

⁵⁹ Clark N.L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ.32

Με το τέλος του πολέμου και την κατάρρευση της Ossewabrandwag οι διαφωνίες επί του ναζισμού κάμφθηκαν. Αυτό που ερχόταν τώρα στο προσκήνιο και θα ζητούσε επιτακτικά λύση ήταν το πρόβλημα των ιθαγενών (native question)⁶⁰. Με την έναρξη των συζητήσεων για το πρόβλημα των ιθαγενών έγινε και η πρώτη σαφής αναφορά στο Απαρτχάιντ, ως μίας μεθόδου ενιαίας πολιτικής.

Πιο συγκεκριμένα, η F.A.K οργάνωσε ένα Συνέδριο (Volkskongress), το οποίο και πραγματοποιήθηκε το 1944 στο Bloemfontein. Στο συνέδριο συμμετείχαν εκπρόσωποι από 200 περίπου εκκλησίες και πολιτιστικούς φορείς. Αποτέλεσμα της συζήτησης αυτής, ήταν η υιοθέτηση μιας σειράς από γενικές αρχές σχετικά με τη φυλετική πολιτική. Οι Αρχές αυτές ήταν:

- (i) *Η πολιτική του Απαρτχάιντ θα πρέπει να υιοθετηθεί σύμφωνα με τα συμφέροντα του λευκού και του μη λευκού πληθυσμού της Νότιας Αφρικής, έτσι ώστε οι μη λευκές volk - ομάδες να έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν στις δικές τους περιοχές και να έχουν τη δυνατότητα αυτοδιαχείρισης.*
- (ii) *Είναι χριστιανικό καθήκον των λευκών να ενεργούν ως κηδεμόνες επί των μη λευκών φυλών, έως ότου αυτές φτάσουν στο επίπεδο το οποίο είναι απαραίτητο, ώστε να μπορούν να αποφασίζουν για τις υποθέσεις τους.*
- (iii) *Προς το συμφέρον όλων των φυλών καμία περεταίρω ανάμειξη αίματος δεν θα πρέπει να πραγματοποιηθεί.*
- (iv) *Κάλεσμα και καθήκον της λευκής φυλής στη Νότια Αφρική είναι να εξασφαλίσει ότι ο πλήρης έλεγχος όλων των πτυχών της κυβέρνησης στις λευκές περιοχές θα παραμείνει σε λευκά χέρια.*
- (v) *Οποιαδήποτε πολιτική η οποία θα οδηγούσε στην απο-φυλετοποίηση ή απο-εθνικοποίηση (detrribalization or denationalization) του ατόμου ή την ανάπτυξή του με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκοπεί από την ομάδα, τη φυλή ή το λαό του θα πρέπει να απορρίπτεται.*

⁶⁰ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.216

(vi) *Η πραγματική ευημερία των μη λευκών πληθυσμιακών ομάδων θα πρέπει να αναζητηθεί στην ανάπτυξη μεμονωμένα, με χριστιανικό τρόπο, από ένα αίσθημα αξιών και υπερηφάνειας στην ομάδα, τη φυλή ή το λαό του.*⁶¹

Οι σύνεδροι υποστήριζαν πως η πολιτική αυτή του Απαρτχάιντ ήταν βασισμένη στην Αγία Γραφή, τις εμπειρίες τις οποίες είχαν αποκτήσει οι Αφρικάνερς κατά τη στενή τους επαφή με μη λευκές ομάδες και τις έμπειρες επιστημονικές γνώσεις. Αυτές οι τρεις αξιώσεις σύμφωνα με τις οποίες ο φυλετικός διαχωρισμός ήταν βασισμένος στις διαταγές της Βίβλου, στις ιστορικές εμπειρίες των Αφρικάνερς και στα πορίσματα της επιστήμης όπως πολύ γλαφυρά διατυπώνεται από τον S. Dubow «βρίσκονταν στην καρδιά της ιδεολογίας του Απαρτχάιντ»⁶².

Για να μπορέσουμε λοιπόν να αποκρυπτογραφήσουμε την ιδεολογία του Απαρτχάιντ θα πρέπει να δούμε αναλυτικά το πώς αυτές οι τρεις αξιώσεις αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια δόμησης του εθνικισμού των Αφρικάνερς.

⁶¹ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.216

⁶² Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.217

2.2.2 Η Θεολογική Βάση του Απαρτχάιντ

Οι προσπάθειες να δοθεί μια θεολογική βάση στο Απαρτχάιντ μέσα από ένα Νέο – Καλβινιστικό (neo - Calvinist) πλαίσιο ξεκίνησαν το 1935 έπειτα από τη σύγκλιση απόψεων της DRC και της Broederbond και άλλων οργανώσεων, όσον αφορά τις φυλετικές σχέσεις. Κατά το έτος αυτό, οι οργανώσεις στο σύνολο τους παρουσίασαν ένα κοινό ενδιαφέρον για τις φυλετικές σχέσεις και εργάστηκαν από κοινού προκειμένου να διαμορφώσουν την πολιτική του Απαρτχάιντ⁶³.

Η πιο σημαντική δε παρέμβαση (μέσω της οποίας αποδίδονταν βιβλικές αποδείξεις για την σχέση των φυλών και έδινε στήριξη στην πολιτική του Απαρτχάιντ) ήταν αυτή του J.D. Totius το 1944 στην ομιλία - στα πλαίσια του συνεδρίου- με θέμα «*Η Θρησκευτική Βάση της Φυλετικής Πολιτικής μας*». Στον πυρήνα των επιχειρημάτων του J.D. Totius βρισκόταν ο Θεός ως «Hammabdil» δηλαδή Μεγάλος Διαχωριστής. Ο J.D. Totius υποστήριξε πως ο Θεός δεν διαχώρισε μόνο το σκοτάδι και το φως, τον ουρανό και τη γη, τον άνδρα και τη γυναίκα, αλλά ακόμα πως ο ίδιος χειροτόνησε και το διαχωρισμό του ενός έθνους από το άλλο.

Το βασικό εδάφιο για τον J.D. Totius αλλά και τη μεταγενέστερη θεολογία του Απαρτχάιντ ήταν η ιστορία της Βαβέλ. Σύμφωνα με την ερμηνεία του ίδιου ο Θεός παρενέβη προκειμένου να διασπάσει τους κατασκευαστές του πύργου που είχαν σκοπό την δημιουργία ενός ενιαίου έθνους κάνοντάς τους να μιλούν διαφορετικές γλώσσες. Εν συνεχεία ο J.D. Totius επικαλέστηκε την ιστορία των Αφρικάνερς, λέγοντας πως οι Μπόερς έπραξαν το θέλημα του Θεού, μέσω της πράξης τους να εγκαταλείψουν το Κέιπ για να δημιουργήσουν το δικό τους έθνος και τόνισε τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Μπόερς στο ταξίδι τους, λέγοντας πως αποτόλμησαν να ζήσουν σε μια βάρβαρη μαύρη ήπειρο, κάτοικοι της οποίας ήταν οι καταραμένοι γιοί του Χαμ⁶⁴ (Ham).

Συνέχισε δε, λέγοντας πως σε αυτό το σκοτάδι ο Θεός επρόκειτο να φέρει στην επιφάνεια κάτι υπέροχο· το έθνος των Μπόερς, ανεπτυγμένο μέσα από την

⁶³ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.214

⁶⁴ Ο Χαμ ήταν γιος του Νώε σύμφωνα με τη *Παλαιά Διαθήκη*, *Γένεσις* 9:21-27 και καταραμένος από τον πατέρα του σύμφωνα με την ερμηνεία του Totius.

θαυματουργή ανάμιξη του λευκού αίματος⁶⁵. Ο J.D. Totius στη συνέχεια της ομιλίας του αντλεί μέσα από αυτά τα παραδείγματα δύο συμπεράσματα. Πρώτον πως ό,τι συνένωσε ο Θεός δεν πρέπει να διαχωρίζεται από τον άνθρωπο (υπονοώντας τον λαό των Μπόερς). Και δεύτερον πως ό,τι χώρισε ο Θεός δεν θα έπρεπε να ενωθεί⁶⁶.

Επιπλέον, καθ' όλη τη διάρκεια της ομιλίας του, έκανε αναφορά σε διάφορες αυθεντίες -συμπεριλαμβανομένων των J.G Strydom και F.G. Baderhost-, η διατριβή των οποίων εξέταζε το φυλετικό πρόβλημα στη Νότια Αφρική υπό το πρίσμα της Ανασχηματισμένης Θεολογίας. Η βασική όμως πηγή έμπνευσης του J.D. Totius ήταν ο Ολλανδός θεολόγος και πολιτικός Abraham Kuiper⁶⁷. Ο Kuiper είχε αναλάβει το Ολλανδικό νέο-καλβινιστικό κίνημα το 1876, και ήταν εκείνος που είχε εισάγει την έννοια του Θεού ως μεγάλου διαχωριστή. Ήταν αντίθετος στις ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης.

Οι ιδέες του Kuiper υποστήριζαν την παντοδυναμία του Θεού σε όλες τις σφαίρες της ζωής ενός ατόμου. Επίσης το όραμα του για μια Χριστιανο- Εθνικό-Καλβινιστική κοινότητα στην Ολλανδία παρείχε ένα πρακτικό μοντέλο ιεράρχησης της κοινωνίας. Ωστόσο, δεν είναι σίγουρο το κατά πόσο οι θεωρίες του Ολλανδού θεολόγου έγιναν κτήμα της DRC στο σύνολο τους, ή κατά πόσο ερμηνεύτηκαν προσαρμοσμένες στις ανάγκες των Αφρικάνερς.⁶⁸

Παράλληλα, μια άλλη επιρροή που έπαιξε ρόλο στην ιδεολογία του Απαρτχάιντ, ήταν αυτή του Γερμανικού Ρομαντισμού⁶⁹ και πιο συγκεκριμένα οι θεωρίες των J. Herder και J.G Fichte, σχετικά με την έννοια του Volksgeist (εθνικό πνεύμα) ως οργανική οντότητα με την δική της ξεχωριστή ιδιοφυία ή ψυχή⁷⁰. Οι ιδέες αυτές τέθηκαν υπό συζήτηση το 1930 και ενώ πρώτα είχαν προσαρμοστεί στις ανάγκες του εθνικισμού των Αφρικάνερς, εκπρόσωποι των ιδεών αυτών ήταν μεταξύ άλλων οι Nico Piederichs, Piet Meyer και Geof Cronje. Οι θεωρητικοί αυτοί

⁶⁵ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.218

⁶⁶ Corrado E., *The Godliness of Apartheid Planning, The legitimizing role of the Dutch Reformed Church*, University of Illinois, 2013. σελ. 10

⁶⁷ Για τον Kuiper και το Νέο-Καλβινικό κίνημα στην Ολλανδία βλέπε: Justus M. van der Kroef, *Kuiper and the Rise of Neo-Calvinism in the Netherlands*, *Church History*, Vol. 17, No. 4 (Dec., 1948), pp. 316-334

⁶⁸ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.219

⁶⁹ Για το Γερμανικό Ρομαντισμό βλέπε: Ζιάκας Θ, Κοροβίνης Β. Αναζητώντας Μια Θεωρία για Το Έθνος, Εκάτη, Αθήνα, 1998

⁷⁰ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.220

προσπάθησαν να επενδύσουν τον εθνικισμό των Αφρικάνερς με μια εθνικοσοσιαλιστική⁷¹ χροιά.

Αρχικά οι θεωρίες Kuiper - Fichte έμοιαζαν συγκλίνουσες καθώς και οι δύο έδιναν έμφαση στην οργανική σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και έθνους και ταυτόχρονα μοιράζονταν την πεποίθηση πως τα έθνη υπόκεινται σε ένα θεϊκά ιστορικό πεπρωμένο. Ωστόσο, η τάση της γερμανικής θεωρίας να εξιδανικεύει το έθνος και να του παρέχει μια πρωτοκαθεδρία άνω όλων των υπολοίπων, βρισκόταν σε αντίθεση με την νεο-καλβινιστική θεωρία, η οποία απαιτούσε την απόλυτη κυριαρχία του Θεού.

Η μεταφυσική έννοια του έθνους, σύμφωνα με τους Αφρικάνερς εθνικιστές θεωρητικούς, απέδιδε μια καλύτερη αιτιολόγηση στην λευκή υπεροχή, χωρίς να χρειάζεται να γίνει αναφορά σε ρατσιστικές ιδεολογίες.⁷² Η ιδέα ότι ο Θεός είχε ορίσει την πολυμορφία και την πολυπολιτισμικότητα, διευκόλυνε τον ισχυρισμό ότι η διαφορά δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη ανωτερότητα ή κατωτερότητα⁷³.

Ένας ακόμα θεωρητικός που υποστήριξε την θεολογική ερμηνεία της ανωτερότητας ήταν ο Koot Vorster. Ο Vorster υποστήριξε ότι το αίσθημα φυλετικής ανωτερότητας δεν μπορούσε να αποδοθεί μόνο σε ψυχολογικούς παράγοντες μίας κυρίαρχης ομάδας ανθρώπων. Αντίθετα, κατά την άποψή του, το χρώμα των ανθρώπων δεν ήταν μια απλά εξωτερική διαφορά, αλλά η έκφραση μιας σημαντικής σωματικής και ψυχικής διαφοράς. Αναφερόμενος στο περιεχόμενο της Αγίας Γραφής, υποστήριξε ότι το χρώμα θα έπρεπε να διατηρηθεί όχι απλά επειδή ήταν ένα εξωτερικό χαρακτηριστικό των ανθρώπων, αλλά επειδή ο Θεός το καθόρισε λόγω της ευσπλαχνίας του, έτσι ώστε να αποφευχθεί η αμαρτία.

Όπως έχουμε δει, η θεολογία του Απαρτχάιντ χρησιμοποίησε εδάφια της Αγίας Γραφής προκειμένου να περιγράψει ως θεϊκή εντολή τον διαχωρισμό των φυλών και ως ανθρώπινο καθήκον τη διατήρηση αυτής της διαίρεσης. Σύμφωνα με

⁷¹ Για τον Εθνικοσοσιαλισμό βλέπε: Λαναράς Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός, Κίνημα – Κόμμα – Κράτος*, εκδ. Εντός, Αθηνά, 2004, σελ. 159-347

⁷² Για τις ρατσιστικές ιδεολογίες βλέπε: Shipman P., *Η Εξέλιξη του Ρατσισμού, Οι ανθρώπινες διαφορές και η χρήση και κατάχρηση της επιστήμης*, μετάφραση, Βερυκοκάκη Α., εκδ. «Νέα Σύνορα»-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998

⁷³ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.221

την ανάλυση της E. Corrado μπορούμε να δούμε ποιά ακριβώς ήταν τα εδάφια αυτά. Όπως λοιπόν η ίδια τα παραθέτει, είναι τα εξής⁷⁴:

«ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ»⁷⁵.

«ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν»⁷⁶.

«Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἐστὶ καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνός, πολλὰ ὄντα, ἓν ἐστὶ σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστός· καὶ γὰρ ἓν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν. καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά.»⁷⁷

«καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ οἴνου καὶ ἐμεθύσθη καὶ ἐγυμνώθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. καὶ εἶδε Χαμ ὁ πατήρ Χαναὰν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐξελθὼν ἀνήγγειλε τοῖς δυσὶν ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἔξω. καὶ λαβόντες Σὴμ καὶ Ἰάφεθ τὸ ἱμάτιον ἐπέθεντο ἐπὶ τὰ δύο νῶτα αὐτῶν καὶ ἐπορεύθησαν ὀπισθοφανῶς καὶ συνεκάλυψαν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὀπισθοφανῶς, καὶ τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν οὐκ εἶδον. ἐξένηψε δὲ Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος, καὶ εἶπεν· ἐπικατάρατος Χαναὰν· παῖς οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. καὶ εἶπεν· εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σὴμ, καὶ ἔσται Χαναὰν παῖς οἰκέτης αὐτοῦ. πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικησάτω ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Σὴμ καὶ γεννηθήτω Χαναὰν παῖς αὐτοῦ.»⁷⁸

«ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἓν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινήσει αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν, εὖρον πεδῖον ἐν γῆ Σενναὰρ καὶ κατώκησαν ἐκεῖ. καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ· δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί. καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον, καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. 4καὶ εἶπαν· δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτοῖς ὄνομα πρὸ τοῦ διασπαρῆναι ἡμᾶς ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς. καὶ κατέβη Κύριος ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον, ὃν ὀκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.

⁷⁴ Corrado E., *The Godliness of Apartheid Planning, The legitimizing role of the Dutch Reformed Church*, University of Illinois, 2013. Σελ. 14 - 17

⁷⁵ Παλαιά Διαθήκη, Δευτερονόμιον 32:8

⁷⁶ Καινή Διαθήκη, Πράξεις των Αποστόλων 17:26

⁷⁷ Καινή Διαθήκη, Ἄ Προς Κορινθίους, 12: 12-14

⁷⁸ Παλαιά Διαθήκη, Γένεσις 9:21-27

καὶ εἶπε Κύριος· ἰδοὺ γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείπει ἀπ’ αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν. δεῦτε καὶ καταβάντες συγγέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον. καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ συνέχεε Κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖθεν διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς.»⁷⁹

Σύμφωνα λοιπόν με την ανάλυση της E. Corrado, καθώς και την ομιλία του Toitius (την οποία έχουμε δει), ο Θεός μέσα από την – κατά τους οραματιστές του Απαρτχάιντ – ερμηνεία της Βίβλου, ήταν εκείνος που είχε διαχωρίσει τα ἔθνη. Καθώς και μέσα από την ιστορία της Βαβέλ, η θεολογία του Απαρτχάιντ ερμήνευσε την αδυναμία των ανθρώπων να επικοινωνήσουν, ως επιβεβαίωση πως το σχέδιο του Θεού, ήταν ο διαχωρισμός των εθνών.⁸⁰

⁷⁹ Παλαιά Διαθήκη, Γένεσις 11: 1-9

⁸⁰ Corrado E., *The Godliness of Apartheid Planning, The legitimizing role of the Dutch Reformed Church*, University of Illinois, 2013. Σελ. 16

2.2.3 Οι Επιστημονικές «Αποδείξεις»

Πέραν της θεολογικής βάσης που αποδόθηκε στην πολιτική του Απαρτχάιντ από τους εμπνευστές του, έγινε και μια συντονισμένη προσπάθεια να αποδοθούν επιστημονικές αποδείξεις για την ορθότητα της πρακτικής που απαιτούσε το φυλετικό διαχωρισμό. Έτσι, από την δεκαετία του 1930 ξεκίνησαν οι προσπάθειες σύνδεσης της ιδεολογίας των Αφρικάνερς με εκείνη των Ναζί, σχετικά με την φυλετική υπεροχή. Αν και αρχικά αυτό έγινε με την προσπάθεια προσαρμογής και υιοθέτησης της θεωρίας του Fichte μέσα από την παράδοση και ιστοριογραφία των Αφρικάνερς, στη συνέχεια η επίκληση επιστημονικών αποδείξεων για την φυλετική υπεροχή και την ορθότητα της πολιτικής του Απαρτχάιντ ολοκλήρωσε την διαδικασία αυτή, και κατ' επέκταση την ιδεολογία του Απαρτχάιντ.

Οι επιστημονικές αποδείξεις, τις οποίες επικαλέστηκαν οι θεωρητικοί του Απαρτχάιντ, ήταν βασισμένες στην επιστήμη της Ευγονικής⁸¹. Ο κυριότερος εκφραστής των απόψεων αυτής, ήταν ο γενετιστής Gerrie Eloff. Ο Eloff μέσα από μία σειρά άρθρων του περιέγραψε τρόπους μέσα από τους οποίους η εκκλησία και οι κρατικοί φορείς θα μπορούσαν να εμπνεύσουν τη συνειδητοποίηση της «θετικής ευγονικής» με την ενθάρρυνση γάμων των κατάλληλων ζευγαριών. Επεκτεινόμενος δε στις αρχές της «*racial biology*», προειδοποίησε για τους κινδύνους της επιμιξίας. Επίσης, μέσα από τα βιβλία του, -τα οποία είχαν θέμα τη φυλετική θεωρία και το έθνος των Μπόερς-, καθόρισε την φυλή αυτών ως ένα έθνος, τονίζοντας τα ιδιαίτερα βιολογικά χαρακτηριστικά τους και ισχυρίστηκε πως είναι ιερή αποστολή του έθνους να προστατευθεί από την επιμιξία.⁸²

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από το βιβλίο του *In Rasse en Rasvermenging (Races and Race Mixing)* περιέγραψε τις φυλές διακρίνοντας τις σε λευκές, κίτρινες και μαύρες, όπως και τα πνευματικά και βιολογικά χαρακτηριστικά αυτών και ανέφερε για τη φυλή των Μπόερς : « Η διατήρηση της καθαρότητας της φυλής και παράδοσης του έθνους των Μπόερς πρέπει να προστατευθεί με κάθε κόστος και με κάθε δυνατό τρόπο ως μια ιερή υπόσχεση που ανατέθηκε σε εμάς από τους

⁸¹Για τις θεωρίες της Ευγονικής βλέπε Παπαδημητρίου Ζήσης Δ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο Φυλετικό Μίσος, Ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ.163-175

⁸²Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.226-227

προγόνους μας, ως μέρος του σχεδίου του Θεού ...κάθε κίνημα, σχολείο η άτομο που αμαρτάνει εναντίον αυτού θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως φυλετικός εγκληματίας από τις ικανότερες αρχές».⁸³

Επίσης, ο Eloff προσπάθησε να δώσει επιστημονικές αποδείξεις για το πόσο ολέθρια θα μπορούσε να αποβεί η μίξη λευκής και μαύρης φυλής. Επικαλούμενος εργασίες θεωρητικών της Ευγονικής υποστήριξε πως οι απόγονοι λευκών και μαύρων παρουσιάζουν προβλήματα υγείας και σωματική δυσαρμονία. Έχουν -παραδείγματος χάρη- μεγάλα δόντια ιθαγενών σε μικρά ευρωπαϊκά στόματα. Επίσης, σύμφωνα με τον Eloff, ο H.B. Fantham είχε αποδείξει πως στους απόγονους λευκών και μαύρων υπήρχε ψυχική και ηθική δυσαρμονία· ήταν δηλαδή περισσότερο οξύθυμοι, ματαιόδοξοι κ.α.. Ως εκ τούτου, οι γάμοι ανάμεσα σε λευκούς και μαύρους ήταν ανεπιθύμητοι (από την άποψη πως θα έπρεπε να προστατευτεί η υγιεινή της φυλής). Ο Eloff φυσικά δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί σε ανθρωπολογικές μελέτες όπως αυτές του E. Fischer.⁸⁴

Ωστόσο, ο G. Cronje ήταν εκείνος που έκανε την πρώτη συστηματική επεξεργασία της θεωρίας του Απαρτχάιντ. Τα θέματα τα οποία απασχόλησαν τον Cronje και στα οποία αναφερόταν επανειλημμένα, ήταν η ρητή απαίτηση να προστατευτεί η καθαρότητα του αίματος των Μπόερς ως έθνος, η εντολή του Θεού για σεβασμό στη διαφορετικότητα των εθνών, καθώς και το καθήκον των Αφρικάνερς να ενεργούν ως κηδεμόνες επί των μη λευκών φυλών.

Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του ιδίου, όλα αυτά θα μπορούσαν να επιτευχθούν μόνο μέσω της υιοθέτησης μιας συνολικής πολιτικής· της πολιτικής του Απαρτχάιντ, η οποία θα μπορούσε να λύσει οριστικά το πρόβλημα της φυλής στη Νότια Αφρική. Έτσι, μέσα από μια σειρά δημοσιευμάτων και βιβλίων του, υποστήριξε πως μέσα από δοκιμές νοημοσύνης είχε αποδειχθεί ότι οι μαύροι ήταν πνευματικά κατώτεροι από τους λευκούς⁸⁵. Ωστόσο, λόγω του ότι ήταν ο πρώτος που

⁸³ Thompson L., «*The History of South Africa*», Yale University Press, USA, 2001, σελ. 184

⁸⁴ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.228

⁸⁵ Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237, σελ.229

έδωσε μια συστημική δομή στο Απαρτχάιντ μέσα από τα έργα του, έχει αποκαλεστεί και ως «το μυαλό του Απαρτχάιντ».⁸⁶

Πέραν των ιδεολογικών καταβολών του, και τις συζητήσεις που έλαβαν χώρα εντός της επιστημονικής κοινότητας, των εκκλησιών και των διάφορων οργανισμών, το Απαρτχάιντ πήρε μορφή προτεινόμενης πολιτικής εντός του Κοινοβουλίου τον Μάιο του 1944. Όταν ο Malan μίλησε από τη θέση της αντιπολίτευσης, εκφώνησε μια ομιλία στην οποία υποστήριξε πως θα πρέπει να ακολουθηθεί μια πολιτική σύμφωνα με την οποία οι φυλές θα πρέπει να αναπτυχθούν χώρια υπό την κηδεμονία των λευκών, ώστε έτσι να βοηθηθούν προκειμένου να αναπτύξουν τις ικανότητες και τις δυνατότητές τους, ανεβάζοντας το επίπεδο του πολιτισμού τους. Υποστήριξε πως οι έγχρωμοι και οι μαύροι ήταν δυσαρεστημένοι διότι ένιωθαν πως δεν είχαν κάτι δικό τους και πως θα γίνονταν πιο ευτυχισμένοι αν τους δινόταν η ευκαιρία να ανασυγκροτηθούν.

Σύμφωνα με τον ίδιο, αυτό θα σήμαινε την ίδρυση ξεχωριστών πόλεων, με τους δικούς τους γιατρούς, τη δική τους διοίκηση και αστυνομία. Σύμφωνα με μία τέτοια πολιτική, οι λευκοί, οι έγχρωμοι και οι μαύροι θα μπορούσαν να ζήσουν ο ένας δίπλα στον άλλο σε πνεύμα φιλίας και συνεργασίας⁸⁷. Επίσης ο Malan ήταν εκείνος που λίγο καιρό πριν χρησιμοποιούσε για πρώτη φορά τον όρο “Απαρτχάιντ” εντός του κοινοβουλίου λέγοντας «Δεν χρησιμοποιώ τον όρο διαχωρισμός (segregation), γιατί έχει ερμηνευθεί ως περιφραξη και προτιμώ τον όρο “Απαρτχάιντ” (apartheid), γιατί αυτός θα δώσει στις διάφορες φυλές τη δυνατότητα αναμόρφωσής τους βάση αυτών»⁸⁸

Στην ίδια ομιλία, ο P. Sauer πρότεινε μια ρεαλιστική πολιτική, η οποία θα απέτρεπε τους μαύρους και τους έγχρωμους από το να καταπατούν τις περιοχές που ζουν, εργάζονται και ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα οι λευκοί. Υποστήριξε πως μόνο αν πάψει να υφίσταται ο φυλετικός ανταγωνισμός, οι λευκοί θα μπορέσουν να δουν με συμπάθεια τις προσπάθειες ανάπτυξης των έγχρωμων.

⁸⁶ Coetzee M. J., The mind of apartheid: Geoffrey Cronjé (1907-), *Social Dynamics*, Volume 17, No 1 , (June 1991), pp. 1-35

⁸⁷ Giliomee H., The Making of the Apartheid Plan, 1929-1948, *The Journal of African Studies*, Vol. 29, No. 2 (Jun., 2003), pp. 373-392, σελ.389

⁸⁸ Giliomee H., The Making of the Apartheid Plan, 1929-1948, *The Journal of African Studies*, Vol. 29, No. 2 (Jun., 2003), pp. 373-392, σελ.374

Το 1945 μια κομματική επιτροπή που είχε διοριστεί από τον Malan, συνέστησε μια πολιτική κοινωνικού, βιομηχανικού και πολιτειακού διαχωρισμού, η οποία θα αναφερόταν στον έγχρωμο πληθυσμό και παράλληλα θα ήταν ωφέλιμη για αυτούς και θα βελτίωνε τις συνθήκες ζωής τους. Αυτή η πολιτική δεν ήταν άλλη από την πολιτική του Απαρτχάιντ.

Για την εκπόνηση της έρευνας αυτής, ζητήθηκε η γνώμη ακαδημαϊκών, επιφανών δημοσιογράφων και επιστημών. Η τελική αναφορά της επιτροπής δημοσιεύτηκε το 1947 και ενσωματώθηκε στο πολιτικό πρόγραμμα του N.P για τις εκλογές του 1948. Στις εκλογές αυτές και μέσα από την έκθεση, το Απαρτχάιντ είχε εμφανισθεί ως μια πολιτική που αποσκοπούσε στην ανάπτυξη των εθνοτικών ομάδων της Νοτίου Αφρικής σε ένα πατερναλιστικό πνεύμα και δεν επέτρεπε ούτε υπαινιγμό περί βιολογικών ανισοτήτων λευκών και μαύρων. Επέμεινε όμως στην ανάγκη να ακολουθηθεί το θέλημα του Θεού, που απαιτούσε τη διάκριση σε χωριστούς λαούς⁸⁹.

⁸⁹ Giliomee H., *The Making of the Apartheid Plan, 1929-1948*, *The Journal of African Studies*, Vol. 29, No. 2 (Jun., 2003), pp. 373-392, σελ.390

3. Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ

Στις εκλογές του 1948 το NP ήρθε στην εξουσία με βάση το πρόγραμμά του για τον πλήρη φυλετικό διαχωρισμό των κατοίκων της χώρας. Με την εφαρμογή του Απαρτχάιντ οι φυλετικές διακρίσεις στη Νότια Αφρική πήραν μια εντελώς νέα διάσταση. Η πολιτική του Απαρτχάιντ εφαρμόστηκε σε δύο στάδια.

Στο πρώτο, (το οποίο υλοποιήθηκε κατά τα έτη 1948-1976) με την υιοθέτηση μιας σειράς νομοθετικών μέτρων, ο φυλετικός διαχωρισμός επεκτάθηκε σε κάθε τομέα της ζωής του ατόμου. Μεταξύ των μέτρων αυτών ήταν ο Νόμος του 1949 για την Απαγόρευση Μικτών Γάμων (*Prohibition of Mixed Marriages Act No 55*), ο Νόμος του 1950 για την Εγγραφή Πληθυσμού (*Population Registration Act No 30*), ο Νόμος επίσης του 1950 για τις Περιοχές Φυλετικών Ομάδων (*Group Areas Act No 41*), ο Νόμος του 1951 για τις Αρχές των Μαύρων (*Bantu Authorities Act*) και ο Νόμος του 1952 για την Εκπαίδευση των Μαύρων (*Bantu Education Act*). Αυτοί είναι μερικοί μόνο νόμοι από εκείνους που υλοποιήθηκαν στα πρώτα χρόνια του Απαρτχάιντ.

Εν συνεχεία, σε δεύτερο στάδιο -και με την ψήφιση μιας μακράς λίστας Νόμων-, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για το πέραςμα (και συνταγματικά) του συστήματος των φυλετικών διακρίσεων στο στάδιο του πλήρους εδαφικού διαχωρισμού λευκών και μαύρων. Αυτό έγινε με την μετατροπή των αυτοδιοικήτων περιοχών των μαύρων σε ανεξάρτητα κράτη, με έτος εκκίνησης αυτής της διαδικασίας το 1976, και την διακήρυξη ανεξαρτησίας της Transkei, ενώ ακολούθησαν η Bophuthatswana το 1978, η Venda το 1979 και η Ciskei το 1981.

Ωστόσο, το 1983 έγινε μια αναδιοργάνωση του συστήματος φυλετικών διακρίσεων, με βάση το νέο Σύνταγμα που κρίθηκε αναγκαίο λόγω των νέων συνθηκών που είχαν διαμορφωθεί. Ταυτόχρονα, έντονο ήταν και το ενδιαφέρον και ο προβληματισμός, διότι ακόμα και αν ολοκληρωνόταν το πρόγραμμα των Μπαντουστάν, θα άφηνε εκτός εκατομμύρια μαύρους που διέμεναν στις λευκές περιοχές, καθώς επίσης δεν δινόταν λύση στα πολιτικά κινήματα των μεγάλων κοινοτήτων μιγάδων και Ινδών.

Η θέσπιση του Συντάγματος του 1983 για τη Δημοκρατία της Νότιας Αφρικής (*Republic of South Africa Constitution Act*), το οποίο τέθηκε σε ισχύ από τις 3 Σεπτεμβρίου 1984, προέβλεπε τρεις ξεχωριστές Βουλές με βάση φυλετικά κριτήρια. Μια Βουλή για τους λευκούς (*House of Assembly*, η οποία αποτελούταν από 178 μέλη, μία δεύτερη Βουλή των Αντιπροσώπων για τους μιγάδες, και τέλος τη Βουλή των Απεσταλμένων για τους Ινδούς με μόλις 130 μέλη. Οι τρεις αυτές Βουλές απέκλειαν πλήρως τους μαύρους και διασφάλιζαν την μόνιμη πλειοψηφία των λευκών.

Εν συνεχεία, και στο παραπάνω πλαίσιο, στην πρώτη σύνοδο του νέου Κοινοβουλίου εξαγγέλθηκαν μέτρα για τους μαύρους των λευκών περιοχών. Τα επόμενα χρόνια, και μέσα από μια σειρά πρόσθετων μεταρρυθμιστικών μέτρων, δημιουργήθηκε ένα πολύπλοκο σύστημα φυλετικών διακρίσεων, που αποτελούταν από ένα μεγάλο αριθμό φυλετικά ξεχωριστών θεσμών, υπηρεσιών, συμβουλίων και γραφείων.

Το πολυδαίδαλο αυτό σύστημα αναπτύχθηκε σε δύο βάσεις: το δίκτυο των «ίδιων υποθέσεων» με ξεχωριστά όργανα λευκών, μιγάδων, και Ινδών και το δίκτυο «γενικών υποθέσεων», με ξεχωριστά όργανα για τους μαύρους -που όμως διοικούνταν από λευκούς-. Πιο συγκεκριμένα, τις υποθέσεις των μαύρων διαχειριζόταν ο λευκός Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Νοτίου Αφρικής ο οποίος σύμφωνα με το άρθρο 93 του Συντάγματος είχε «τον έλεγχο και τη διοίκηση των υποθέσεων των μαύρων». Η θέσπιση αυτού του νέου συνταγματικού πλαισίου συνοδεύτηκε στην πράξη από μια χωρίς προηγούμενο παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (κρατήσεις χωρίς δίκη, βασανιστήρια, θάνατοι στη φυλακή, απαγωγές και φόννοι πολιτικών αντιπάλων).

3.1 ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΛΗΡΗ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ

Το Απαρτχάιντ αποτελούταν από ένα πολυδαίδαλο νομικό σύστημα που προέβλεπε τον διαχωρισμό των φυλών σε όλα τα επίπεδα. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τους επιμέρους διαχωρισμούς θα πρέπει πρώτα να εξετάσουμε τον νόμο σύμφωνα με τον οποίο οι κάτοικοι της Νοτίου Αφρικής διακρίνονταν σε διαφορετικές φυλές.

Σύμφωνα με την Πράξη Απογραφής Πληθυσμού του 1950 (*Population Registration Act No 30*) προβλεπόταν η ταξινόμηση και καταχώριση κάθε κατοίκου της Νοτίου Αφρικής ως λευκού (white person), έγχρωμου (coloured person), ή ιθαγενή (native person). Οι δύο τελευταίες κατηγορίες θα υπο-κατηγοριοποιούνταν σύμφωνα με την φυλή ή όποια άλλη ομάδα στην οποία ανήκαν.⁹⁰ Σύμφωνα λοιπόν με το νόμο, ως λευκός μπορούσε να καταχωρηθεί εκείνος ο οποίος σύμφωνα με την εξωτερική του εμφάνιση ήταν σαφώς λευκός ή ήταν γενικά αποδεκτός ως λευκός. Αντίθετα, ένα άτομο που σύμφωνα με την εξωτερική του εμφάνιση ήταν λευκός, αλλά δεν ήταν ταυτόχρονα γενικά αποδεκτός ως τέτοιος, δεν μπορούσε να καταχωρηθεί ως λευκός.⁹¹ Ως έγχρωμα νοούνταν τα άτομα εκείνα που δεν ήταν λευκά ή ιθαγενείς⁹², ενώ ως ιθαγενείς νοούνταν τα άτομα εκείνα που είτε πραγματικά ήταν τέτοια ή ήταν αποδεκτά σε κάποια φυλή αυτοχθόνων της Αφρικής ως τέτοια.⁹³ Επιπλέον, οι Ινδοί τους οποίους το PN το 1948 είχε αρνηθεί να αναγνωρίσει ως μόνιμους κατοίκους της Νοτίου Αφρικής, καταχωρήθηκαν το 1959 στην κατηγορία *Ασιάτες*⁹⁴.

Ωστόσο, η καταγραφή ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία, και η καταχώριση των ατόμων πολλές φορές γινόταν με αυθαίρετο τρόπο. Για παράδειγμα, κριτήριο για το αν κάποιος θα καταγραφεί ως ιθαγενής ή έγχρωμος μπορούσε να αποτελέσει ένα μολύβι το οποίο περνούσαν μέσα από τα μαλλιά του ατόμου. Εάν αυτό κολλούσε μέσα στα μαλλιά, το άτομο καταχωρούταν ως ιθαγενής, ενώ εάν γλιστρούσε κι

⁹⁰ *Population Registration Act No 30, Αρθ. 5, παρ. 2-3*

⁹¹ *Population Registration Act No 30, Αρθ. 1 (xv)*

⁹² *Population Registration Act No 30, Αρθ. 1 (iii)*

⁹³ *Population Registration Act No 30, Αρθ. 1 (x)*

⁹⁴ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.49

έπεφτε καταχωρούταν ως έγχρωμος (με την λογική πως τα μαλλιά του ήταν μαλακότερα από ενός ιθαγενή).⁹⁵

Εν συνεχεία, έπειτα από την καταχώριση, παρεχόταν στο άτομο ένα δελτίο ταυτότητας, όπου αναγράφονταν τα στοιχεία, όπως το όνομα, το φύλο, η κατηγορία στην οποία είχε υπαχθεί, η εθνικότητα, ο αριθμός του δελτίου και η ημερομηνία λήξης του.

Κατά το ίδιο έτος νομοθετήθηκε και ο περίφημος νόμος για τον φυσικό διαχωρισμό των φυλών στις αντίστοιχες περιοχές (*Group Areas Act No 41*). Ο μακροσκελής αυτός νόμος επέτρεπε στην Κυβέρνηση να διαχωρίσει τις αστικές περιοχές σε ζώνες εντός των οποίων οι φυλετικές ομάδες θα μπορούσαν να ζουν και να εργάζονται. Σε πολλές περιπτώσεις περιοχές που είχαν πριν καταληφθεί από μαύρους, πλέον ορίζονταν ως περιοχές αποκλειστικά για λευκούς. Μια από τις διασημότερες περιοχές -όπου κατά την εφαρμογή του νόμου αυτού μαύροι αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν δια της βίας-, ήταν η Sophiatown, μια πόλη τέσσερα μίλια έξω από το κέντρο το Γιοχάνεσμπουργκ, καθώς και η District Six η οποία βρισκόταν κοντά στο κέντρο του Κέιπ Τάουν και κατοικούταν από μια κοινότητα έγχρωμων από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

Ωστόσο, πέραν του διαχωρισμού των φυλών και του τόπου κατοικίας τους, η κυβέρνηση προχώρησε τόσο στη δημιουργία ξεχωριστών υπηρεσιών για την κάθε φυλή, όσο και στην απαγόρευση των ιδιωτικών σχέσεων αυτών. Πιο αναλυτικά, με το νόμο *Reservation of Separate Amenities Act* του 1953, και τις μετέπειτα τροποποιήσεις αυτού, προβλεπόταν η ξεχωριστή χρήση δημόσιων χώρων για λευκούς και μη λευκούς. Στους χώρους αυτούς περιλαμβάνονταν έως και τα παγκάκια των πόλεων.

Επιπροσθέτως, με τους νόμους *Prohibition of Mixed Marriages Act* (1949) και *Immorality Act* (1957) απαγορεύτηκαν οι μεικτοί γάμοι και οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ λευκών και μη λευκών. Σύμφωνα, με τον νόμο περί ανηθικότητας, οι παραβάτες αυτού τιμωρούνταν με χρηματικό πρόστιμο και ποινή φυλάκισης. Μία από τις συνέπειες αυτής της νομοθετικής ρύθμισης ήταν η δίωξη μεικτών ζευγαριών

⁹⁵ Bunting B., *The Rice of the South African Reich*, Penguin Books Ltd, 1964, σελ. 144

που μπορεί να ζούσαν ακόμα και χρόνια μαζί, με αποτέλεσμα τη διάλυση οικογενειών.⁹⁶

Ο πλήρης διαχωρισμός των φυλών προσπάθησε να επιτευχθεί περαιτέρω, μέσω της ίδρυσης των Μπαντουστάνς, σκοπός των οποίων ήταν η συνάθροιση του έγχρωμου πληθυσμού σε ορισμένα εδάφη της χώρας, έτσι ώστε να μειωθούν οι φυλετικές αντιδράσεις στο εναπομείναν τμήμα του εδάφους που κατείχαν οι λευκοί.

Ο Νόμος του 1951 *Bantu Authorities Act* δημιούργησε σε ορισμένες περιοχές διαμονής ιθαγενών φυλετικά όργανα με περιορισμένες εξουσίες από ιθαγενείς φύλαρχους – συνεργάτες του καθεστώτος. Η πρώτη τέτοια αρχή ήταν η περιοχή Transkei, η οποία ξεκίνησε να λειτουργεί το 1959. Ενώ το ίδιο έτος ψηφίστηκε ο Νόμος *Promotion of Bantu Self – Government Act*, που δημιούργησε οκτώ ακόμα «εθνικές ομάδες μαύρων» παρέχοντας περιορισμένες εξουσίες στις φυλετικές αρχές διοίκησης που τις συγκροτούσαν. Η αιτιολογία η οποία χρησιμοποιήτω από την κυβέρνηση για την δημιουργία των Μπαντουστάνς ήταν η «ξεχωριστή ανάπτυξη». Σύμφωνα, με την άποψη αυτή οι ιθαγενείς θα έπρεπε να έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν χωρίς τις επιρροές του δυτικού πολιτισμού, οι οποίες δεν ταίριαζαν στον δικό τους πολιτισμό, ενώ ταυτόχρονα τονίζόταν η ανάγκη κηδεμονίας των ιθαγενών από τους λευκούς.⁹⁷

⁹⁶ Landis Elizabeth S., South., South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ. 454-455

⁹⁷ King Brian H. and McCusker Brent, Environment and Development in the Former South African Bantustans, *The Geographical Journal*, Vol. 173, No. 1 (Mar., 2007), pp. 6-12, σελ. 7-9

3.2 ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Η πρώτη και σημαντικότερη ρύθμιση για την Παιδεία υπό το καθεστώς του Απαρτχάιντ ήρθε το 1953 με το νόμο για την Παιδεία των Μπαντού (*Bantu Education Act No 46*). Ο Νόμος αυτός ήταν βασισμένος στο πόρισμα μιας επιτροπής που είχε οριστεί το 1949, προκειμένου να ερευνήσει και να προτείνει έναν ορθό τρόπο εκπαίδευσης των Μπαντού.⁹⁸ Οι κατευθυντήριες γραμμές της επιτροπής μεταξύ άλλων πρότειναν την εκμάθηση της Αγγλικής και της Αφρικάανς έως εκείνο το επίπεδο που θα παρείχε τη δυνατότητα σε ένα παιδί Μπαντού να βρει το δρόμο του στις ευρωπαϊκές κοινότητες, να λάβει προφορικές και γραπτές οδηγίες από έναν Ευρωπαίο και να έχει τη δυνατότητα να προβεί σε μια απλή συζήτηση σχετικά με τη δουλειά του ή άλλα θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Επίσης, η επιτροπή συνιστούσε τις χειροτεχνίες κατά τα πρώτα τέσσερα έτη της σχολικής διαπαιδαγώγησης ώστε να υπάρχει καθιέρωση της συνήθειας της χειρωνακτικής εργασίας⁹⁹.

Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος για την παιδεία των Μπαντού προέβλεπε τρεις κατηγορίες σχολείων:

- (i) Τα σχολεία των κοινοτήτων των Μπαντού (*Bantu community schools*), τα οποία είχαν δημιουργηθεί ή επρόκειτο να δημιουργηθούν με πρωτοβουλία οποιασδήποτε Μπαντού κοινότητας. Τα σχολεία αυτά θα υπόκεινται στο υπουργείο για τις υποθέσεις των ιθαγενών το οποίο θα έχει το δικαίωμα να περιορίσει, να αναστείλει ή να καταργήσει την κρατική επιχορήγηση.
- (ii) Τα Δημόσια Μπαντού σχολεία (*Government Bantu schools*), τα οποία θα δημιουργεί και θα διευθύνει το υπουργείο για τις υποθέσεις των ιθαγενών, στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγονται στο εξής όλα τα προϋπάρχοντα Μπαντού σχολεία.
- (iii) και τα σχολεία των ιεραποστόλων (*other (privet and mission) schools*), για τα οποία η οικονομική βοήθεια του κράτους υπάγεται στην διακριτική ευχέρεια του Υπουργού.¹⁰⁰

⁹⁸Landis Elizabeth S., South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.490

⁹⁹Landis Elizabeth S., South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.491

¹⁰⁰ *Bantu Education Act No 46 Άρθ. 6-8*

Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο, ο υπουργός μπορούσε να διορίζει τους εκπαιδευτικούς και να ελέγχει τις δραστηριότητές τους, καθώς και να αποβάλλει προσωρινά ή οριστικά τους μαθητές. Επίσης απαγορευόταν να δημιουργήσει κάποιος ή να εκμεταλλευθεί ένα σχολείο της πρώτης και τρίτης κατηγορίας, εάν αυτό δεν ήταν επίσημα καταχωρημένο και ο υπουργός μπορούσε να αρνηθεί την επίσημη καταχώρισή του¹⁰¹.

Με την εισαγωγή του νόμου για το σύστημα εκπαίδευσης των Μπαντού και την ανάθεση εποπτείας του συστήματος στον υπουργό υποθέσεων των ιθαγενών, ξεκίνησε ένα σύστημα πλήρους ελέγχου του τρόπου εκπαίδευσης των Μπαντού. Για παράδειγμα σε περίπτωση που οι δάσκαλοι των Μπαντού σχολείων ασκούσαν κριτική για την φυλετική πολιτική που ασκούσαν από την κυβέρνηση τότε υπήρχαν κυρώσεις. Επιπλέον, τα βιβλία που υπήρχαν στις βιβλιοθήκες των σχολείων ήταν προσεκτικά επιλεγμένα, και οι δάσκαλοι δεν είχαν τη δυνατότητα να δανείσουν στους μαθητές τους κάποιο δικό τους βιβλίο, εκτός και αν αυτό βρισκόταν στην λίστα.¹⁰²

Το 1956 με μια τροπολογία του νόμου (*Bantu Education Amendment Act, No. 36*) ο υπουργός είχε το δικαίωμα να αρνηθεί την καταχώριση ή και να ακυρώσει αυτήν κατά βούληση. Με την τροπολογία αυτή η κυβέρνηση εξασφάλιζε τον πλήρη έλεγχο των σχολείων της τρίτης κατηγορίας, δηλαδή αυτής των ιεραποστόλων. Παράλληλα ασκήθηκαν στα σχολεία αυτά οικονομικές πιέσεις, ενώ ο νόμος του 1953 προέβλεπε την παροχή οικονομικής επιχορήγησης από το κράτος με την έγκριση του υπουργού. Οι επιχορηγήσεις αυτές μειώθηκαν σταδιακά και το 1958 κατέληξαν να είναι μηδενικές, ενώ παράλληλα απαγορεύτηκε στα σχολεία αυτά η λήψη διδάκτρων.¹⁰³ Αποτέλεσμα της κατάργησης της επιχορήγησης ήταν η πλειοψηφία των σχολείων αυτών να πουληθεί στο κράτος ή να κλείσει.¹⁰⁴

Επιπλέον, προκειμένου να διασφαλιστεί πως δεν θα υπάρχουν «παράνομα» σχολεία, η κυβέρνηση μέσω του νόμου για την εκπαίδευση των Μπαντού καθιστούσε παράνομα τα μη δηλωμένα σχολεία και προέβλεπε ποινή προστίμου πενήντα λιρών, ενώ σε περίπτωση που υπήρχε αμέλεια πληρωμής του προστίμου προβλεπόταν ποινή

¹⁰¹ *Bantu Education Act No 46 Άρθ. 9-10*

¹⁰² Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.494

¹⁰³ Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.495

¹⁰⁴ Clark N.L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ.52

φυλάκισης έξι μηνών¹⁰⁵. Ο όρος *Bantu Schools* ήταν έτσι διατυπωμένος, ώστε ακόμα και η διδασκαλία σε περισσότερων του ενός ενήλικου ή ανήλικου ατόμου, να εμπίπτει στο νόμο. Γυναίκες κατηγορούνταν και τους επιβάλλονταν πρόστιμο για διδασκαλία παιδιών σε υπαίθριους χώρους, αρκεί να υπήρχε ως αποδεικτικό στοιχείο μια σχολική πλάκα, χωρίς την χρήση βιβλίων.¹⁰⁶

Ωστόσο, το σύστημα διαχωρισμού επεκτάθηκε στο Πανεπιστημιακό επίπεδο εκπαίδευσης το 1959 με το νόμο *Extension of University Education Act, No 45*. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, προβλεπόταν ο διαχωρισμός των μη λευκών από τους λευκούς φοιτητές, καθώς και ο διαχωρισμός των Μπαντού φοιτητών από όλους τους υπόλοιπους. Έτσι, προέβλεπε την δημιουργία πανεπιστημιακών κολεγίων για «μη λευκά πρόσωπα» (*non – white persons*) καθώς και τη δημιουργία κολεγίων για «Μπαντού πρόσωπα» (*Bantu persons*).¹⁰⁷

Επιπλέον, ο αρμόδιος υπουργός είχε τη δυνατότητα να περιορίσει την εισαγωγή μη λευκών στα κολέγια, τα οποία προβλέπονταν για αυτούς, και ο περιορισμός αυτός μπορούσε να αφορά μία ή περισσότερες φυλετικές ή άλλες μη λευκές ομάδες¹⁰⁸. Παράλληλα, προέβλεπε και την απαγόρευση εγγραφής λευκών φοιτητών στα κολέγια,¹⁰⁹ καθώς και την εγγραφή των μη λευκών σε άλλα πανεπιστήμια¹¹⁰. Ο νόμος αυτός στην πράξη απέκλειε τους μη λευκούς και Μπαντού, μεταξύ άλλων, από τα πανεπιστήμια του Ακρωτηρίου και του Γιοχάνεσμπουργκ, τα οποία πριν την ψήφιση του νόμου δέχονταν χωρίς διακρίσεις και σε ίση βάση λευκούς και μη λευκούς φοιτητές, συμπεριλαμβανομένων των Μπαντού¹¹¹.

Εν συνεχεία, και με μία σειρά συμπληρωματικών και τροποποιητικών πράξεων, η κυβέρνηση προχώρησε στην ίδρυση τριών κολεγίων μόνο για Μπαντού¹¹², όπου στο καθένα από αυτά θα μπορούσε να πηγαίνει μια συγκεκριμένη

¹⁰⁵ *Bantu Education Act No 46 Άρθ. 9, παρ.3*

¹⁰⁶ Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.496

¹⁰⁷ *Extension of University Education Act, No 45, Άρθ. 2-3*

¹⁰⁸ *Extension of University Education Act, No 45, Άρθ.13 παρ. 5*

¹⁰⁹ *Extension of University Education Act, No 45, Άρθ.17*

¹¹⁰ *Extension of University Education Act, No 45, Άρθ.31 και 32.*

¹¹¹ Νέλσον Μ., *Το Απαρτχάιντ*, μετάφραση Αστερίου Ε., Ηρόδοτος, Αθήνα 2006, σελ. 32

¹¹² *The University College of Fort Hare in Cape Province for Xhosas, the University College of the North at Turfloop in Pietersburg, Transvaal, for Sotho-speaking people, and*

εθνότητα, και σε αυτά τα κολέγια υπήρχε ο απόλυτος έλεγχος της κυβέρνησης. Ο αρμόδιος υπουργός είχε το δικαίωμα να αρνηθεί την εγγραφή φοιτητή χωρίς προηγούμενη ακρόαση, εάν έκρινε πως η απόφασή του αυτή ήταν για το καλό του κολεγίου. Επιπλέον, το διδακτικό προσωπικό υπόκειντο σε έλεγχο για την πρόσληψη, την προαγωγή, καθώς και την απόλυση του.¹¹³ Το σύστημα αυτό εκπαίδευσης για τους Μπαντού, μετά και την ίδρυση των χωριστών πανεπιστημίων, διαχώρισε όχι μόνο τους Μπαντού από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες, αλλά προχώρησε και σε μια εσωτερική διαίρεση της κοινότητάς τους, καθώς τα πανεπιστήμια συνδέονταν με συγκεκριμένες φυλετικές και γλωσσικές ομάδες.

Ωστόσο, το σύστημα εκπαίδευσης του Απαρτχάιντ επεκτάθηκε σε ακόμα μεγαλύτερες διαιρέσεις με τους *Coloured Persons Education Act* του 1963, *Indian Education Act* του 1964 και *National Education Policy Act* του 1967. Ανάμεσα στα τέσσερα –πλέον- εκπαιδευτικά συστήματα της Νοτίου Αφρικής (σύστημα Λευκών, Μπαντού, Ινδών και Έγχρωμων) υπήρχαν ευδιάκριτες ανισότητες, σε όλα τα επίπεδα, στα προσόντα των εκπαιδευτικών, τις κτηριακές υποδομές, τον υλικοτεχνικό εξοπλισμό (όπως βιβλία και γραφική ύλη), καθώς και στην επιχορήγηση που παρέχονταν κατά άτομο. Τα «λευκά σχολεία» ήταν σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα σχολεία, και τα σχολεία των έγχρωμων και Ινδών ήταν σε καλύτερη μοίρα από εκείνα των Μπαντού. Επίσης υποχρεωτική εκπαίδευση προβλέπονταν για όλους, πλην των Μπαντού.¹¹⁴

Πιο αναλυτικά, ο νόμος του 1967 για το εκπαιδευτικό σύστημα των λευκών έκανε υποχρεωτική την διαίρεση των μαθητών που είχαν ως μητρική γλώσσα τα Αφρικάανς, από εκείνους που είχαν την Αγγλική: τα σχολεία που φιλοξενούσαν ταυτόχρονα Αφρικάανοφώνους και Αγγλόφωνους μαθητές καταργήθηκαν. Τέλος, με τον *Educational Services Act* του 1967, όλες οι αποφάσεις σχετικά με το σύστημα εκπαίδευσης των λευκών λαμβάνονταν από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, συμπεριλαμβανομένων των μαθημάτων, των προγραμμάτων σπουδών, των

the University College of Zululand in Natal Province. Βλέπε Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation*, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.499, υποσημείωση 446

¹¹³Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation*, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ.499

¹¹⁴Morrow W. E., *Aims of Education in South Africa*, *International Review of Education*, Vol. 36, No. 2 (1990), pp. 171-181, σελ.174

εξετάσεων, των ερευνών και του σχεδιασμού. Η φοίτηση σε σχολείο για τους λευκούς ήταν εντελώς δωρεάν (συμπεριλαμβανομένων των βιβλίων και της γραφικής ύλης), καθώς και υποχρεωτική από το έβδομο έως και το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας ενός παιδιού. Η υποχρεωτική εκπαίδευση των λευκών μαθητών περιλάμβανε δύο έτη νηπιαγωγείου, τέσσερα έτη φοίτησης σε δημοτικό σχολείο και έξι χρόνια σε δευτεροβάθμιο σχολείο. Τα υποχρεωτικά μαθήματα που προβλέπονταν μεταξύ άλλων ήταν τα Αφρικάανς και Αγγλικά καθώς και μια τρίτη ξένη γλώσσα, τα μαθηματικά, και οι φυσικές και κοινωνικές επιστήμες.¹¹⁵

Εν αντιθέσει, η εκπαίδευση για τους Μπαντού δεν ήταν ούτε υποχρεωτική, ούτε δωρεάν. Οι Μπαντού έπρεπε να επωμίζονται το κόστος των βιβλίων και της γραφικής ύλης -σε αντίθεση με τους λευκούς-, καθώς και να πληρώνουν δίδακτρα.¹¹⁶ Το πρόγραμμα εκπαίδευσής τους αποτελούταν από ένα πρωτοβάθμιο επίπεδο οχτώ ετών, στο οποίο τα μόνα μαθήματα που ήταν υποχρεωτικής παρακολούθησης, προκειμένου να μπορέσει να πάρει κάποιος πιστοποιητικό ήταν η Αγγλική και η Αφρικάανς. Στο δευτεροβάθμιο επίπεδο εκπαίδευσης προβλέπονταν πέντε έτη φοίτησης και τα μόνα υποχρεωτικά μαθήματα ήταν τα Αγγλικά, η μητρική γλώσσα του μαθητή, η αριθμητική και οι κοινωνικές επιστήμες.

Ωστόσο, λόγω του ότι τα περισσότερα Μπαντού παιδιά εγκατέλειπαν το σχολείο στα πρώτα κιόλας έτη, υπήρχε η πρόβλεψη να λαμβάνουν ένα πιστοποιητικό μετά την συμπλήρωση του τέταρτου έτους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με έρευνα του 1968, μόνο το 3,8% εκ του συνόλου των Μπαντού μαθητών συνέχιζε το σχολείο μετά το τέταρτο έτος και μόνο το 0,26% βρισκόταν στα τελευταία έτη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης¹¹⁷.

Θα μπορούσαμε να ανατρέξουμε σε έναν μεγάλο αριθμό βιβλιογραφίας προκειμένου να βρούμε και να περιγράψουμε ποιός ήταν τελικά ο αντίκτυπος του συστήματος παιδείας για τους Μπαντού και πώς αυτοί το εκλαμβάναν κατά τις πρώτες δεκαετίες της εφαρμογής του. Προτιμότερο όμως αυτού θα ήταν να

¹¹⁵ Johnson Walton R., Education: Keystone of Apartheid, *Anthropology & Education Quarterly*, Vol. 13, No. 3, (1982), pp. 214-237, σελ. 218- 220

¹¹⁶ Beryl A. Geber, Education Under Apartheid, *Patterns of Prejudice*, Vol. 10, No. 6 (Jan., 1976), pp. 25-29, σελ. 25-26

¹¹⁷ Johnson Walton R., Education: Keystone of Apartheid, *Anthropology & Education Quarterly*, Vol. 13, No. 3, (1982), pp. 214-237, σελ. 220

προσπαθήσουμε να το αντιληφθούμε μέσα από τη μαρτυρία ενός Μπαντού που το έζησε και κατάφερε να το αλλάξει. Έτσι θα καταφύγουμε στην μαρτυρία του Νέλσον Μαντέλα, έτσι όπως αποτυπώνεται μέσα από την απολογία του στη δίκη της Ριβόνια (1963-1964).

« [...] Η φτώχεια συμβαδίζει με τον υποσιτισμό και τα αρρώστιες. Η φυματίωση, η πελλάγρα, οι γαστρεντερίτιδες και το σκορβούτο θερίζουν. Η παιδική θνησιμότητα είναι από τις υψηλότερες στον κόσμο. Σύμφωνα με τον διευθυντή της υπηρεσίας υγιεινής στην Πραιτόρια, η φυματίωση σκοτώνει σαράντα άτομα την ημέρα- σχεδόν όλους Αφρικανούς- μόνο το 1961 παρουσιάστηκαν 58.491 νέες περιπτώσεις. [...]. Ωστόσο, αυτό για το οποίο παραπονιούνται κυρίως οι Αφρικανοί δεν είναι τόσο το γεγονός ότι είναι φτωχοί ενώ οι λευκοί είναι πλούσιοι, όσο η διαπίστωση ότι οι νόμοι τους οποίους επιβάλλουν οι λευκοί έχουν ως στόχο να διαιωνίσουν αυτή την κατάσταση. Υπάρχουν δύο τρόποι να ξεφύγει κανείς από την φτώχεια: είτε αποκτώντας δίπλωμα ανωτέρων σπουδών, είτε - αν κανείς είναι εργάτης - αποκτώντας μεγαλύτερη ειδίκευση στην εργασία του και επομένως υψηλότερο μισθό. Η νομοθεσία χρησιμοποιείται συνειδητά για να φράζει και τους δύο αυτούς δρόμους κοινωνικής προαγωγής για τους Αφρικανούς.

Η σημερινή κυβέρνηση επιδίωξε πάντοτε να βάλει εμπόδια στην επιδίωξε πάντοτε να βάλει εμπόδια στην επιθυμία των Αφρικανών για μόρφωση. Μια από τις πρώτες της αποφάσεις μετά την άνοδο της στην εξουσία ήταν να καταργήσει τις επιδοτήσεις για την καντίνα στα αφρικάνικα σχολεία, ενώ από αυτές εξαρτιόταν η διατροφή πολλών αφρικανόπαιδων που πηγαίνουν σχολείο.

Η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και πρακτικά δωρεάν μόνο για όλα τα παιδιά των λευκών, είτε οι γονείς τους είναι πλούσιοι είτε φτωχοί. Δεν υπάρχουν παρόμοιες διευκολύνσεις για τα παιδιά των Αφρικανών, ακόμα και αν σ' ορισμένα δίνεται τέτοια βοήθεια. Γενικά, τα παιδιά των Αφρικανών πρέπει να πληρώνουν ακριβότερα από τους λευκούς για να πάνε σχολείο. Επίσης, σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνει το Νοτιοαφρικανικό Ινστιτούτο για τις Διαφυλετικές Σχέσεις στο τεύχος του 1963 της επιθεώρησης του, περίπου το σαράντα τοις εκατό των παιδιών των Αφρικανών ηλικίας επτά έως δεκατεσσάρων ετών δεν πηγαίνουν σχολείο. Η μόρφωση που δίνεται δεν είναι

με κανέναν τρόπο η ίδια μ' εκείνη που δίνεται στα παιδιά των λευκών. Το 1960- 1961, τα κυβερνητικά κονδύλια που δόθηκαν για τους Αφρικανούς μαθητές στα σχολεία τα οποία επιχορηγούνται από το κράτος εκτιμούνταν σε 12,46 ραντ κατά κεφαλή. Την ίδια εποχή, οι επιχορηγήσεις για τα παιδιά των λευκών στην επαρχία του Ακρωτηρίου – τα μοναδικά στοιχεία που διαθέτω – ήταν 144,57 ραντ κατά κεφαλή. Μπορούμε να προσθέσουμε χωρίς κίνδυνο λάθους ότι τα παιδιά των λευκών για τα οποία ζοδεύονταν 144,57 ραντ ήταν μέλη ευπορότερων οικογενειών από εκείνες των αφρικανόπαιδων, για τα οποία ζοδεύονταν 12,46 ραντ.

Το επίπεδο μόρφωσης είναι επίσης διαφορετικό. Σύμφωνα με την *Bantu Educational Journal*, το 1962 σ' ολόκληρη τη Νότια Αφρική μόνο 5.660 Αφρικανοί πήραν απολυτήριο δημοτικού, ενώ 362 πήραν απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό είναι αναμφίβολα σύμφωνο με την πολιτική που καθόριζε ο πρωθυπουργός το 1953 στην διάρκεια της συζήτησης η οποία προηγήθηκε της ψήφισης του νόμου για την Εκπαίδευση των Μπαντού: « Όταν θα έχω τον έλεγχο της εκπαίδευσης των ιθαγενών, έλεγε θα την μεταρρυθμίσω έτσι ώστε οι ιθαγενείς από την παιδική τους ηλικία να κατανοούν ότι δεν υπάρχει καμία περίπτωση να γίνουν ίσοι με τους Ευρωπαίους (...). Οι εκπαιδευτικοί που πιστεύουν σ' αυτή την ισότητα δεν είναι κατάλληλοι για τους ιθαγενείς. Όταν το υπουργείο μου θ' αποκτήσει τον έλεγχο της εκπαίδευσης των ιθαγενών, θα ξέρει τι είδους ανώτερη παιδεία ταιριάζει σ' έναν ιθαγενή και σε ποιο βαθμό αυτός θα έχει την δυνατότητα να χρησιμοποιήσει αργότερα τις γνώσεις του» [...].¹¹⁸

Ο Μαντέλα δεν είχε πει ούτε ένα ψέμα στο κομμάτι αυτό της κατάθεσής του. Οι ανισότητες ανάμεσα στην παιδεία των Μπαντού και εκείνη των λευκών ήταν πασιφανείς. Μέσα στα επόμενα όμως χρόνια, τόσο οι φοιτητές όσο και οι μαθητές θα δημιουργούσαν μια σειρά οργανώσεων και θα ξεκινούσαν διαδηλώσεις και σχολικά σαμποτάζ, επιμένοντας όλο και πιο σθεναρά στην διεκδίκηση του δικαιώματος τους για ισότητα και ελευθερία, με αποτέλεσμα να γίνει ακόμα πιο ευδιάκριτο το απάνθρωπο πρόσωπο του Απαρτχάιντ.

¹¹⁸ Μαντέλα Ν., *Το Απαρτχάιντ*, μετάφραση Αστερίου Ε., εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2006, σελ.111-114

3.2.1 Το Σύστημα Εκπαίδευσης και η Εξέγερση του Soweto

Όπως γλαφυρά περιγράφεται από τους Clark και Worger, έως το 1970 το σύστημα της Μπαντού Εκπαίδευσης μετά την εικοσαετή εφαρμογή του, παρήγαγε την πρώτη γενιά Μπαντού Φοιτητών, εκπαιδευμένους να κατανοήσουν την θέση τους στην κοινωνία της Νοτίου Αφρικής- χωρίς δικαιώματα, προνόμια ή ευκαιρίες- η γενιά της Μπαντού εκπαίδευσης έπρεπε να πάρει πειθήνια τη θέση της ως υπηρέτης των λευκών, χωρίς να έχει ονειρευτεί ποτέ τίποτε άλλο.¹¹⁹ Ωστόσο η αντίδραση των φοιτητών δεν άργησε να έρθει.

Το Δεκέμβρη του 1968 μια ομάδα μη λευκών φοιτητών, συμπεριλαμβανομένων και Μπαντού, με πρωτοστάτη τον S. Biko αποφάσισε την αποχώρηση από την κυριαρχούμενη από λευκούς NUSAS (National Union of South African Students). Έτσι το 1969 δημιουργήθηκε η SASO (South African Students' Organisation), με πρώτο της πρόεδρο τον S. Biko. Αίτημα των μη λευκών φοιτητών, συμπεριλαμβανομένων των Μπαντού, ήταν να πάψει ο κοινωνικός αποκλεισμός των Μαύρων (σύμφωνα με τον όρο που χρησιμοποιούσαν οι φοιτητές προκειμένου να περιγράψουν το σύνολο του μη λευκού πληθυσμού)¹²⁰.

Χαρακτηριστικά είχε εκφραστεί το αίτημα αυτό από τον S. Biko : *«εφόσον οι Μαύροι υποφέρουν από ένα κόμπλεξ κατωτερότητας-ένα αποτέλεσμα των 300 χρόνων σκόπιμης καταπίεσης, δυσφήμισης και χλευασμού [...] Αυτό που είναι απαραίτητο[...] είναι μια ισχυρή εκ βάθρων συσπείρωση της Μαύρης συνείδησης, έτσι ώστε, οι Μαύροι να μάθουν να επιβάλλουν τους εαυτούς τους και να διεκδικούν τις νόμιμες απαιτήσεις τους»¹²¹.*

Ωστόσο, η SASO έως το 1975 είχε απαγορευτεί σε όλα τα Μαύρα κολέγια και ο S. Biko, που σήμερα αποτελεί σύμβολο των αγώνων της Νοτίου Αφρικής, έπειτα από μία σειρά από κατηγορίες και δίκες πέθανε στα χέρια της Αστυνομίας στις 12

¹¹⁹ Clark N. L., Worger W.H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.79

¹²⁰ Franklin V. P., Patterns of Student Activism at Historically Black Universities in the United States and South Africa, 1960-1977, *The Journal of African American History*, Vol. 88, No. 2, (Spring, 2003), pp. 204-217, σελ. 210-211

¹²¹ Clark N. L., Worger W.H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011 σελ.80

Σεπτεμβρίου του 1977. Παρ' όλα αυτά η Μαύρη Συνείδηση δεν είχε σβήσει· αντίθετα στον τομέα της παιδείας οι εξεγέρσεις δεν είχαν τέλος. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η σημαντικότερη εξ' αυτών ήταν η εξέγερση των μαθητών του Soweto στις 16 Ιουνίου του 1976.

Το 1976 ο Andries Treurnicht από τη θέση του Υφυπουργού Μπαντού Διοίκησης και Εκπαίδευσης αποφάσισε να θέσει σε εφαρμογή την σε ανενέργεια¹²² διάταξη του 1974 (*Afrikaans Medium Decree*) σύμφωνα με την οποία προβλεπόταν η εισαγωγή των Αφρικάανς ως μέσω διδασκαλίας στις τρεις τελευταίες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (σε συνδυασμό με τα Αγγλικά και τη μητρική γλώσσα). Η απόφαση αυτή προκάλεσε την αντίδραση των μαθητών και κάποιων εκπαιδευτικών, καθώς τα Αφρικάανς θεωρούταν όπως έχει διατυπωθεί από των D. Tutu «η Γλώσσα του Τυράννου».

Στις 16 Ιουνίου 1976 διαδήλωσαν 15.000 με 20.000 μαθητές κρατώντας πλακάτ με συνθήματα όπως «*Afrikaans stinks*» και «*Away with Oppressive Afrikaans*». Κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης οι μαθητές αποκλείστηκαν και δέχθηκαν δακρυγόνα και σφαίρες από την αστυνομία. Ο Zolile Hector Pieterse ήταν ένα από τα παιδιά που σκοτώθηκαν εκείνη την ημέρα. Η φωτογραφία¹²³ του αγοριού να πεθαίνει στην αγκαλιά του Mbuyisa Makhubo, και της πανικόβλητης αδερφής του Antoinette να στέκεται στο πλάι του, έκανε το γύρο του κόσμου μετατρέποντας τον Hector Pieterse σε σύμβολο του αγώνα κατά του Απαρτχάιντ.¹²⁴

Επακόλουθο του γεγονότος αυτού, ήταν οι μαθητές που συμμετείχαν στην διαδήλωση να ενωθούν με τους οργισμένους κατοίκους του Soweto και να πυρπολήσουν μεταξύ άλλων κτίρια της Διοίκησης. Την επόμενη ημέρα η κυβέρνηση έκλεισε τα σχολεία και έθεσε το στρατό της χώρας σε επιφυλακή. Ο Andries Treurnicht δήλωσε: «στις λευκές περιοχές της Νοτίου Αφρικής είναι η Κυβέρνηση εκείνη που ανεγείρει τα κτήρια, χορηγεί τις επιδοτήσεις και πληρώνει τους δασκάλους· είναι δικαίωμά μας να αποφασίζουμε για την γλωσσική πολιτική». Ενώ ο Υπουργός Δικαιοσύνης Jimmy Kruger εξαπέλυσε κατηγορίες κατά των μαθητών,

¹²² Για την έννοια και τις μορφές ανενέργειας του νόμου βλέπε: Καλτσώνης Δ., *Κράτος και Ανενέργεια του Νόμου*, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998.

¹²³ του δημοσιογράφου Sam Nzima

¹²⁴ Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. Σελ. 180

ισχυριζόμενος πως είναι κομμουνιστές : « Γιατί περπατούν με σηκωμένες γροθιές; Σίγουρα αυτό είναι σημάδι του Κομμουνιστικού Κόμματος». Και ο Πρωθυπουργός John Vorster δήλωσε : « Η Κυβέρνηση δεν θα πτοηθεί, οι εντολές που έχουν δοθεί είναι να διατηρηθεί η ασφάλεια με κάθε κόστος»¹²⁵.

Σύμφωνα με την κυβέρνηση, μέσα στην επόμενη εβδομάδα έχασαν τη ζωή τους 176 άτομα και 1.139 τραυματίστηκαν. Στο επόμενο διάστημα, οι διαδηλώσεις εξαπλώθηκαν σε περισσότερα από εκατό αστικά κέντρα και κάποιες πόλεις της υπαίθρου, και η εξέγερση συνεχίστηκε για περισσότερο από ένα χρόνο με τη μορφή ταραχών, πύρινων οδοφραγμάτων, λιθοβολισμών αυτοκινήτων και με την καταστροφή κυβερνητικών κτηρίων. Παράλληλα η αστυνομία, χωρίς κανέναν περιορισμό, πυροβολούσε αδιακρίτως και χρησιμοποιούσε δακρυγόνα.

Σε όλη αυτή τη διαδικασία, τα σχολεία αποτελούσαν σημείο επίθεσης τόσο για τους μαθητές όσο και για τους αστυνομικούς. Το 1977 με την κάμψη της εξέγερσης ο απολογισμός των θυμάτων σύμφωνα με την Κυβέρνηση ήταν 575 : 496 Μπαντού, 75 Έγχρωμοι, 2 Ινδοί, και 2 Λευκοί. Ο ένας λευκός ήταν φιλελεύθερος υπάλληλος πρόνοιας και κοινωνιολόγος, ο οποίος ξυλοκοπήθηκε μέχρι θανάτου την ημέρα της μαθητικής διαδήλωσης του Soweto. Κατά τραγική ειρωνεία είχε πριν δημοσιεύσει μια έρευνα που προειδοποιούσε για την οργή της νεολαίας στο Soweto.¹²⁶

¹²⁵ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.79

¹²⁶ Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. Σελ. 181

3.3 ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με μια σειρά νομοθετικών πράξεων, το καθεστώς του Απαρτχάιντ προέβλεπε τόσο τον αυστηρό έλεγχο όσο και τον αποκλεισμό των ιθαγενών στον τομέα της εργασίας. Λόγω της απογραφής βάσει φυλής που είχε προηγηθεί και του διαχωρισμού του τόπου διαμονής αυτών, η κυβέρνηση έπρεπε να οριοθετήσει τον τρόπο με τον οποίο θα συνέχιζε να παρέχεται η εργασία των μη λευκών στις λευκές περιοχές, χωρίς όμως αυτό να επιτρέπει την άναρχη είσοδο των εργαζομένων στις περιοχές αυτές. Ωστόσο, λόγω των πολυάριθμων νομοθεσιών που αφορούν τις σχέσεις εργασίας στην παρούσα εργασία, θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε το περιεχόμενο και τις επιπτώσεις των βασικότερων εξ' αυτών.

Το 1952 η κυβέρνηση με την θέσπιση του νόμου *Native Laws Amendment Act, No 54*¹²⁷ προέβη στην αναθεώρηση μιας σειράς ήδη υφιστάμενων νόμων που επηρέαζαν τους ιθαγενείς των αστικών περιοχών. Μέσω του νόμου αυτού παρεχόταν στα κρατικά όργανα το δικαίωμα σύλληψης ιθαγενών σε περίπτωση που αυτοί θεωρούταν πως βρίσκονταν εντός λευκών αστικών περιοχών, χωρίς να πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 1 του νόμου ήταν «*παράνομο για τους Αφρικανούς να βρίσκονται σε προκαθορισμένες κωμοπόλεις και αστικά κέντρα για περισσότερο από 72 ώρες, εκτός και αν είχαν γεννηθεί στην περιοχή, έχουν ζήσει εκεί αδιαλείπτως για 15 χρόνια, ή έχουν εργασθεί στον ίδιο εργοδότη για 10 χρόνια*». Επιπλέον, το δικαίωμα αυτό παραμονής θα μπορούσε να χαθεί αν κατά αυτή την περίοδο το άτομο είχε παραβιάσει το νόμο.¹²⁸

Παράλληλα και σύμφωνα με την πρόβλεψη του νόμου, η κυβέρνηση καθιέρωσε γραφεία εργασίας (αρχικά στις λευκές περιοχές, ενώ από το 1968 τα γραφεία αυτά επεκτάθηκαν και στις περιοχές των ιθαγενών –*homelands*-), στα οποία άνεργοι ιθαγενείς 16 έως 64 ετών υποχρεούνταν να προσέλθουν προκειμένου να καταγραφούν από τον αρμόδιο υπάλληλο. Τα γραφεία εργασίας κοινοποιούσαν στους ενδιαφερόμενους εργάτες τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας και τους υποχρέωναν να

¹²⁷ Ο νόμος αυτός αποτελούταν από μια σειρά τροποποιήσεων των προϋπάρχοντων νόμων

¹²⁸ Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. σελ. 62

υπογράψουν μια νομικά δεσμευτική σύμβαση προκειμένου να λάβουν τη θέση εργασίας.

Ωστόσο, σε περίπτωση που ο ιθαγενής έχανε την εργασία του, απαιτούταν η επανεγγραφή του και εν συνεχεία το γραφείο του παρείχε μια άδεια έξι εβδομάδων προκειμένου να βρει νέα εργασία. Στην περίπτωση που παρέρχονταν οι έξι εβδομάδες και ο ιθαγενής εξακολουθούσε να είναι άνεργος, μεταφερόταν υποχρεωτικά με λεωφορείο στην περιοχή μόνιμης κατοικίας του. Σε αυτή την περίπτωση ο άνεργος όφειλε να εγγραφεί εκ νέου στο γραφείο της περιοχής του και μόνο στην περίπτωση που του αναθέτονταν εργασία μέσω αυτού είχε το δικαίωμα να εισέλθει ξανά σε λευκή περιοχή. Παράλληλα, οι εργοδότες απαγορευόταν να προσλαμβάνουν ιθαγενείς που δεν είχαν πριν καταγραφεί.¹²⁹

Το πρόβλημα σχετικά με το ποιός έχει καταγραφεί και απασχολείται νόμιμα από έναν εργοδότη, έλυνε ο νόμος *Natives (Abolition of Passes and Co-ordination of Documents) Act, No 67* (1952). Ο νόμος αυτός προέβλεπε τα βιβλία αναφοράς (reference book), τα οποία ήταν υποχρεωμένος να έχει στην κατοχή του κάθε ιθαγενής άνω των 16 ετών (Αρθ. 2 παρ. 1). Στα βιβλία αυτά επικολλούταν στην πρώτη σελίδα το δελτίο ταυτότητας του ιθαγενή, ενώ περιείχε και έναν αριθμό σελίδων για τις εγγραφές των γραφείων εργασίας, τις υπογραφές των εργοδοτών καθώς και φορολογικά στοιχεία.

Ο ιθαγενής έπρεπε να φέρει το έγγραφο αυτό πάντα μαζί του, διαφορετικά σε περίπτωση ελέγχου μπορούσε να συλληφθεί, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες φυλές, οι οποίες είχαν δικαίωμα προσκόμισης του δελτίου ταυτότητάς τους έως και επτά ημέρες από την ημέρα του ελέγχου.¹³⁰ Έτσι, μέσω του βιβλίου αυτού ο έλεγχος για το αν κάποιος απασχολείται σε μια λευκή περιοχή και αν αυτό γινόταν νόμιμα ήταν πιο εύκολος, καθώς ο εργοδότης υποχρεούταν να υπογράφει κάθε μήνα στο βιβλίο, προκειμένου να αποδεικνύεται πως ο ιθαγενής εργάζεται συνεχόμενα και παραμένει νόμιμα στην λευκή περιοχή.

Ωστόσο, οι ιθαγενείς εργαζόμενοι ελέγχονταν όχι μόνο για το πού μπορούν να εργάζονται και να ζουν, αλλά και για το ποια είδη εργασίας μπορούσαν να ασκήσουν.

¹²⁹ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.75-76

¹³⁰ Bunting B., *The Rice of the South African Reich*, Penguin Books Ltd, 1964, σελ. 147

Στην νομοθεσία του Απαρτχάιντ προστέθηκε το 1956 ο νόμος *Industrial Conciliation Act, No 28*, σύμφωνα με τον οποίο ο υπουργός Εργασίας θα είχε στο εξής τη δυνατότητα να επιφυλάσσει την άσκηση ορισμένων επαγγελμάτων στα μέλη φυλετικών ομάδων, τις οποίες ο ίδιος θα καθόριζε, ενώ παράλληλα απαγόρευε την αναγνώριση των νέων μεικτών συνδικάτων.

Επιπλέον, με το νόμο *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48 (1953)* και την τροποποίησή του (1955) απαγόρευε στους ιθαγενείς να είναι μέλη εργοστασιακών επιτροπών ή να εκπροσωπούν τους μισθωτούς στις «επιτροπές συμφιλίωσης», ενώ επιπροσθέτως καθιστούσε παράνομη την απεργία και την υποκίνηση απεργίας ιθαγενών εργατών.

Πιο αναλυτικά, ο νόμος *Industrial Conciliation Act* όριζε ως συνδικάτο οποιοδήποτε αριθμό εργαζομένων σε κάθε επιχείρηση, βιομηχανία, ή επάγγελμα, αλλά ως εργαζόμενο όριζε οποιοδήποτε πρόσωπο (εκτός ενός ιθαγενή) που εργάζεται. Τέλος, με την τροπολογία του νόμου (1959) θίγονταν και τα δικαιώματα των μικτών ενώσεων, που με το νόμο του 1956 είχαν αναγνωρισθεί. Πλέον απαιτούνταν η δημιουργία ξεχωριστών κλάδων για λευκούς και έγχρωμους και απαγόρευε τις μικτές συνεδριάσεις σε οποιοδήποτε επίπεδο. Επιπλέον το εκτελεστικό σώμα μιας ένωσης θα μπορούσε πλέον να αποτελείται μόνο από λευκούς, ενώ νέες ενώσεις θα μπορούσαν να εγγραφούν μόνο στην περίπτωση που ήταν ενώσεις λευκών. Παράλληλα, μια μονο-φυλετική ομάδα που αποτελούσε μέρος ενός μικτού συνδικάτου, εφόσον ήταν επαρκώς εκπροσωπούμενη μπορούσε να ζητήσει να αναγνωρισθεί ως μια ξεχωριστή ένωση. Ο νόμος αυτός είχε σημαντικό αντίκτυπο στο σύνολο των εργατικών κινημάτων. Μεταξύ 1956 και 1959 ο αριθμός των μικτών συνδικάτων έπεσε από τα 113 στα 56, ενώ τα μονο – φυλετικά αυξήθηκαν από 69 σε 121.¹³¹

Με τον νόμο *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48 (1953)* και την τροποποίησή του (1955) προβλεπόταν πως κανένας εργαζόμενος (ιθαγενής) ή άλλο πρόσωπο επιτρεπόταν να οργανώνει ή να λάβει μέρος ή να συνεχίσει μια απεργία¹³² σε περίπτωση που κάποιος κατά παράβαση της διάταξης έπραττε κάτι από τα

¹³¹ Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation*, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ. 438-439

¹³² *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48*, Άρθ. 18, παρ. 1

παραπάνω θεωρούταν ένοχος και τιμωρούταν είτε με ποινή φυλάκισης όχι μεγαλύτερη των τριών ετών, ή με πρόστιμο 500 λιρών ή και με τα δύο μαζί.¹³³

Στην δε έννοια της απεργίας, με την τροποποίηση του 1955 δόθηκε ένας εκτεταμένος ορισμός προκειμένου να εμπίπτει σε οποιαδήποτε συλλογική δράση. Συγκεκριμένα, η απεργία οριζόταν ως οποιαδήποτε συμπεριφορά διαπράττονταν από φορέα ή αριθμό εργαζομένων (ενός ή περισσότερων εργοδοτών), όπως : η άρνηση συνέχισης της εργασίας, η συμμόρφωση με τους όρους και τις συνθήκες αυτής, η παρεμπόδιση έργου και ο τερματισμός ή παραβίαση εργασιακής σύμβασης. Και όλα αυτά υπό την προϋπόθεση ότι η συμπεριφορά διαπράττεται με απώτερο σκοπό να εξαναγκάσει οποιονδήποτε εργοδότη να συμφωνήσει σε όρους και συνθήκες εργασίας που απαιτούνται από τον απεργό, ή να απέχει από την τροποποίηση των όρων εργασίας ή τον τερματισμό της απασχόλησης ενός προσώπου.¹³⁴

Ωστόσο, πέραν των ρυθμίσεων στο θέμα των απεργιών, ο νόμος του 1953 προέβλεπε επίσης την δημιουργία μιας κεντρικής επιτροπής για την εργασία των ιθαγενών (*Central Natives Labour Board*), η οποία θα αποτελούταν από λευκούς και θα ήταν επιφορτισμένη με το να συμβουλεύει τον υπουργό και να παρέχει άδεια για την εγκατάσταση περιφερειακών επιτροπών εργασίας (για ιθαγενείς). Οι περιφερειακές αυτές επιτροπές θα αποτελούταν από το λιγότερο τρεις ιθαγενείς και έναν λευκό, ο οποίος θα οριζόταν ως πρόεδρος και θα είχαν ενημερωτικές και επικοινωνιακές αρμοδιότητες.¹³⁵

Οι ιθαγενείς που εργάζονταν σε εγκαταστάσεις με περισσότερους από είκοσι υπαλλήλους, θα μπορούσαν να δημιουργούν -υπό την καθοδήγηση του περιφερειακού επιτρόπου- αντιπροσωπευτικές ομάδες εργαζομένων αποτελούμενες από τρία έως πέντε άτομα¹³⁶. Κάθε φορά που ένα βιομηχανικό συμβούλιο (που είχε συσταθεί στο πλαίσιο του νόμου Industrial Conciliation Act για μη ιθαγενείς εργαζομένους) προτίθετο να καθορίσει τους όρους εργασίας στη βιομηχανία, το εμπόριο, ή επαγγέλματα που απασχολούνταν και ιθαγενείς, η Central Native Labour Board και οι αρμόδιες περιφερειακές επιτροπές θα έπρεπε να το κοινοποιούν στις

¹³³ *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48*, Άρθ. 18, παρ. 2

¹³⁴ Landis Elizabeth S., *South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation*, *The Yale Law Journal*, Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500, σελ. 440

¹³⁵ *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48*, Άρθ.3,4,6

¹³⁶ *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48*, Άρθ.7

επιτροπές των ιθαγενών και θα υπήρχε η δυνατότητα να λάβουν μέρος στις συζητήσεις μέσω αντιπροσώπων, αλλά όχι να έχουν δικαίωμα ψήφου.

Επιπλέον, όταν το βιομηχανικό συμβούλιο λάμβανε μια απόφαση ο διευθυντής του Central Native Labour Board ενημέρωνε τον υπουργό για το αν η υπηρεσία ήταν σύμφωνη με την απόφαση του βιομηχανικού συμβουλίου, ενώ μπορούσε να προβεί και σε συστάσεις σχετικά με το αν θα έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις σχετικά με τους μισθούς των ιθαγενών από το Wage Board¹³⁷. Περαιτέρω ο νόμος προέβλεπε πως ο λευκός υπάλληλος της τοπικής επιτροπής εργασίας, ήταν επιφορτισμένος με τον έλεγχο των εργασιακών σχέσεων και διαφορών που τυχόν προέκυπταν μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων.

Διαφορές που δεν έβρισκαν λύση μέσω της τοπικής ή κεντρικής υπηρεσίας μεταβιβάζονταν στην επιτροπή μισθών, προκειμένου εκείνη εν συνεχεία να προβεί σε συστάσεις σχετικά με τους όρους εργασίας. Οι συστάσεις αυτές δημοσιεύονταν στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης (*Government Gazette*) και η παραβίαση των όρων που δημοσιεύονταν αποτελούσε αδίκημα.¹³⁸

Ωστόσο, πέραν του ίδιου του περιεχομένου του νόμου, ενδιαφέρον προκαλούν οι συζητήσεις που έλαβαν μέρος εντός του κοινοβουλίου κατά την επεξεργασία του σχεδίου νόμου πριν την ψήφισή του, οι σκοποί -οι οποίοι φαίνεται από τις ίδιες συζητήσεις να εξυπηρετούνταν στο μέλλον από το νόμο-, καθώς και οι κριτικές που ασκήθηκαν σε αυτόν. Κατά την συζήτηση του νομοσχεδίου -και ενώ υπήρχαν αμφιβολίες για την δημιουργία των τοπικών επιτροπών με τη συμμετοχή τριών ιθαγενών-, ο Υπουργός Εργασίας Schoeman διαβεβαίωσε το κοινοβούλιο πως ήταν αρκετά σίγουρος πως θα βρει τους κατάλληλους ανθρώπους για να τους διορίσει σε αυτές τις επιτροπές, χωρίς να έρθει σε διαβούλευση με τα συνδικάτα ή τους ίδιους τους ιθαγενείς εργαζομένους. Αντιθέτως μέσω διαβουλεύσεων με άλλους οργανισμούς ή αρχηγούς των ιθαγενών θεωρούσε πως θα μπορούσε να διορίσει ανθρώπους που θα χαίρουν της εμπιστοσύνης των ιθαγενών εργαζομένων.

Σύμφωνα με τον Alex Lichtenstein, ο νόμος του 1953 δεν είχε απλά ως στόχο να φιμώσει τα συνδικάτα των ιθαγενών, αλλά και να προσφέρει μια εναλλακτική λύση μέσω της οποίας οι ιθαγενείς εργαζόμενοι θα διατηρούνταν μακριά από τις

¹³⁷ *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48, Άρθ .9*

¹³⁸ *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48, Άρθ .8, 10, 11, 15(1)*

ταραχοποιές προτροπές και θα στρέφονταν προς τον «αποπνικτικό, πατερναλιστικό, εναγκαλισμό του κράτους του Απαρτχάιντ». Όπως διαπιστώνει ο Alex Lichtenstein το κυβερνών κόμμα θεωρούσε πως οι ιθαγενείς δεν ήταν ώριμοι για συνδικαλισμό. Έτσι, αν επιτρέπονταν η πλήρης αναγνώριση χωρίς τον κατάλληλο έλεγχο από την κυβέρνηση θα γίνονταν εύκολη λεία για τους κομμουνιστές και άλλους ταραχοποιούς, οι οποίοι ήταν αποφασισμένοι να χρησιμοποιήσουν τους ιθαγενείς εργαζομένους προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους δικούς τους σκοπούς.¹³⁹

Σύμφωνα με τον Υπουργό Εργασίας οι ιθαγενείς ενδιαφέρονταν για τα συνδικάτα μόνον όταν θεωρούσαν πως δεν παίρνουν αξιοπρεπείς μισθούς και όταν δεν ήταν ικανοποιημένοι από τους όρους εργασίας. Έτσι, θεωρούσε πως αν δημιουργούταν ένας μηχανισμός μέσω του οποίου οι ιθαγενείς θα μπορούσαν να μεταφέρουν τα παράπονά τους και ταυτόχρονα έστρεφε την προσοχή τους στη διοίκηση, τότε θα έπαυαν να ενδιαφέρονται για τον συνδικαλισμό. Ωστόσο ο Schoeman είχε καταστήσει σαφές πως ο νόμος δεν είχε σκοπό την δημιουργία ενός μηχανισμού συλλογικών διαπραγματεύσεων μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών. Αντίθετα τόσο η κεντρική όσο και οι περιφερειακές επιτροπές, θα είχαν το ρόλο διαιτητή στις διαφορές εργοδοτών και εργαζομένων, όπως διατυπώθηκε από τον βουλευτή του εργατικού κόμματος (Labour Party MP) Alex Hepple: «τις συλλογικές διαπραγματεύσεις υποκαθιστά η αυταρχική εξουσία στα χέρια των κρατικών υπαλλήλων».¹⁴⁰

Ωστόσο, παρά τους νομικούς περιορισμούς οι ιθαγενείς εργαζόμενοι συνέχισαν να μάχονται για τα δικαιώματά τους, ακόμα και αν αυτό τους έθετε εκτός νόμου και τους έφερνε αντιμέτωπους με τη σύλληψη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απεργία του 1957 στο Port Elizabeth, όπου οι φορτοεκφορτωτές, εν μέσω της κρίσης του Σουέζ, και ενώ το λιμάνι βρισκόταν σε πλήρη εργασία, απαίτησαν διπλό μισθό και προκειμένου να επιβάλλουν την απαίτησή τους, αρνήθηκαν να δουλέψουν υπερωρίες και εν συνεχεία δεν επέστρεψαν εκ νέου στο χώρο εργασίας στους.

¹³⁹ Lichtenstein A., Making Apartheid Work: African Trade Unions and the 1953 Native Labour (Settlement of Disputes) Act in South Africa, *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 2 (2005), pp. 293-314, σελ. 300, 302

¹⁴⁰ Lichtenstein A., Making Apartheid Work: African Trade Unions and the 1953 Native Labour (Settlement of Disputes) Act in South Africa, *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 2 (2005), pp. 293-314, σελ. 300, 302

Αυτή ήταν μία από τις απεργίες που δεν επέτρεψαν στις αρχές να προχωρήσουν σε συλλήψεις, διότι η Κεντρική Επιτροπή στο πόρισμά της μεταξύ άλλων ανέφερε πως, εφ' όσον οι εργάτες απασχολούνταν περιστασιακά και απλά αρνήθηκαν να επαναπροσφέρουν τις υπηρεσίες τους, δεν μπορούσε να θεωρηθεί πως είχαν διαπράξει το αδίκημα της απεργίας. Η απεργία αυτή έσπασε έπειτα από δέκα ημέρες, όταν ο πρόεδρος της Κεντρικής Επιτροπής αντικατέστησε τους εργάτες μεταφέροντας άλλους από το Ανατολικό Λονδίνο. Εν συνεχεία της έκθεσής της, η Κεντρική Επιτροπή επεσήμανε πως δεν υπήρχαν επαρκείς ενδείξεις πως η παύση εργασίας είχε υποκινηθεί από το ANC, και πως ο τρόπος με τον οποίο οι προσπάθειές τους είχαν αποβεί άκαρπες, είχε λειτουργήσει ευεργετικά για την έγχρωμη εργατική δύναμη σε γενικές γραμμές.¹⁴¹

Μία άλλη μορφή αντίστασης στους νόμους του Απαρτχάιντ εκ μέρους των εργαζομένων, ήταν εκείνη των μποϊκοτάζ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση των κατοίκων των περιοχών Αλεξάνδρα και Εύατον κατά την δεκαετία του 1950, οι οποίοι αρνήθηκαν να συνεχίσουν να πληρώνουν το υπέρογκο εισιτήριο των λεωφορείων προκειμένου να μεταβούν στον τόπο εργασίας τους στο Γιοχάνεσμπουργκ.

Στο Εύατον 2.500 κάτοικοι οι οποίοι θα έπρεπε να διανύσουν μια απόσταση 30 μιλίων προκειμένου να βρεθούν στον τόπο εργασίας του, μποϊκόταραν τα λεωφορεία για περίπου ένα χρόνο και αντ' αυτών χρησιμοποιούσαν ως μέσω μεταφοράς το τρένο, το οποίο είχε χαμηλότερη τιμή εισιτηρίου. Συγχρόνως, οι 50.000 κάτοικοι της Αλεξάνδρα που έπρεπε να μεταβούν καθημερινά στο Γιοχάνεσμπουργκ προκειμένου να εργασθούν, επέλεξαν να κάνουν τη διαδρομή για τρεις μήνες με τα πόδια. Αποτέλεσμα των μορφών αυτών αντίστασης ήταν τον Απρίλιο του 1957 η εταιρία μεταφορών να ρίξει την τιμή των εισιτηρίων και να ορίσει τα δρομολόγια των λεωφορείων έπειτα από διαβούλευση με τους κατοίκους, ενώ δύο μήνες αργότερα η

¹⁴¹ Lichtenstein A., Making Apartheid Work: African Trade Unions and the 1953 Native Labour (Settlement of Disputes) Act in South Africa, *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 2 (2005), pp. 293-314, σελ. 304

κυβέρνηση κατέθεσε νόμο προκειμένου οι εργαζόμενοι να έχουν μια ειδική μηνιαία καταβολή εισιτηρίου.¹⁴²

Ωστόσο, κατά την διάρκεια του αγώνα των Αφρικανών υπήρξαν αμέτρητες συλλήψεις και καταδίκες. Το 1956, μόνο, συνελήφθησαν εκατόν πενήντα έξι Αφρικανοί και Έγχρωμοι ηγέτες του κινήματος, μεταξύ των οποίων και ο Νέλσον Μαντέλα. Το υπουργείο Δημόσιας Τάξης τους κατηγόρησε για συμμετοχή σε συνωμοσία, την οποία ενέπνεε ο διεθνής κομμουνισμός προκειμένου να προκληθεί η βίαιη ανατροπή του καθεστώτος. Αντικείμενο του κατηγορητηρίου αποτελούσε ολόκληρη η πολιτική του ANC από το 1952 έως το 1956.

Έπειτα από τρία χρόνια και ενώ η δίκη δεν είχε ακόμα ολοκληρωθεί το Παναφρικανικό Κογκρέσο (PAC), αποφάσισε να οργανώσει μαζικές διαμαρτυρίες. Μία από τις διαμαρτυρίες αυτές έμεινε γνωστή στην ιστορία ως η *Σφαγή του Σάρπεβιλ* (Sharpeville Massacre).¹⁴³

¹⁴² Gurney C., 'A Great Cause': The Origins of the Anti-Apartheid Movement, June 1959-March 1960, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 26, No. 1 (Mar., 2000), pp. 123-144, σελ.125

¹⁴³ Μαντέλα Ν., *Το Απαρτχάιντ*, μετάφραση Αστερίου Ε., εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2006, σελ. 33-35

3.3.1 Ο Νόμος των Πάσο και το Σάρπεβιλ

Το 1959 και ενώ οι περισσότεροι ηγέτες του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου βρίσκονταν υπό κράτηση ενόψει της δίκης για προδοσία, η δυναμική του λαϊκού αγώνα κατά του Απαρτχάιντ είχε αποδυναμωθεί, ενώ το κενό εξουσίας που δημιουργούταν στο εσωτερικό του ANC ήταν πλέον φανερό. Στο διάστημα αυτό (σύμφωνα με τη διατύπωση του Dubow S.) οι Africanists που βρίσκονταν εντός του ANC, άδραξαν την ευκαιρία προκειμένου να επαναβεβαιώσουν την ριζοσπαστική εθνικιστική ατζέντα που είχε ξεκινήσει από τον Anton Lembede και την A. P. Mda τη δεκαετία του 1940, υποστηρίζοντας πως το Πρόγραμμα Δράσης που είχε διακηρυχθεί το 1949 από το ANC, πλέον είχε ανατραπεί από τις πολύ – φυλετικές διακρίσεις.

Κατά μία δεύτερη διατύπωση, αυτή των Clark και Worger W.H η κριτική που ασκήθηκε στις πρακτικές του ANC από κάποια μέλη του, αφορούσε τις συμμαχίες του Κογκρέσου με άλλες πολιτικές ομάδες και ιδιαίτερα με το λευκό Congress of Democrats, καθώς θεωρούσαν πως οι συμμαχίες αυτές είχαν γίνει η αιτία το ANC να προβεί σε πολλούς συμβιβασμούς. Σύμφωνα με την δική τους οπτική, το ANC έπρεπε να υιοθετήσει πιο δραστικές μορφές αντίστασης απέναντι στο καθεστώς του Απαρτχάιντ και να θέσει σε προτεραιότητα τα συμφέροντα των Αφρικανών. Όποια από τις δύο διατυπώσεις κι αν ακολουθήσουμε το αποτέλεσμα παραμένει το ίδιο, καθώς κάποια μέλη του ANC αποχώρησαν από αυτό το 1959 και ίδρυσαν τον δικό τους οργανισμό, το Pan-Africanist Congress (PAC), υπό την ηγεσία του Robert Sobukwe.¹⁴⁴

Τον Μάρτιο του 1960 το PAC ξεκίνησε μια εθνική εκστρατεία εναντίον του νόμου που προέβλεπε το βιβλίο αναφοράς (ή πάσο) και κάλεσε τους Αφρικανούς να συγκεντρωθούν έξω από τα αστυνομικά τμήματα, χωρίς να έχουν μαζί τους τα πάσο, και να προκαλέσουν την αστυνομία να τους συλλάβει. Μία από τις διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια αυτής της εκστρατείας ήταν και εκείνη του Sharpeville, μιας αστικής περιοχής ιθαγενών στη βιομηχανική περιοχή Vereeniging

¹⁴⁴ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ. 61, και Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. σελ. 72

στα νότια του Γιοχάνεσμπουργκ. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαμαρτυρίας και ενώ οι διαδηλωτές είχαν συγκεντρωθεί σε ένα χαμηλό φράχτη έξω από το τοπικό αστυνομικό τμήμα, η αστυνομία άνοιξε πυρ σκοτώνοντας 69 άτομα και τραυματίζοντας άλλα 186. Σύμφωνα με πληροφορίες που ήρθαν στο φως της δημοσιότητας τα επόμενα χρόνια, οι περισσότεροι διαδηλωτές είχαν πυροβοληθεί στην πλάτη.¹⁴⁵

«Ενώ στεκόμασταν εκεί και τραγουδούσαμε, ξαφνικά είδαμε την αστυνομία να παρατάσσεται και να μας σημαδεύει με τα όπλα. Συνεχίσαμε να τραγουδάμε, χωρίς να πούμε λέξη, χωρίς καμία λογομαχία. Ακούσαμε απλά τα όπλα να γεμίζουνε. Τότε προσπάθησα να τρέξω [...]. Ενώ έτρεχα, ένιωσα κάτι να με χτυπά στην πλάτη, προσπάθησα να κοιτάξω πίσω μου. Άνθρωποι έπεφταν διάσπαρτα. Έτρεχε αίμα από το πόδι μου. [...]. Πάλεψα να φτάσω σπίτι μου.»¹⁴⁶

Όταν οι πυροβολισμοί σταμάτησαν, η αστυνομία συνέχισε να σκοτώνει εκείνους που κείτονταν τραυματισμένοι, ενώ τοποθετώντας μαχαίρια και πέτρες στα χέρια των νεκρών προσπάθησαν να αποδώσουν τις πράξεις τους στη βίαιη συμπεριφορά των διαδηλωτών. Εν συνεχεία τα πτώματα φορτώθηκαν από τους αστυνομικούς σε φορτηγά με άγνωστο προορισμό.

«Έπειτα από δέκα λεπτά οι πυροβολισμοί σταμάτησαν. Η σκηνή ήταν σπαρακτική. Τα πτώματα φορτώθηκαν σε φορτηγά και πάρθηκαν μακριά με άγνωστο προορισμό. Οι αστυνομικοί περπατούσαν ανάμεσα στους νεκρούς αποτελειώνοντας εκείνους που ήταν ακόμα ζωντανοί.»

«Είδα αστυνομικούς να βάζουν μαχαίρια και πέτρες στα χέρια των νεκρών, προκειμένου να φανεί πως ήταν οπλισμένοι και βίαιοι. Τα πτώματα φορτώθηκαν σε φορτηγά, το ένα πάνω στο άλλο με άγνωστο προορισμό»¹⁴⁷

¹⁴⁵ Clark N.L., Worger W.H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ. 62

¹⁴⁶ Lodge T., *Sharpeville, An Apartheid Massacre and its Consequences*, Oxford University Press, 2011. σελ. 10

¹⁴⁷ Lodge T., *Sharpeville, An Apartheid Massacre and its Consequences*, Oxford University Press, 2011. σελ. 13

Ωστόσο, την επομένη των γεγονότων στο Sharpeville ο Πρωθυπουργός της χώρας Verwoerd, αναφερόμενος στα γεγονότα εντός του κοινοβουλίου, δήλωσε πως οι ταραχές στη Νότια Αφρική ήταν ένα περιοδικό φαινόμενο που έκανε κύκλους ως αποτέλεσμα υποκίνησης σε σχέση με νομικά και μη θέματα. Από την πλευρά του, το ANC κάλεσε σε απεργία σε ένδειξη εθνικού πένθους. Οι διαμαρτυρίες συνεχίστηκαν, με αποκορύφωμα την ειρηνική πορεία διαμαρτυρίας 30.000 Αφρικανών. Η κυβέρνηση αντέδρασε κηρύσσοντας τη χώρα σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, συλλαμβάνοντας 18.000 διαδηλωτές και θέτοντας εκτός νόμου το ANC και το PAC.¹⁴⁸

Την 1η Απριλίου το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξέδωσε ψήφισμα καταδικάζοντας τις δολοφονίες στο Sharpeville και κάλεσε την κυβέρνηση της Νοτίου Αφρικής να εγκαταλείψει την πολιτική του Απαρτχάιντ και των φυλετικών διακρίσεων. Από το ψήφισμα αυτό απείχαν Βρετανία και Γαλλία, ενώ ένα μήνα αργότερα η Γενική Συνέλευση διακήρυξε πως η πολιτική της Νοτίου Αφρικής αποτελεί κατάφορη παραβίαση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η Βρετανία, σε αντίθεση με την προηγούμενη στάση, κατά την οποία υποστήριζε πως οι φυλετικές σχέσεις ήταν ουσιαστικά εσωτερικό θέμα της Νοτίου Αφρικής, υποστήριξε τη διακήρυξη αυτή.¹⁴⁹

Επιπλέον, το 1966 η Γενική Συνέλευση έθεσε και πάλι το θέμα της κατάφορης παραβίαση του Χάρτη, καταδίκασε για άλλη μια φορά την φυλετική πολιτική του Απαρτχάιντ και κήρυξε την 21^η Μαρτίου, ημέρα που έγιναν οι δολοφονίες στο Sharpeville ως Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων¹⁵⁰.

Ωστόσο, παρά τις διεθνείς διακηρύξεις και την αναταραχή που υπήρχε στο εσωτερικό της χώρας, η κυβέρνηση θεωρώντας πως τα μέτρα για την παιδεία και το φυλετικό διαχωρισμό δεν ήταν επαρκή, προκειμένου οι Αφρικανοί να πάψουν να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Επέκτεινε την νομοθεσία του Απαρτχάιντ, λαμβάνοντας ακόμα περισσότερα μέτρα για όσους ήταν αντίθετοι με το καθεστώς. Πιο συγκεκριμένα, καθ' όλη τη δεκαετία του 1960 η κυβέρνηση αύξησε σταθερά τις

¹⁴⁸ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ. 62, και Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. σελ. 83

¹⁴⁹ Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. σελ. 83

¹⁵⁰ General Assembly of the United Nations, 1452 nd plenary meeting, 26 October 1966

αστυνομικές δυνάμεις, σε απάντηση των διαμαρτυριών, έθεσε όπως έχει ήδη ειπωθεί εκτός νόμου το ANC, το PAC, το Umkhonto we Sizwe, και άλλες σύμφωνα με το νόμο παράνομες οργανώσεις *Unlawful Organizations Act* του 1960, ενώ οι ηγέτες των οργανώσεων αυτών διώκονταν σύμφωνα με το νόμο *Suppression of Communism Act*.

Το 1963 ο νόμος *General Laws Amendment Act* επέτρεψε στην κυβέρνηση να θέτει άτομα σε κράτηση για 90 και αργότερα για 180 ημέρες, χωρίς να έχει απαγγελθεί κατηγορία, να έχει γίνει δίκη ή να προβλέπεται νομική αντιπροσώπευση. Κατά το ίδιο έτος εισήχθη εντός του ίδιου νόμου η περιβόητη διάταξη *Sobukwe Clause*, σύμφωνα με την οποία ο υπουργός δικαιοσύνης είχε δικαίωμα να παρατείνει την ποινή φυλάκισης πέραν αυτής που είχε οριστεί από το δικαστήριο, έπειτα από καταδίκη σύμφωνα με το νόμο *Suppression of Communism Act* (η συγκεκριμένη διάταξη εφαρμόστηκε μόνο για τον ηγέτη του PAC, Robert Sobukwe). Με τον νόμο *Terrorism Act* του 1967 επεκτεινόταν το είδος των δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν επικίνδυνες για τη δημόσια ασφάλεια, συμπεριλαμβάνοντας κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να ενθαρρύνει την αντίσταση στην κυβέρνηση.¹⁵¹

Μέσω των νόμων αυτών η κυβέρνηση της Νοτίου Αφρικής προέβη στη φίμωση των πολιτικών της αντιπάλων, καθώς και στη δολοφονία αυτών. Για τα επόμενα 20 χρόνια που ακολούθησαν υπήρξε μια σειρά βασανιστηρίων, ανεξήγητων θανάτων στα χέρια της αστυνομίας, καθώς και θανατικές καταδίκες, γεγονότα όμως τα οποία θα δούμε αναλυτικά στη συνέχεια.

¹⁵¹ Clark N. L., Worger W.H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.84

4. ΤΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

4.1 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ

Έπειτα από τα γεγονότα του Sharpeville και την όλο και αυξανόμενη αντίσταση των Αφρικανών στο καθεστώς του Απαρτχάιντ η κυβέρνηση προώθησε την άποψη πως οι εξεγέρσεις ήταν εμπνεόμενες από τον Κομμουνισμό και πως αυτός ήταν η αιτία των αναταραχών. Επιπλέον, καλλιέργησε την άποψη πως οι περισσότεροι Αφρικανοί ήταν δεκτικοί στο Απαρτχάιντ και η μειοψηφία που αντιδρούσε σε αυτό ήταν απλά θύμα προπαγάνδας. Ο B. J. Vorster, ο οποίος έγινε Υπουργός Δικαιοσύνης το 1961 διαβεβαίωσε τον Verwoerd πως ο Κομμουνισμός δεν θα μπορούσε να καταπολεμηθεί αν παρέμεναν προσκολλημένοι στους «*Queensberry rules*»¹⁵².

Έτσι, η κυβέρνηση του Απαρτχάιντ προχώρησε στη θέσπιση μιας σειράς νόμων σε συνδυασμό με την εγκαθίδρυση ενός αριθμού μυστικών υπηρεσιών ασφαλείας, προκειμένου να καταστείλει την υπό ανάπτυξη επανάσταση και να εξοντώσει τους πολιτικούς της αντιπάλους που επεδίωκαν την κατάργηση του Απαρτχάιντ.

Πιο αναλυτικά, ο πρώτος νόμος που χρησιμοποιήθηκε από το καθεστώς του Απαρτχάιντ προκειμένου να θέσει το ANC και το PAC εκτός νόμου, ήταν ο *Suppression of Communism Act No 44* του 1950. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, θέτονταν ένας πολύπλοκος ορισμός του Κομμουνισμού και του κομμουνιστή, που επέτρεπε μια ευρεία ερμηνεία.

- (i) «Κομμουνισμός» σημαίνει το δόγμα του Μαρξικού σοσιαλισμού όπως αυτό ερμηνεύθηκε από τον Λένιν ή τον Τρότσκι, [...] την Κομιντέρν ή [...] την Κομινφόρμ ή οποιαδήποτε συγγενική μορφή της θεωρίας [...] συγκεκριμένα, κάθε θεωρία ή σχέδιο,
- a) το οποίο στοχεύει στην εγκαθίδρυση ενός δεσποτικού συστήματος διακυβέρνησης που βασίζεται στην δικτατορία του προλεταριάτου, υπό την οποία ένας πολιτικός οργανισμός αναγνωρίζεται μόνο και όλοι οι υπόλοιποι πολιτικοί οργανισμοί καταστέλλονται ή εξαλείφονται, ή

¹⁵² Dubow S., *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. σελ. 95-96

- b) το οποίο στοχεύει να επιφέρει όποιες πολιτικές, βιομηχανικές, κοινωνικές ή οικονομικές αλλαγές εντός της Ένωσης με την προώθηση αναταραχών ή αταξίας, με παράνομες πράξεις ή παραλείψεις ή με την απειλή τέτοιων πράξεων ή παραλείψεων [...]
- c) που αποσκοπεί να επιφέρει όποιες πολιτικές, βιομηχανικές, κοινωνικές ή οικονομικές αλλαγές εντός της Ένωσης, σύμφωνα με τις οδηγίες ή υπό την καθοδήγησή του ή σε συνεργασία με οποιαδήποτε ξένη κυβέρνηση, ή οποιοδήποτε ξένου ή διεθνή οργανισμού του οποίου πρόθεση είναι η εγκαθίδρυση εντός της Ένωσης οποιοδήποτε πολιτικού, βιομηχανικού, κοινωνικού ή οικονομικού συστήματος πανομοιότυπο ή παρόμοιο με οποιοδήποτε σύστημα σε λειτουργία σε οποιαδήποτε χώρα που έχει υιοθετήσει ένα σύστημα διακυβέρνησης, όπως περιγράφεται στην παράγραφο (α) ή που αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της εχθρότητας μεταξύ των Ευρωπαϊκών και μη Ευρωπαϊκών φυλών της Ένωσης, οι συνέπειες των οποίων υπολογίζονται να προάγουν την επίτευξη των αντικειμένων της παραγράφου (α) ή (β).
- (ii) «Κομμουνιστής» νοείται ένα πρόσωπο που διακηρύσσει ότι είναι κομμουνιστής ή που, αφού του δοθεί μια εύλογη ευκαιρία να διατυπώσει τις παραστάσεις αυτές, όπως ο ίδιος μπορεί να κρίνει αναγκαία, θεωρείται από τη Γενική Κυβέρνηση ή, στην περίπτωση ενός κατοίκου της περιοχής της Νότιας Δυτικής Αφρικής, από το Διαχειριστή του εν λόγω εδάφους, να είναι κομμουνιστής, με την αιτιολογία ότι ο ίδιος είναι υπέρμαχος, την παροχή συμβουλών, την υπεράσπιση ή έχει ανά πάσα στιγμή μετά την ημερομηνία έναρξης της πράξης αυτής υποστηρίξει, ενημέρωσε, υπερασπίστηκε ή ενθάρρυναν την επίτευξη οποιοδήποτε από τα αντικείμενα του κομμουνισμού ή οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη διασκορπισμένες υπολογίζεται να επισπευσθεί η επίτευξη μιας τέτοιας.¹⁵³

¹⁵³ Suppression of Communism Act No 44, Αρθ. 1

Πέραν των ορισμών που δίνονται στα πρώτα άρθρα του νόμου, όριζε επιπλέον το Κομμουνιστικό Κόμμα της Νοτίου Αφρικής ως μια παράνομη οργάνωση¹⁵⁴ και εξουσιοδοτεί τον Γενικό Κυβερνήτη να κηρύττει παράνομη, με ανακοίνωση στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας, οποιαδήποτε άλλη οργάνωση εάν ο ίδιος έχει πεισθεί πως μεταξύ της 5ης Μαΐου του 1950 και την ημέρα ισχύος του νόμου, φανερός σκοπός της οργάνωσης είναι να διαδώσει τις αρχές ή να προωθήσει την εξάπλωση του Κομμουνισμού· ή σκοπός της ήταν να διαδώσει ή να προάγει την επίτευξη των στόχων του Κομμουνισμού· ή ότι εμπλέκεται σε δραστηριότητες γνωρίζοντας πως αυτές προάγουν την επίτευξη ενός από τους στόχους του Κομμουνισμού όπως ορίζεται· ή πως αυτή ελέγχεται άμεσα ή έμμεσα από το κομμουνιστικό κόμμα ή άλλη παράνομη οργάνωση.¹⁵⁵

Περαιτέρω, μεταξύ άλλων ο νόμος για την καταστολή του Κομμουνισμού προέβλεπε την κατάρτιση λίστας με τα ονόματα των προσώπων εκείνων που θεωρούταν μέλη, ενεργοί υποστηρικτές ή στελέχη της παράνομης οργάνωσης, κατά το παρόν ή το παρελθόν, όταν αυτό απαιτηθεί από τον υπουργό δικαιοσύνης.¹⁵⁶ Παράλληλα προβλέπονταν και προληπτικά μέτρα σε σχέση με οργανώσεις που μπορεί να θεωρούταν ύποπτες. Συγκεκριμένα, εάν ο Υπουργός υποψιαζόταν πως οι δραστηριότητες, ή οι στόχοι οποιασδήποτε οργάνωσης την καθιστούσαν παράνομη σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου, τότε μπορούσε να ορίσει έναν υπάλληλο προκειμένου να ερευνήσει την οργάνωση.¹⁵⁷ Σε περίπτωση που ένας αξιωματικός πραγματοποιούσε έρευνα για κάποιο πρόσωπο που θεωρούταν ύποπτο για παράνομη οργάνωση, είχε τη δυνατότητα να εισέλθει σε οποιονδήποτε χώρο και οποιαδήποτε στιγμή, προκειμένου να πραγματοποιήσει έρευνα, όταν αυτό κρίνονταν αναγκαίο. Περαιτέρω, μπορούσε να προβεί σε ανακρίσεις των ύποπτων προσώπων.¹⁵⁸

Πέραν του νόμου για την καταστολή του Κομμουνισμού, η κυβέρνηση με το νόμο *General Laws Amendment Act* του 1963 προέβλεπε ότι κάθε αξιωματικός πάνω από το βαθμό του αστυνομικού διευθυντή Β, είχε τη δυνατότητα να κρατήσει κάποιον στην απομόνωση στερώντας του το δικαίωμα να δει δικηγόρο, γιατρό ή μέλη της οικογένειάς του για χρονική περίοδο 90 ημερών, ενώ ο χρόνος αυτός

¹⁵⁴ *Suppression of Communism Act No 44*, Άρθ. 2 παρ 1

¹⁵⁵ *Suppression of Communism Act No 44*, Άρθ. 2 παρ 2

¹⁵⁶ *Suppression of Communism Act No 44*, Άρθ. 4 παρ 10

¹⁵⁷ *Suppression of Communism Act No 44*, Άρθ. 7 παρ 1(α)

¹⁵⁸ *Suppression of Communism Act No 44*, Άρθ. 7 παρ 3

διπλασιάστηκε το 1965. Το 1967 με το νόμο *Terrorism Act* η αστυνομία εξουσιοδοτούταν να παρατείνει την κράτηση χωρίς δίκη για ακαθόριστο χρόνο.

Από το 1982 το κύριο νομοθέτημα για την κράτηση χωρίς δίκη αποτελούσε ο νόμος για την εσωτερική ασφάλεια *Internal Security Act*. Ο μακροσκελής αυτός νόμος, ο οποίος αποτελούταν από 8 κεφάλαια και 74 άρθρα, προέβλεπε μεταξύ άλλων, την δυνατότητα της αστυνομίας να κρατά επ' αόριστον σε απομόνωση έναν κρατούμενο προκειμένου να τον ανακρίνει, χωρίς τη δυνατότητα επαφής με δικηγόρο ή συγγενικά του πρόσωπα για το χρονικό διάστημα που διαρκεί η ανάκριση, ενώ η αστυνομία δεν υποχρεούταν να δώσει οποιαδήποτε πληροφορία για τους κρατούμενους.¹⁵⁹

Παράλληλα, εξουσιοδοτούσε τον υπουργό Δημόσιας Τάξης να διατάσσει την προληπτική κράτηση κάθε προσώπου το οποίο, κατά την κρίση του, θεωρείται ότι αναπτύσσει ή ενδέχεται να αναπτύξει δραστηριότητες που θέτουν σε κίνδυνο ή αποβλέπουν να θέσουν σε κίνδυνο, την ασφάλεια του κράτους και τη διατήρηση του νόμου και της τάξης. Επιπλέον, οι εντολές για την προληπτική κράτηση μπορούσαν σύμφωνα με το νόμο να ανανεώνονται για απεριόριστο χρονικό διάστημα, χωρίς ο Υπουργός να υποχρεούται να αιτιολογήσει την εντολή του για κάθε ειδική περίπτωση. Τα δε δικαστήρια ορίζονταν από το νόμο ως αναρμόδια να κρίνουν τις αποφάσεις του.¹⁶⁰

Περαιτέρω, σύμφωνα με τον ίδιο νόμο, ο Γενικός Εισαγγελέας μπορούσε να εκδώσει διαταγή ,μέσω της οποίας να απαγορεύεται στα τακτικά δικαστήρια να δέχονται εγγυήσεις για την αποφυλάκιση κατηγορουμένων, υπό την προϋπόθεση πως η άρνηση αυτή θεωρείται απαραίτητη για το συμφέρον της ασφάλειας του κράτους και για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης.¹⁶¹

Επιπλέον, κατά τον ίδιο νόμο ο Γενικός Εισαγγελέας μπορούσε να επιτρέψει την κράτηση προσώπων σε απομόνωση, που ενδέχεται να χρησιμοποιηθούν ως μάρτυρες από την κατηγορούσα αρχή, έως το τέλος της δίκης στην οποία πρόκειται να καταθέσουν. Αν αρνούνταν να καταθέσουν, ήταν δυνατό να καταδικαστούν σε φυλάκιση μέχρι πέντε ετών για περιφρόνηση του δικαστηρίου. Ενώ, αν αναιρούσαν

¹⁵⁹ *Internal Security Act, No 74, Άρθ, 29*

¹⁶⁰ *Internal Security Act, No 74 Άρθ, 28*

¹⁶¹ *Internal Security Act, No 74 Άρθ, 30*

προηγούμενη κατάθεση τους, η οποία δόθηκε κατά τη διάρκεια της κράτησής τους από την αστυνομία, με το επιχείρημα πως η μαρτυρία τους αποσπάστηκε δια της βίας, κινδύνευαν να κατηγορηθούν για ψευδορκία¹⁶².

Ωστόσο, πέραν τον νομικού πλαισίου που θεσπίστηκε από το καθεστώς του Απαρτχάιντ, προκειμένου να καταπνίξει οποιαδήποτε προσπάθεια ανατροπής του, παράλληλα θεσπίστηκε και μια σειρά μυστικών και άλλων υπηρεσιών, προκειμένου το νομικό αυτό σύστημα καταστολής να είναι αποτελεσματικό.

Ξεκινώντας το 1963, η κυβέρνηση αποφάσισε να δημιουργήσει μια σειρά από φορείς για το συντονισμό των θεμάτων ασφαλείας και πληροφοριών. Κατά το ίδιο έτος δημιουργήθηκε η πρώτη υπηρεσία *State Security Council* (SSC) προκειμένου να εξετάσει αυτά τα θέματα.

Το 1969 η κυβέρνηση συνέστησε επισήμως το *Bureau for State Security*¹⁶³ (BOSS), προκειμένου να συμπληρώνει και να συντονίζει τις δραστηριότητες του *Security Branch* της αστυνομίας και του στρατού. Οι δραστηριότητες της υπηρεσίας αυτής παρέμεναν μυστικές και αναφέρονταν για αυτές μόνο στον πρωθυπουργό. Το 1972 το SSC συστάθηκε προκειμένου να συμβουλεύει τον πρωθυπουργό, σχετικά με την πολιτική εθνικής ασφάλειας που θα έπρεπε να ακολουθηθεί. Στα μέλη του SSC μεταξύ άλλων περιλαμβάνονταν ο Πρωθυπουργός, οι υπουργοί Δικαιοσύνης, Άμυνας, Αστυνομίας και Εξωτερικών Υποθέσεων. Επικεφαλής του BOSS ήταν ο J. H. van den Bergh, ο οποίος αποτελούσε πρώην μέλος της *Ossewabrandwag* και κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου είχε φυλακιστεί με την κατηγορία του φίλο – Ναζισμού.¹⁶⁴

Κατά τα επόμενα χρόνια, η κυβέρνηση θα είχε δημιουργήσει μέσω αυτού του συνδυασμού νόμων και υπηρεσιών ασφαλείας όλα τα κατάλληλα μέσα προκειμένου να μπορέσει να καταπολεμήσει οποιαδήποτε δραστηριότητα αντιτίθεντο στο καθεστώς. Έως το 1990 και την σταδιακή κατάρρευση του Απαρτχάιντ, ήταν πολλοί εκείνοι που πέθαναν στα χέρια της αστυνομίας κατά την προφυλάκισή τους, καθώς πολλές ήταν και οι μαρτυρίες για βασανιστήρια κατά την διάρκεια της κράτησης ενός

¹⁶² *Internal Security Act, No 74* Άρθ, 31

¹⁶³ Για μια αναλυτική περιγραφή του τρόπου δημιουργίας του BOSS βλέπε Hepple, A., *South Africa's Bureau for State Security*, *Royal Institute of International Affairs*, Vol 25, No 10 (Oct. 1969), pp. 436-439

¹⁶⁴ Clark N. L, Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.84, και Dubow Saul, *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA 2014. Σελ. 95-96

ατόμου. Παράλληλα, η δικαιοσύνη σε καταγγελίες που έγιναν δεν απέδωσε ποτέ υπαιτιότητα στους αστυνομικούς για το θάνατο κάποιου από τους κρατούμενους. Όλα αυτά όμως θα τα δούμε αναλυτικά στην επόμενη ενότητα.

4.2 ΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ

Στην παρούσα ενότητα θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε αναλυτικά μερικές μόνο από τις υποθέσεις θανάτου προφυλακισμένων ατόμων, οι οποίες έγιναν αντικείμενο δικαστικής έρευνας κατά την περίοδο του Απαρτχάιντ, καθώς και την ανατροπή των δικαστικών αποφάσεων που πάρθηκαν τότε, έπειτα από την επανεξέτασή τους από την *Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης (TRC)*. Ωστόσο, πρώτα θα πρέπει να αναφέρουμε τον τρόπο με τον οποίο ερευνώνταν οι θάνατοι αυτοί, καθώς και να παρουσιάσουμε τις γενικές επιπτώσεις των διατάξεων που προέβλεπαν την κράτηση χωρίς δίκη για ακαθόριστο χρόνο.

Έπειτα από την εισαγωγή του Νόμου περί Τρομοκρατίας το 1967 και την εξουσιοδότηση που δίνονταν στην αστυνομία μέσω αυτού για την κράτηση χωρίς δίκη επί ακαθόριστου χρόνου, ξεκίνησε το φαινόμενο μιας σειράς ανεξήγητων ή φαιδρά αιτιολογημένων από την Αστυνομία Ασφαλείας, θανάτων ατόμων που βρίσκονταν υπό κράτηση. Οι μόνοι μάρτυρες για τις συνθήκες κράτησης και θανάτου αυτών των ατόμων ήταν αστυνομικοί ή δεσμοφύλακες, ενώ τον απόλυτο έλεγχο είχε η Αστυνομία Ασφαλείας (BOSS), η οποία είχε και την ευθύνη για την διατήρηση της ασφάλειας του κράτους και ήταν από μόνη της ο νόμος.

Στη Νότια Αφρική τότε -όπως και τώρα- σε περίπτωση αφύσικου θανάτου διεξάγεται έρευνα. Οι έρευνες για τους θανάτους των κρατουμένων διεξάγονταν από δικαστικούς. Οι αστυνομικοί της Ασφάλειας ήταν πεπεισμένοι πως μπορούσαν εύκολα να παρουσιάσουν ποταπές ιστορίες, καθώς ήταν σίγουροι πως οι δικαστικοί όντας υποχωρητικοί θα τις δεχθούν. Μερικές από τις συνήθεις ιστορίες που παρουσιάζονταν ως αιτία θανάτου από τους αστυνομικούς ήταν πτώσεις από σκάλες, προσπάθειες απόδρασης από τα παράθυρα πολυώροφων κτηρίων, καθώς και το γλίστρημα από σαπούνι. Συχνά όμως, τα σημάδια στα σώματα των νεκρών αποκάλυπταν ένα μέρος της αλήθειας στους ιατροδικαστές. Ωστόσο, οι δικαστικοί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, κατόρθωναν να αγνοήσουν τα ιατρικά πορίσματα και οι ετυμηγορίες που προέκυπταν από τις έρευνες πολλές φορές οδηγούσαν στην καταθρούβηση του κοινού.

Σύντομα, η Αστυνομία Ασφαλείας άλλαξε μεθόδους. Οι μέθοδοι βασανισμού επικεντρώνονταν στην ψυχολογική και όχι σωματική βία. Απομόνωση, στέρηση

ύπνου και εναλλασσόμενες δόσεις άνεσης και κακομεταχείρισης εξασθενούσαν τις δυνατότητες άμυνας του κρατουμένου, σε συνδυασμό με την αιωρούμενη απειλή φυσικού πόνου, έκαναν ποιο αποτελεσματική την μεταχείριση. Ωστόσο, οι κρατούμενοι εξακολουθούσαν να πεθαίνουν, με αποτέλεσμα τα φώτα της δημόσιας έρευνας να πέφτουν ξανά στην Αστυνομία Ασφαλείας. Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις κανείς δεν κρίνονταν ένοχος, το πολιτικό κόστος ήταν μεγάλο. Έτσι η Αστυνομία Ασφαλείας προσπαθούσε να αποφεύγει την επικέντρωση του κόσμου στις δραστηριότητές της.

Οι συνεχείς θάνατοι ατόμων υπό κράτηση σε όλη τη δεκαετία του 1960 αποκορυφώθηκαν το 1969 με επτά θανάτους, ενώ, οι επόμενοι θάνατοι ήρθαν το 1971 και ήταν εκείνοι του Άχμαντ Τίμολ και του Μταγιένι Κουτσέλα. Η δημοσιότητα που δημιουργήθηκε γύρω από το θάνατο του Τίμολ οδήγησε σε τέσσερα χρόνια χωρίς θανάτους έως το 1976 και το 1977, όπου κάθε έτος πέθαναν δεκατρείς κρατούμενοι. Μεταξύ αυτών ήταν και ο θάνατος του Steve Biko. Η δικαστική έρευνα για το θάνατό του επικέντρωσε την προσοχή του κόσμου στην ωμότητα της Αστυνομίας Ασφαλείας και έτσι ο αριθμός των θανάτων ελαττώθηκε ξανά.

4.2.1 Ο Θάνατος του Steve Biko

Οι υποθέσεις πολιτικών κρατουμένων που έχασαν τη ζωή τους στα χέρια της αστυνομίας ήταν πολλές και δεν θα ήταν δυνατό να παρουσιαστούν όλες στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Ωστόσο, έγινε μια μεγάλη προσπάθεια να παρουσιαστούν κάποιες από εκείνες που είχαν το μεγαλύτερο πολιτικό κόστος για το καθεστώς του Απαρτχάιντ.

Μία από αυτές ήταν και η υπόθεση του S. Biko. Τόσο ο ακραίος τρόπος με τον οποίο έχασε τη ζωή του ο Biko, όσο και το σοκ που προκάλεσε στην παγκόσμια κοινή γνώμη, την καθιστά μια από τις σημαντικότερες υποθέσεις θανάτου πολιτικού κρατουμένου στα χέρια της αστυνομίας. Σε καμία περίπτωση οι υποθέσεις άλλων πολιτικών κρατουμένων που είχαν το ίδιο τέλος με εκείνο του Biko δεν είναι μικρότερης αξίας. Η ιστορία όμως αυτού του ανθρώπου είναι από εκείνες που όσες φορές κι αν τις διαβάσει κάποιος, αδυνατεί να πιστέψει πως πρόκειται για μια πραγματική ιστορία που έλαβε χώρα μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Ο Steve Biko όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα ήταν ο εμπνευστής και πρώτος πρόεδρος της *South African Students' Organisation*. Εκείνο όμως που σύμφωνα με τον Μπίζο Γ. επέτεινε το μίσος της αστυνομίας για τον Biko, ήταν η εξέγερση του Soweto το 1976, καθώς θεωρήθηκε υπεύθυνος για αυτή. Το 1977 η αστυνομία χρησιμοποίησε όλα τα μέσα που είχε στη διάθεση της προκειμένου να τον συλλάβει. Από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο του ίδιου έτους είχε παρουσιαστεί τέσσερις φορές στο δικαστήριο με διάφορες κατηγορίες ύστερα από αγωγές της Αστυνομίας Ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένης και μίας για παραβίαση σήματος προτεραιότητας. Σε όλες τις περιπτώσεις αθωώθηκε.

Ωστόσο, στις 18 Αυγούστου του 1977 συνελήφθη σε ένα μπλόκο της αστυνομίας, με την κατηγορία πως παραβίαζε την περιοριστική απαγόρευση που του είχε επιβληθεί. Σύμφωνα με τον Μπίζο Γ. η αστυνομία πίστευε πως ο Biko είχε μεταβεί στο Κέιπ Τάουν προκειμένου να διευθετήσει διαφορές μέσα στο Κίνημα της Μαύρης Συνείδησης. Αυτή την φορά δεν απαλλάχτηκε. Πριν του απαγγελθεί οποιαδήποτε κατηγορία, είχε πεθάνει στα χέρια της αστυνομίας στις 12 Σεπτεμβρίου.

Η γνωστοποίηση του θανάτου του Biko προκάλεσε ένα τόσο εθνικό, όσο και διεθνές κύμα αντιδράσεων. Μεταξύ άλλων, ο δημοσιογράφος Dolald Woods δήλωσε : «Τον γνωρίζω μόλις τρία χρόνια. Μέσα σε αυτή την περίοδο απέκτησα την απράνταχτη πεποίθηση ότι ήταν ο σημαντικότερος πολιτικός ηγέτης σε ολόκληρη τη χώρα και ειλικρινά ο μεγαλύτερος άνδρας που είχα ποτέ την τιμή να γνωρίσω». Ενώ ο Γερουσιαστής των ΗΠΑ Dick Clark, πρόεδρος της Υποεπιτροπής για την Αφρική, της Επιτροπής για τις Εξωτερικές Σχέσεις της Γερουσίας, αποκάλεσε το θάνατο του S. Biko ως κάτι «εξοργιστικό». Στην κηδεία του παρευρέθησαν περισσότερα από 10.000 άτομα και 12 Διπλωμάτες Δυτικών χωρών.

Στον αντίποδα αυτού του κλίματος ήρθαν οι δηλώσεις του υπουργού Δικαιοσύνης Jimmy Kruger. Μία ημέρα μετά το θάνατο του S. Biko, ο υπουργός δήλωσε στον Τύπο πως: ο Biko βρισκόταν σε απεργία πείνας από τις 5 Σεπτεμβρίου και μεταφέρθηκε στην Πραιτόρια για περίθαλψη, όπου και πέθανε. Ενώ μια μέρα μετά, παρευρισκόμενος σε ένα συνέδριο του National Party δήλωσε για τον θάνατο του Biko: «Δεν είμαι ούτε ευχαριστημένος, ούτε θλιμμένος. Με αφήνει αδιάφορο».¹⁶⁵

Ωστόσο, τα δημοσιεύματα του Τύπου που ζητούσαν απαντήσεις για τα αίτια του θανάτου του Biko, σε συνδυασμό με την δυσάρεστη εικόνα κατά της κυβέρνησης -που προκλήθηκε από την δήλωση του υπουργού Δικαιοσύνης-, τον οδήγησε σε αλλαγή της στάσης του σε μια επόμενη δήλωση. Αναφερόμενος στο πρόσωπο του Biko δήλωσε: «Ένας άνδρας έχει πεθάνει και δεν συνάδει με το ρόλο μου ν' αρχίσω να πετώ λάσπη στον κ. Μπίκο». Στο επόμενο διάστημα τα σενάρια του Τύπου, για το θάνατο του Biko πλήθαιναν. Οι εφημερίδες που ήταν φίλια προσκείμενες προς την κυβέρνηση τάσσονταν υπέρ της αστυνομίας με δημοσιεύματα που απέδιδαν το θάνατό του σε παθολογικά αίτια, ενώ ο αγγλόφωνος τύπος ασκούσε κριτική στις πρακτικές ανάκρισης της αστυνομίας και τη στάση του υπουργού Δικαιοσύνης.

Τελικά, έπειτα από διαρροές σχετικά με το ιατροδικαστικό πόρισμα, ο J. Kruger στις 9 Νοεμβρίου παραδέχτηκε πως ο Biko είχε πεθάνει από εγκεφαλικές κακώσεις, προσθέτοντας: «κάποιος μπορεί να πάθει κακώσεις με πολλούς τρόπους». Η περίεργη αντίληψη του χιούμορ του, που καταδείκνυε την απάθειά του για το θάνατο του Biko, γίνεται εμφανής μέσα από ένα σχόλιο του. Σε ένα γεύμα που

¹⁶⁵ Μπίζος Γ, *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 77

παρέθεσε στους ανταποκριτές του ξένου Τύπου, σχολίασε: «Πολλές φορές έχω κι εγώ αισθανθεί σαν να βαράω το κεφάλι μου πάνω σ' ένα τοίχο από τούβλα. Μετά όμως τη νεκροψία του Biko κατάλαβα ότι αυτό μπορεί να είναι θανατηφόρο, γι' αυτό δεν το έκανα».¹⁶⁶

Το διεθνές ενδιαφέρον μετά του θάνατο του Biko στρεφόταν όλο και περισσότερο στα μέτρα καταστολής που εφαρμόζονταν από το καθεστώς του Απαρτχάιντ. Τα Ηνωμένα Έθνη και η κυβέρνηση των ΗΠΑ εξέφρασαν την ανησυχία τους για τις συνθήκες θανάτου του και το Κογκρέσο των ΗΠΑ πρότεινε τη σύσταση μιας διεθνούς ομάδας που θα εξέταζε τους νόμους και τις πρακτικές που εφαρμόζονται σχετικά με την κράτηση και ειδικότερα με το θάνατο του Biko. Σε απάντηση αυτών των δηλώσεων η κυβέρνηση της Νοτίου Αφρικής, στις 19 Οκτωβρίου 1977 κήρυξε παράνομες 18 οργανώσεις, συνέλαβε 70 Αφρικανούς ηγέτες, και έκλεισε εφημερίδες που επέκριναν την κυβέρνηση. Ο υπουργός Kruger δικαιολόγησε τα μέτρα αυτά, λέγοντας πως οι οργανώσεις και τα άτομα που επλήγησαν αποτελούσαν απειλή για το νόμο και την τάξη.¹⁶⁷

Ωστόσο, η δικαστική έρευνα για το θάνατο του Biko ξεκίνησε στις 27 Οκτωβρίου 1977 ενώπιον του αρχιδικαστή της Πραιτόρια Μαρτίνους Πρινς (λόγω του πλήθους των ονομάτων που σχετίζονται με τη δικαστική υπόθεση, στο παρόν μέρος της εργασίας θα αποδίδονται με ελληνικούς χαρακτήρες) και τους καθηγητές Γκόρντον και Ολιβιέρ ως εκτιμητές. Η αστυνομία εκπροσωπούταν από τον Ρέτιεφ φαν Ρούγιεν, ενώ η οικογένεια Μπίκο εκπροσωπούταν από τον Γεώργιο Μπίζο.

Στις καταθέσεις των αστυνομικών υπήρχε μια σειρά εκδοχών για το πότε και με ποιο τρόπο προκλήθηκαν οι εγκεφαλικές κακώσεις στον Μπίκο. Η Αστυνομία Ασφαλείας του Πορτ Ελίζαμπεθ, και ιδιαίτερα ο αστυνομικός διευθυντής Α' Πίτερ Γκούζεν, -υπεύθυνος για την Αστυνομία Ασφαλείας στο Ανατολικό Ακρωτήριο-, καθώς και ο αστυνομικός Α' Χάρολντ Σνάιμαν, -επικεφαλής της ανακριτικής ομάδας-, παρουσίασαν την δική τους ιστορία. Επίσης, υπήρχαν καταθέσεις από τους γιατρούς που είχαν εξετάσει τον Μπίκο, καθώς και καταθέσεις απλών αστυνομικών και φυλάκων από το Πορτ Ελίζαμπεθ και τις φυλακές της Πραιτόρια.

¹⁶⁶ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 81

¹⁶⁷ Clark N. L., Worger W.H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.86

Έπειτα από τη σύλληψη του, ο Μπίκο κρατήθηκε για είκοσι ημέρες στον αστυνομικό σταθμό Βάλμερ του Πορτ Ελίζαμπεθ. Γυμνός και με χειροπέδες, ενώ δεν του επιτράπη να αφήσει το κελί του ούτε για να πλυθεί. Εν συνεχεία -σύμφωνα με τις αρχικές καταθέσεις-, το πρωί της 6^{ης} Σεπτεμβρίου μετέφεραν τον Μπίκο στα γραφεία της Αστυνομίας Ασφαλείας στο μέγαρο Σάνλαμ, προκειμένου να ανακριθεί από τον αστυνόμο Α΄ Σνάιμαν. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας, -και πάντα σύμφωνα με τις αρχικές καταθέσεις-, ο Μπίκο ανακρίθηκε έως τις 6 η ώρα το απόγευμα και έπειτα αλυσοδέθηκε για την υπόλοιπη νύχτα.

Ο αστυνομικός διευθυντής Γκούζεν δήλωσε πως είδε τον Μπίκο νωρίς το πρωί της 7ης Σεπτεμβρίου, έπειτα από μια «συμπλοκή» του κρατουμένου με τους δεσμοφύλακες του. Ο Γκούζεν ισχυρίστηκε ότι, επειδή ανησυχούσε για πιθανό τραυματισμό του Μπίκο, κάλεσε τον περιφερειακό χειρουργό Άιβορ Λανγκ. Ο Δρ. Λανγκ αφού εξέτασε τον Μπίκο, έπειτα από προτροπή του Γκούζεν συνέταξε ένα ιατρικό πιστοποιητικό, στο οποίο ανέφερε πως δεν υπήρχαν ίχνη κάποιας ανωμαλίας ή παθολογίας στον ασθενή. Μέχρι την επόμενη ημέρα ο Μπίκο παρέμεινε αλυσοδεμένος, χωρίς να έχει φάει και είχε κινηθεί ελάχιστα.

Ο Δρ. Λανγκ κάλεσε τον Δρ. Μπέντζαμιν Τάκερ, επικεφαλής περιφερειακό χειρουργό του Πορτ Ελίζαμπεθ, για να εξετάσει τον Μπίκο. Τα μπατζάκια του παντελονιού που φορούσε ο Μπίκο ήταν μουσκεμένα με ούρα, όπως και οι κουβέρτες. Οι γιατροί αποφάσισαν να τον μεταφέρουν στο νοσοκομείο της φυλακής. Το πρωί της 9ης Σεπτεμβρίου, έπειτα από τη συμβουλή ενός τρίτου γιατρού, έγινε οσφυϊκή παρακέντηση στον Μπίκο. Εν συνεχεία και αφού είχαν παρατηρηθεί ίχνη αίματος στο εγκεφαλονωτιαίο υγρό, συνεχίστηκε η παρακολούθηση του ασθενούς.

Στις 11 Σεπτεμβρίου μετέφεραν τον Μπίκο στο κελί του, όπου τον ανακάλυψαν να κείτεται με απλανή μάτια και σάλια γύρω από το στόμα του. Τότε ο Γκούζεν αποφάσισε να τον μεταφέρουν στην Πραιτόρια, στο πίσω μέρος ενός Λαντ Ρόβερ. Έπειτα από ένα ταξίδι 1.200 χιλιομέτρων και έντεκα ωρών άφησαν τον Μπίκο στο νοσοκομείο της φυλακής της Πραιτόρια. Την ίδια νύχτα ο Μπίκο πέθανε.

Σύμφωνα με τον συνήγορο της οικογένειας Γ. Μπίζο αυτές ήταν οι πρώτες καταθέσεις αστυνομικών και γιατρών που ήρθαν σε επαφή με το Μπίκο τις τελευταίες ημέρες της ζωής του. Οι καταθέσεις αυτές όμως ανατράπησαν κατά την ακροαματική διαδικασία, ενώ ακόμα περισσότερα ήρθαν στο φως για την πραγματική

κατάσταση στην οποία βρισκόταν ο Μπίκο, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο τραυματίστηκε.

Κατά την ακροαματική διαδικασία της δικαστικής έρευνας του 1977 έγινε προσπάθεια να δοθεί μια απάντηση για τον ακριβή τρόπο με τον οποίο είχε τραυματιστεί ο Μπίκο καθώς και να δοθούν απαντήσεις για τη στάση την οποία κράτησαν οι γιατροί που ήρθαν σε επαφή μαζί του. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των αστυνομικών που κατέθεσαν, υπήρξε μια συμπλοκή ανάμεσα στον Μπίκο και εκείνους (5 στον αριθμό), όταν του παρουσίασαν μια σειρά μαρτυριών, γνωστών και φίλων του, που τον καθιστούσαν υπεύθυνο για την αναπαραγωγή και διακίνηση παράνομων φυλλαδίων, με τα οποία καλούσε τους μη λευκούς σε πράξεις βίας.

Το επιχείρημα αυτό, βέβαια της αστυνομίας δεν κατάφερε να ευσταθήσει, καθώς η συμπλοκή σύμφωνα με τους ίδιους είχε λάβει μέρος το πρωί της 7ης Σεπτεμβρίου, ενώ οι καταθέσεις που τον ενοχοποιούσαν είχαν παρθεί, προφανώς με τη βία, μεταξύ 14 και 30 Σεπτεμβρίου, έπειτα δηλαδή από το θάνατο του Μπίκο, συνεπώς θα ήταν αδύνατο να του έχουν εκτεθεί ως αποδεικτικά στοιχεία της ενοχής του στις 7 Σεπτεμβρίου. Η δικαιολογία των αστυνομικών ήταν πως δεν είχαν τα επίσημα έγγραφα των καταθέσεων στα χέρια τους όταν ενημέρωναν τον Μπίκο. Για τον τρόπο, ωστόσο, με τον οποίο τραυματίστηκε ο Μπίκο δεν είχε κανείς απάντηση, κανείς δεν τον είχε χτυπήσει, κανείς δεν είχε δει πως ακριβώς τραυματίστηκε κατά την συμπλοκή και κανείς δεν είχε ασκήσει βία εναντίον του· προσπαθήσαν μόνο να τον ηρεμήσουν.

Από την πλευρά των γιατρών κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας, έγινε σαφές πως τα στοιχεία που είχαν καταθέσει βασιζόνταν στα λεγόμενα της αστυνομίας, και από εκεί και πέρα δεν έπραξαν το παραμικρό ώστε να βοηθήσουν ή να προστατεύσουν τον ασθενή τους. Και όταν κατά τη διάρκεια της αντ' εξέτασης ερωτήθηκαν γιατί δεν το έκαναν, δεν είχαν καμία πειστική απάντηση να δώσουν.

«Σας ανέφεραν ότι ο Μπίκο αρνήθηκε να λάβει τροφή και νερό, ότι επιδείκνυε αδυναμία σε όλα του τα άκρα και υπήρχε ο φόβος να έχει υποστεί αποπληξία. Τι έχετε να πείτε;»

«Όλα είναι ακριβή»

«Στο πιστοποιητικό σας, όμως, το μόνο που δηλώνετε είναι ότι σας είπαν ότι δεν θα μιλήσει. Λοιπόν γιατί δεν καταγράψατε τις υπόλοιπες πληροφορίες στο πιστοποιητικό σας;»

«Δεν μπορώ να απαντήσω, δεν δύναμαι, είναι ανεξήγητο»

«Δεν μπορείτε τι ... ακριβώς;»

«Είναι ανεξήγητο, δεν μπορώ να σας το εξηγήσω»¹⁶⁸

Ο Λαγκκ είπε πως ήθελε να στείλει τον Μπίκο στο νοσοκομείο, αλλά η Αστυνομία Ασφαλείας το αρνήθηκε. Ενώ, παραδέχθηκε πως οι παρατηρήσεις του επηρεάστηκαν από τις υποδείξεις του αστυνομικού διευθυντή Γκούζεν, ο οποίος ισχυριζόταν πως ο Μπίκο προσποιούταν. Παρόμοια στάση είχε και ο Δρ. Τάκερ όταν ερωτήθηκε γιατί επέτρεψε να μεταφερθεί ο Μπίκο στο νοσοκομείο της φυλακής της Πραιτόρια στο πίσω μέρος ενός βαν.

«[...] ο αστυνομικός διευθυντής Α' Γκούζεν επέμενε ότι αυτός ο άνθρωπος δεν έπρεπε να εισαχθεί σ' ένα περιφερειακό νοσοκομείο;»

«Εντιμότητα, δεν θα έλεγα ότι επέμενε. Αποστρεφόταν την ιδέα»

«Γιατί λοιπόν δεν υπερασπιστήκατε τα συμφέροντα του ασθενή σας;»

«Εντιμότητα, φοβούμαι ότι δεν έχω επίγνωση, δεν γνωρίζω εάν κάποιος σε μια τέτοια κατάσταση, ότι κάποιος μπορεί να υπερκεράσει...»

«Την Αστυνομία Ασφαλείας;»

«Η απόφαση λαμβάνεται από έναν υπεύθυνο αξιωματικό της αστυνομίας»

«Λοιπόν δεν σκεφτήκατε ότι μάλλον είχατε – δεν θέλω να σας φέρω σε δύσκολή θέση και μια ηθική ευθύνη, ως άτομο, να επιχειρηματολογήσετε υπέρ της υπόθεσής σας και να πείτε στον αστυνομικό διευθυντή Γκούζεν ότι αν δεν είναι δυνατόν να μεταφερθεί αεροπορικά αυτός ο άνθρωπος στην Πραιτόρια, τότε θα πρέπει να σταλεί εκεί με ασθενοφόρο και να προσπαθήσετε να διαπραγματευτείτε ένα ασθενοφόρο;»

«Αυτό είναι σωστό πράγματι»

¹⁶⁸ Μπίζος Γ, *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 102

«Προσπαθήσατε να επηρεάσετε τον αστυνομικό διευθυντή με κάποιο τρόπο, ώστε να ενεργήσει για ένα ασθενοφόρο;»

«Όχι, δεν το έκανα»

«Σύμφωνα με τον όρκο του Ιπποκράτη, τον οποίο θεωρώ ότι έχετε ορκιστεί να ακολουθείτε, δεν είναι το συμφέρον του ασθενούς σας υψίστης σπουδαιότητας;»

«Μάλιστα, εντιμότητα»

«Στην συγκεκριμένη όμως περίπτωση, το συμφέρον του ασθενούς υποτάχθηκε στα συμφέροντα της Αστυνομίας Ασφαλείας. Αποδίδει αυτή η δήλωση την αλήθεια;»

«Μάλιστα»¹⁶⁹

Παρά τις προσπάθειες των συνηγόρων της οικογένειας Μπίκο να αποδείξουν πως ο τραυματισμός του Μπίκο είχε προέλθει από ξυλοδαρμό που είχε υποστεί από τους αστυνομικούς, και παρά τις αντιφατικές καταθέσεις αυτών, καθώς και των ιατρών, η απόφαση του δικαστηρίου που ανακοινώθηκε από τον δικαστή Πρινς την 2ας Δεκεμβρίου 1977 ήταν αποκαρδιωτική.

«Αυτό είναι το πόρισμά μου σύμφωνα με το Νόμο 58/1959 περί Ερευνών:

Η ταυτότητα του αποθανόντος είναι Στίβεν Μπαντού Μπίκο, μαύρου ανθρώπου, περίπου 30 ετών ·

ημερομηνία θανάτου: 12 Σεπτεμβρίου 1977·

αιτία ή πιθανή αιτία θανάτου: Τραύμα κεφαλής με συνοδό εκτεταμένη εγκεφαλική κάκωση, που ακολουθήθηκε από κυκλοφοριακή καταπληξία, διάχυτη ενδοαγγειακή πήξη καθώς και από νεφρική ανεπάρκεια με ουραιμία. Τα εγκεφαλικά τραύματα πιθανόν να έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του πρωινού της Τετάρτης, 7ης Σεπτεμβρίου 1977, όταν ο αποθανών ενεπλάκη σε συμπλοκή με τα μέλη το Τμήματος Ασφαλείας της Νοτιοαφρικανικής Αστυνομίας στο Πορτ Ελίζαμπεθ.

*Τα διαθέσιμα στοιχεία δεν αποδεικνύουν ότι ο θάνατος προκλήθηκε από οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη που αφορά ή ισοδυναμεί με κάποιο παράπτωμα εκ μέρους οποιουδήποτε προσώπου. Αυτό ολοκληρώνει αυτή την έρευνα».*¹⁷⁰

¹⁶⁹ Μπίζος Γ, *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 106

¹⁷⁰ Γ. Μπίζος, *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 112

Ωστόσο, η αλήθεια σε σχέση με τον τρόπο τραυματισμού του Στιβ Μπίκο θα ερχόταν στο φως 20 χρόνια αργότερα ενώπιον της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης, έπειτα από τις αιτήσεις αμνήστευσης των Σνάιμαν, Σίμπερτ, Μαρξ, Μενπέκε, και Νιούβουντ. Σε αυτήν τη δικαστική έρευνα, οι εκδοχές που παρουσιάστηκαν σχετικά με τον τρόπο τραυματισμού του Μπίκο ήταν λίγο έως πολύ διαφορετικές από εκείνες του 1977.

Ο Σνάιμαν δήλωσε πως μετά το θάνατο του Μπίκο, ο αστυνομικός διευθυντής Α΄ Γκούζεν του ζήτησε να οργανώσει μία συνάντηση όλων των ενδιαφερομένων. Ο Γκούζεν τους είπε πως το συμβάν θα είχε σοβαρές συνέπειες, τόσο για την Αστυνομία Ασφαλείας όσο και για την ίδια την κυβέρνηση. Έτσι, διατάχθηκαν να καταθέσουν μια δήλωση, αφού πρώτα συμφώνησαν στην εκδοχή την οποία θα προέβαλαν, καλύπτοντας τα πραγματικά γεγονότα.

Μεταξύ των εκδοχών του 1977 και του 1997 υπήρχαν πλέον τρεις μεγάλες διαφορές. Οι τραυματισμοί του Μπίκο δεν είχαν προκληθεί στις 7, άλλα στις 6 Σεπτεμβρίου, σύμφωνα με την αίτηση αμνήστευσης των αστυνομικών, είχαν μεταφέρει την ημερομηνία των γεγονότων, προκειμένου να αποφύγουν τα αρνητικά σχόλια (λόγω του ότι παρέλειψαν να καλέσουν γιατρό στις 6 του μήνα). Επιπλέον, δεν ισχυρίζονταν πλέον πως ο Μπίκο συνέχισε να παλεύει αφ' ότου τραυματίστηκε χτυπώντας το κεφάλι του στον τοίχο. Αντίθετα έλεγαν ότι περιήλθε σε σύγχυση ή έμεινε ημιαναισθητός. Και ενώ όλοι είχαν αρχικά αρνηθεί πως είχε πραγματοποιηθεί κάποιο είδος κακοποίησης, πλέον παραδέχονταν πως ο Μπίκο είχε χτυπηθεί με μία πυροσβεστική αντλία από τον Νιούβουντ, αλλά όχι στο κεφάλι. Ενώ, πάνω απ' όλα παραδέχονταν πως η φασαρία δεν είχε ξεκινήσει διότι είχαν φέρει αντιμέτωπο το Μπίκο με τις έγγραφες μαρτυρικές καταθέσεις που τον ενοχοποιούσαν, αλλά επειδή επέμενε να κάθεται σε μια καρέκλα.

Πιο αναλυτικά, ο Σνάιμαν παραδέχθηκε πως η συμπλοκή -και κατ' επέκταση ο τραυματισμός του Μπίκο-, είχε πραγματοποιηθεί στις 09:30 π.μ. στις 6 Σεπτεμβρίου· δηλαδή, ένα εικοσιτετράωρο πριν κληθεί ο Δρ. Λανγκ. Ενώ στην συνέχεια παραδέχθηκε πως έπειτα από το συμβάν, ο Μπίκο αλυσοδέθηκε, με τεντωμένα τα χέρια και τα πόδια πάνω σε μια πύλη, ανίκανος να κινηθεί ή να καθίσει. Όταν αργότερα οι ανακριτές κάλεσαν το διοικητή τους, αστυνομικό διευθυντή Α΄ Γκούζεν, αυτός προσπάθησε να μιλήσει στον Μπίκο, αλλά δεν κατάφερε να λάβει

από εκείνον κάποια απάντηση. Όταν ο Σνάιμαν ρωτήθηκε από τον συνήγορο της οικογενείας Μπίζο για την μεταχείριση που επεφύλαξαν στον Μπίκο εκείνος απάντησε¹⁷¹:

«Θα συμφωνούσα ότι ήταν απάνθρωπο, αλλά δρούσαμε κάτω από εντολές»

«Αυτή ήταν μία από τις πιο ειλικρινείς απαντήσεις που δώσατε σήμερα. Δεν συνιστούσε αυτό μια μορφή βασανισμού;»

«Θα μπορούσε να είναι έτσι, πράγματι»¹⁷²

Ενώ, όταν ζητήθηκε από το Σνάιμαν να εξηγήσει πώς ξεκίνησε η συμπλοκή, έγινε ακόμα πιο ξεκάθαρο μέσω των απαντήσεών του, το πόσο βαθιά ήταν ριζωμένος ο τρόπος σκέψης του για την υπεροχή της λευκής φυλής.

«Η αιτία του καβγά, εάν πράγματι ήταν καβγάς κι όχι σπάσιμο στο ξύλο, ήταν αποτέλεσμα της άρνησής του να σηκωθεί από την καρέκλα. Είναι αυτό ακριβές;»

«Μάλιστα, εντιμότητα»

«Αυτό δεν συνιστά άρνηση για την παροχή πληροφοριών. Εδώ έχουμε την περίπτωση της άρνησης ενός ανθρώπου που θεώρησε ως στοιχείο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του ότι είχε το δικαίωμα να καθίσει εφόσον υπήρχε μια καρέκλα διαθέσιμη»

«Έτσι έχουν τα πράγματα, εντιμότητα. Η ανθρώπινη αξιοπρέπειά του θα μπορούσε κάλλιστα να έχει καταπατηθεί...»¹⁷³

Ο Σνάιμαν συνέχισε να επιμένει πως ο Μπίκο δεν έπρεπε να καθίσει στην καρέκλα, καθώς υπήρχαν σαφείς οδηγίες από τους ανώτερους τους να μην του το επιτρέψουν, και πρόσθεσε πως από την αρχή της ανάκρισης ο Μπίκο διατηρούσε μια σαφώς αρνητική στάση προς το να συνεργαστεί με τους ανακριτές του. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της ίδιας δικαστικής έρευνας, ο Πίτερ Τζόουνς -ο οποίος είχε συλληφθεί μαζί με τον Μπίκο-, υποστήριξε πως υπήρχε μια μέθοδος βασανισμού, κατά την οποία υποχρέωναν τον ανακρινόμενο να σταθεί όρθιος, με το κάθε του πόδι να πατά

¹⁷¹ <http://www.justice.gov.za/trc/media%5C1997%5C9709/s970910k.htm> (τελ. προ. 30/11/15)

¹⁷² Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 144

¹⁷³ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 141

πάνω σε μισό τούβλο, κρατώντας πάνω από το κεφάλι του δύο καρέκλες. Ίσως να ήταν αυτός ο τρόπος, με τον οποίο ζήτησαν και από τον Μπίκο να σταθεί όρθιος.

Όταν ο κ. Μπίζος είχε πλέον γίνει επίμονος ζητώντας από τον Σνάιμαν να του εξηγήσει γιατί ήταν τόσο εξοργιστικό το γεγονός πως ο Μπίκο επέμενε να κάθεται στην καρέκλα και να αγνοεί τις εντολές που του δίνονταν να σηκωθεί, οι απαντήσεις που δόθηκαν, ήταν τρανή απόδειξη της άποψης που είχαν οι αστυνομικοί τόσο για τον μαύρο άνθρωπο, όσο και για την έννοια της Δημοκρατίας.

«Στο περιβάλλον στο οποίο μεγαλώσατε και στο οποίο εκπαιδευτήκατε – δεν μιλάμε για την σημερινή κατάσταση, σήμερα δηλώνεται ότι είστε δημοκράτης, αλλά για εκείνη την περίοδο- υπήρχε γενικά η αντίληψη ότι ένας μαύρος άνθρωπος έπρεπε να υπακούει τις εντολές ενός λευκού ανθρώπου, ιδιαιτέρως ενός λευκού ανθρώπου που ανήκε στην Αστυνομία Ασφαλείς;»

«Εντιμότατε, σύμφωνα με το κρατικό σύστημα ή την κρατική τάξη εκείνης της εποχής θεωρούσαμε ότι έτσι θα έπρεπε να είναι τα πράγματα»

«Μάλιστα, σύμφωνα με τον τρόπο σκέψης σας εκείνη την εποχή, όπως διαφαίνεται από τα λόγια που χρησιμοποιήσατε στην αίτηση σας, θεωρούσατε ότι ο μακαρίτης κ. Μπίκο ήταν ξεροκέφαλος και ιδιαίτερα αλαζονικός για μαύρος;»

«Πράγματι. Αυτή είναι η εντύπωση που δημιούργησε σ' εμάς· ότι στη πραγματικότητα δεν ήθελε να μας ακούσει»

«Ναι, αλλά ήταν ένας περήφανος άνδρας και η αυτοεκτίμησή σας θα προσβαλλόταν αν συνέχιζε να κάθεται στην καρέκλα;»

«Εντιμότατε, έπρεπε να αναγνωρίσουμε ότι ήταν πρόσωπο περιοχής στις οργανώσεις της Μαύρης Συνείδησης. Ήταν πρόεδρος σε μία από αυτές τις οργανώσεις και αν καθόταν διατηρούσε το κύρος του»

«Κατάλαβα. Γι' αυτό προσβληθήκατε, σας πρόσβαλε προσωπικά το γεγονός ότι εσείς, ένας λευκός άνθρωπος, είχατε ενώπιόν σας ένα διεκδικητή πολιτικής εξουσίας και αυτό δεν ήταν δυνατόν να το ανεχτείτε και τότε του ζητήσατε να σηκωθεί. Είναι αυτό ακριβές;»

*«Είναι ακριβές, εντιμότατε».*¹⁷⁴

Ο Σνάιμαν παρουσίασε την ίδια ιστορία με τους συναδέλφους του· πως τράβηξαν τον Μπίκο από την καρέκλα, εκείνος στην συνέχεια αντέδρασε και προσπάθησε να τους επιτεθεί και στην προσπάθειά τους να τον συγκρατήσουν, δημιουργήθηκε μια συμπλοκή με αποτέλεσμα ο Μπίκο να χτυπήσει το κεφάλι του στον τοίχο. Ο επόμενος που κατέθεσε ήταν ο Ντάνιελ Σίμπερτ. Η κατάθεσή του δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον –από την άποψη ότι έριξε φως στην υπόθεση θανάτου του Μπίκο-, αντίθετα επανέλαβε τους ισχυρισμούς της «ατυχούς συμπλοκής». Το ενδιαφέρον στη μαρτυρία του Σίμπερτ εδράζει στο ότι μας δίνει μια λεπτομερή εικόνα σχετικά με την άποψή του για τους σκοπούς και τις αξίες που πρέσβευε το Απαρτχάιντ.

*«[...] οι περιστάσεις εκείνης της εποχής [...] παρακινούσαν κάποιον να δράσει προς το συμφέρον και τη θέληση του κράτους, καθώς και προς το συμφέρον της κοινότητας της Νοτίου Αφρικής, όχι μόνο της λευκής κοινότητας, αλλά και προς το συμφέρον της μαύρης κοινότητας, δηλαδή των ανθρώπων που κάθονται σήμερα εδώ, καθώς αυτοί έφεραν το βάρος των δεινών που προκλήθηκαν από τους φόνους, τους εμπρησμούς των οχημάτων, των επιχειρήσεων και των οικιών τους. [...]».*¹⁷⁵

«Λοιπόν, ποιά ήταν η συγκεκριμένη αρχή την οποία προστατεύατε τότε με τις πράξεις σας;»

*«Τις δομές του κράτους. [...] εκείνη την εποχή εντεινόταν η δυσαρέσκεια, υπήρχαν προβλήματα με την εκπαίδευση, τη διαχείριση των ζητημάτων που τους απασχολούσαν, την ‘αυτοδιεύθυνσή’ τους, όπως έλεγαν. Όλα αυτά τα προβλήματα συνέβαλαν στην όξυνση των αναταραχών, των απεργιών, των μπούκοτάζ και άλλων παρόμοιων ενεργειών, και την εξάπλωση της βίας και των απεργιών, γεγονότα που επέδρασαν αρνητικά στις ξένες επενδύσεις»*¹⁷⁶

Στην αίτηση αμνήστευσής του ο Σίμπερτ είχε δηλώσει πως οι πράξεις του είχαν στόχο την περιφρούρηση της ύπαρξης μιας «κανονικής δυτικής δημοκρατίας»,

¹⁷⁴ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 142

¹⁷⁵ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 146

¹⁷⁶ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 147-148

της δημοκρατίας που εκείνος γνώριζε, καθώς και την εξασφάλιση της επιβιώσής της. Όταν ρωτήθηκε αν θεωρούσε πως υπήρχε σε εκείνη τη χρονική περίοδο δημοκρατία στη χώρα, απάντησε: « Με όλο μου το σεβασμό κύριε πρόεδρε, μπορεί να υπάρχει μια διαφορά άποψης και ίσως αποτολμήσω να ρωτήσω “ποιά είναι σήμερα η θέση ενός λευκού προσώπου”. Γι’ αυτό πραγματικά δεν θέλω να σχολιάσω. Σύμφωνα με τη γνώμη μου, τότε υπήρχε δημοκρατία στη χώρα. Σίγουρα οι μαύροι άνθρωποι έως ένα βαθμό αποκλείονταν».¹⁷⁷

Τέλος, έπειτα και από τις καταθέσεις των Μαρξ και Μπενέκε, οι οποίες δεν παρουσίαζαν μεγάλες διαφορές από των υπολοίπων, ο Σνάιμαν δήλωσε: «Είμαι πεπεισμένος βαθιά μέσα μου ότι η συμπεριφορά μας ήταν λανθασμένη και λυπούμαι γι’ αυτό που συνέβη». Κανείς τους δεν ζήτησε κατηγορηματικά συγγνώμη, όλοι τόνισαν πως ήταν υπέρμετρα επηρεασμένοι από το πολιτικό κλίμα της εποχής, και επέμειναν πως ο θάνατος του Μπίκο ήταν ουσιαστικά ένα ατύχημα. Η Επιτροπή, με απόφασή της το 1999 απέρριψε τις αιτήσεις αμνήστευσης, καθώς θεώρησε μεταξύ άλλων πως οι προσφεύγοντες δεν είχαν αποκαλύψει τα πραγματικά γεγονότα και πως έδρασαν με πρόθεση να επιτεθούν στον Μπίκο. Το τι ακριβώς συνέβη, ίσως να μην το μάθουμε ποτέ, καθώς έως και σήμερα δεν έχει έρθει στο φως της δημοσιότητας κανένα νέο στοιχείο ή δήλωση σε σχέση με εκείνη τη νύχτα.

¹⁷⁷ Μπίζος Γ, *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 148

5. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ

5.1 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ

Κατά τη δεκαετία του 1980, έπειτα από την αρνητική δημοσιότητα που είχε προκληθεί τα προηγούμενα χρόνια, από τις υποθέσεις των Τίμολ, Μπίκο, Άγκετ και άλλων, η Αστυνομία Ασφαλείας προέβη σε πολιτικές δολοφονίες, έθεσε τη χώρα σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και δημιούργησε τις επονομαζόμενες «ομάδες κρούσης», οι οποίες αποτελούσαν και το τελευταίο όπλο του Απαρτχάιντ. Στις ομάδες αυτές εργάζονταν άνθρωποι εκτός νόμου, με άτυπη ασυλία, προκειμένου να εξολοθρεύσουν τους εχθρούς του καθεστώτος χωρίς να δίνουν στόχο. Ενώ προηγουμένως οι ύποπτοι προφυλακίζονταν, ανακρίνονταν και δικάζονταν, τώρα απλώς εξαφανίζονταν.

Σύμφωνα με τη δήλωση του ταξίαρχου Τζακ Κρόντε το 1996 ενώπιον της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης, ήταν το 1986 όταν εκδόθηκαν οι διαταγές για την άρση κάθε ηθικής επιφύλαξης στις πρακτικές της αστυνομίας. « *Δεν είχε σημασία αυτό που γίνονταν ή ο τρόπος που γινόταν, στο βαθμό που η πλημμύρα της αποσταθεροποίησης, της αναστάτωσης και της βίας αναχαιτιζόταν*». Ενώ, ο στρατηγός και πρώην επίτροπος της Αστυνομίας Ασφαλείας Γιόχαν φαν ντερ Μέρβε επιβεβαίωσε πως η αστυνομία διεξήγαγε ένα βρόμικο πόλεμο εναντίον των εχθρών του Απαρτχάιντ, θεωρώντας πως « *ο εχθρός θα έπρεπε να καταστραφεί με οποιοδήποτε μέσο*». ¹⁷⁸

Ωστόσο, η δράση αυτή των σωμάτων ασφαλείας δεν ήταν μια αυθαίρετη πρωτοβουλία, χωρίς την έγκριση της πολιτικής ηγεσία της χώρας. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, η κυβέρνηση εισήγαγε μία νέα πολιτική, την αποκαλούμενη *Total Strategy*. Η πολιτική αυτή είχε προταθεί από τον P.W. Botha το 1977, ενώ βρισκόταν στη θέση του Υπουργού Αμύνης και υλοποιήθηκε από τον ίδιο, όταν το 1978 πήρε τη θέση του πρωθυπουργού και αργότερα του Προέδρου της χώρας. Σύμφωνα με τον Botha η χώρα είχε ανάγκη από μια νέα πολιτική διακυβέρνησης,

¹⁷⁸ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 13-21

προκειμένου να αντιμετωπίσει τους εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς της, εννοώντας εκείνους που αντιτίθονταν στο καθεστώς του Απαρτχάιντ.¹⁷⁹

Το 1979, ο Botha σε συνεννόηση με τον επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων General Magnus Malan, ίδρυσε το Εθνικό Σύστημα Διαχείρισης Ασφαλείας (*National Security Management System (NSMS)*). Σύμφωνα με το NSMS δημιουργούνταν τέσσερα υπουργικά συμβούλια: Συνταγματικών Υποθέσεων, Οικονομικών Υποθέσεων, Κοινωνικών Υποθέσεων και Υποθέσεων Ασφαλείας, ενώ στην κορυφή αυτών βρισκόταν το Συμβούλιο Ασφαλείας. Παράλληλα δημιουργήθηκαν 500 περιφερειακά και τοπικά Κέντρα Κοινής Διαχείρισης (*Joint Management Centres*) προκειμένου να δημιουργηθεί ένα συντονισμένο σύστημα ασφαλείας υψηλού επιπέδου ακόμα και στις μικρότερες κοινότητες.¹⁸⁰ Προκειμένου να κατασταλούν οι εξεγέρσεις, ο έλεγχος αυτών ανατέθηκε στην Αστυνομία της Νοτίου Αφρικής και στην Αμυντική Δύναμη Νοτίου Αφρικής (*South African Defence Force (SADF)*).

Η κυβέρνηση του Απαρτχάιντ, υπό το πρόσωπο των δύο αυτών υπηρεσιών, από το 1979 έως το 1983, ήταν υπεύθυνη για περίπου σαράντα πολιτικές δολοφονίες, απαγωγές, και εξαφανίσεις πολιτικών αντιπάλων του Απαρτχάιντ. Επί της ουσίας κατά τη δεκαετία του 1980 η Νότια Αφρική κυβερνούταν από την Ασφάλεια και τους στρατιωτικούς αξιωματούχους της SSC.¹⁸¹

Η δεκαετία του 1980 σφραγίστηκε από μια άνευ προηγουμένου σειρά εκτεταμένων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς κλιμακώνονταν οι εξεγέρσεις κατά της πολιτικής του Απαρτχάιντ έπειτα και από την ψήφιση του Συντάγματος του 1984. Σύμφωνα με αυτό προβλέπονταν τρεις ξεχωριστές βουλές: λευκών, μιγάδων και Ινδών, αποκλείοντας τους μαύρους. Κρατούμενοι συνείδησης βρίσκονταν στην φυλακή ή την εξορία. Χιλιάδες ύποπτοι ως αντιπολιτευόμενοι την κυβέρνηση φυλακίστηκαν χωρίς δίκη, ενώ υπήρξαν συχνές αναφορές στην Διεθνή Αμνηστία για βασανισμούς κρατουμένων. Η κυβέρνηση ήταν αναμεμιγμένη σε πολιτικές δολοφονίες και εξαφανίσεις επιφανών επικριτών της, ενώ παράλληλα καταδίκασε πολλούς από αυτούς σε θάνατο.

¹⁷⁹ Davies R. and Dan O'Meara, Total Strategy in Southern Africa: An Analysis of South African Regional Policy Since 1978, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 11, No. 2 (Apr., 1985), pp. 183-211, σελ. 189-193

¹⁸⁰ Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, Vol 2, Truth and Reconciliation Commission of South Africa, Cape Town, 1998, σελ. 29

¹⁸¹ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ. 88

Πιο αναλυτικά, τον Ιούλιο του 1985 η κυβέρνηση του Απαρτχάιντ κήρυξε αρκετές περιοχές της χώρας σε κατάσταση έκτακτου ανάγκης. Σύμφωνα με τις διατάξεις έκτακτης ανάγκης, όλα τα όργανα επιβολής του νόμου (οποιοδήποτε βαθμού) είχαν την εξουσία να προχωρούν σε συλλήψεις χωρίς ένταλμα και να προχωρούν σε κράτηση χωρίς κατηγορία. Συγχρόνως, η αστυνομία δεν υποχρεούταν να απαγγείλει κατηγορία ή να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία στο δικαστήριο, ούτε υπήρχε κανένα ένδικο μέσω προκειμένου να εφεσιβληθεί η απόφαση της κράτησης. Οι αρχές δεν είχαν υποχρέωση αιτιολόγησης της κράτησης, ούτε υποχρέωση να αποκαλύψουν τον τόπο αυτής.

Η δε κοινοποίηση του ονόματος ενός κρατουμένου, χωρίς προηγούμενη εξουσιοδότηση, αποτελούσε αδίκημα και τιμωρούνταν με φυλάκιση έως δέκα ετών. Παράλληλα, η κυβέρνηση εξασφάλιζε εκ των προτέρων την ατιμωρησία όλων των οργάνων επιβολής του νόμου, καθώς και των υπουργών και κρατικών αξιωματούχων για κάθε πράξη που ενεργούσαν «καλή τη πίστει» κατά την άσκηση των εξουσιών τους υπό καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Υπό το καθεστώς αυτό και σύμφωνα με στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας, περισσότεροι από 1.000 άνθρωποι κρατήθηκαν μόνο κατά την πρώτη εβδομάδα, ενώ στα τέλη του Οκτωβρίου του ίδιου έτους, οι ίδιες οι αρχές παραδέχθηκαν πως βρίσκονταν υπό κράτηση 4.300 άτομα· ανάμεσα στους κρατούμενους βρίσκονταν ακόμα και παιδιά. Στις 22 και 23 Αυγούστου 1985 πάνω από 800 μαθητές συνελήφθησαν διότι βρίσκονταν έξω από τις σχολικές αίθουσες κατά τις ώρες διδασκαλίας. Μερικοί από αυτούς ήταν παιδιά Δημοτικού, όχι μεγαλύτερα από επτά ετών.¹⁸²

Σύμφωνα με διατάξεις της νομοθεσίας έκτακτης ανάγκης, οι κρατούμενοι υπόκειντο σε διάφορες τιμωρίες για «πειθαρχικές παραβάσεις», όπως προσδιορίζονταν σε απόφαση του υπουργού Δικαιοσύνης της 21ης Ιουλίου του 1985. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, ως πειθαρχικές παραβάσεις, μεταξύ άλλων ορίζονταν: οι εσκεμμένες ψευδείς απαντήσεις του κρατουμένου προς το προσωπικό των φυλακών, η ανυπακοή σε «νόμιμη εντολή ή διαταγή», και η «αναιδής ή ασεβής συμπεριφορά» προς αστυνομικούς ή άλλους αξιωματούχους. Επιπλέον, ένας κρατούμενος μπορούσε να τιμωρηθεί στην περίπτωση που «τραγουδά, σφυρίζει ή κάνει περιττό θόρυβο».

¹⁸² Διεθνής Αμνηστία, *Νότια Αφρική*, Αθήνα, 1986, σελ. 4

Κρατούμενοι που παραπονούνται, ήταν δυνατό να επιδεινώσουν τη θέση τους, εάν τα παράπονά τους θεωρούνταν από τις αρχές ως «ψευδή, επιπόλαια και κακεντρεχή». Οι ποινές που προβλέπονταν από τον πειθαρχικό κώδικα, περιλάμβαναν σωματικές τιμωρίες όπως ο ραβδισμός έως έξι χτυπήματα με ραβδί. Ακόμα, οι κρατούμενοι μπορούσαν να καταδικαστούν σε πλήρη απομόνωση επί 30 ημέρες κατ' ανώτατο όριο, με «λιτή διατροφή» τις πρώτες 18 μέρες, περιορισμένη διατροφή τις επόμενες 6 και κανονική διατροφή των φυλακών τις υπόλοιπες ημέρες.

Ωστόσο, μια άλλη μέθοδος εκφοβισμού των κρατουμένων και ειδικά των πολιτικών κρατουμένων που βρίσκονταν σε απομόνωση, ήταν αυτή των βασανιστηρίων, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις γινόταν μέσω εξαναγκασμού προκειμένου οι κρατούμενοι να «ομολογήσουν» και να ενοχοποιήσουν άλλους ως συνενόχους σε πολιτικά αδικήματα. Σύμφωνα με στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας κρατουμένων μερικές από τις μεθόδους βασανισμού ήταν οι εξής: η κάλυψη της κεφαλής με κουκούλα και μερική ασφυξία, ξυλοδαρμοί με ραβδιά, μαστίγια ή άλλα αντικείμενα, το ηλεκτροσόκ, η παρατεταμένη ορθοστασία με βαριά αντικείμενα τοποθετημένα στο κεφάλι, η έκθεση σε μεγάλο ψύχος και η παρατεταμένη στέρηση ύπνου.

Οι κρατούμενοι υποβάλλονταν επίσης σε ταπεινώσεις και εξευτελισμούς, όπως η απαγόρευση να χρησιμοποιήσουν τουαλέτα και να πλυθούν και η ολική γύμνωση κατά την ανάκριση. Ωστόσο, μια ακόμα μορφή βασανισμού αποτελούσε το λεγόμενο «ελικόπτερο», κατά το οποίο το θύμα δενόταν με χειροπέδες στους καρπούς και τους αστραγάλους, κρεμόταν ανάποδα από μια μπάρα περασμένη ανάμεσα στα γόνατα και στριφογύριζε ενώ ξυλοκοπούταν. Ακόμη πιο σοκαριστικές είναι οι μαρτυρίες εκείνων που έπεσαν θύματα βασανισμού στα χέρια της αστυνομίας.

Ο Vusi Dlamini, μέλος της σπουδαστικής οργάνωσης COSAS, κρατήθηκε βάσει του Αρθ.29 του Νόμου Εσωτερικής Ασφάλειας στις 27 Αυγούστου 1985. Στις 3 Σεπτεμβρίου ενημέρωσε τη μητέρα του πως βρισκόταν στο ιδιωτικό νοσοκομείο Shifa του Νταρμπαν. Είχε ξυλοκοπηθεί κατά την κράτησή του, δεν άκουγε από το ένα αυτί, και το σαγόνι του ήταν σπασμένο.

Ο Yunis Shaik, 27 ετών, δικηγόρος και γραμματέας της Ένωσης Εργατών Βιομηχανίας Ενδυμάτων, συνελήφθη στις 4 Ιουλίου 1985 στην περιοχή Ντάρμπαν, και αφέθηκε ελεύθερος χωρίς να του απαγγελθούν κατηγορίες στις 19 Ιουλίου. Τότε

πληροφόρησε ένα δικηγόρο πως είχε βασανιστεί κατά την ανάκριση. Σύμφωνα με τον ίδιο, τον απογύμνωσαν, και κάλυψαν το κεφάλι του με μια πάνινη σακούλα, ενώ ένας αστυνομικός άρχισε να αναδεύει ένα δάχτυλο στον απευθυσμένο του και να ασκεί πίεση στα νεφρά του.

Ωστόσο, χρήση βασανιστηρίων αναφέρθηκε και στα Bantustans, ο ιερέας Tshenuweni Simon Farisani, συνελήφθη από τα όργανα Ασφαλείας τον Νοέμβριο του 1981. Ο βασανισμός του ήταν τόσο σκληρός, ώστε υπέστη δύο καρδιακές προσβολές και χρειάστηκε να μεταφερθεί σε νοσοκομείο πριν και μετά την αποφυλάκισή του το 1982. Ο ίδιος περιέγραψε πως μία εβδομάδα μετά την σύλληψή του, οι ανακριτές του τον ενημέρωσαν πως σκόπευαν να τον σκοτώσουν. Του ζήτησαν να γράψει στη γυναίκα του και τους εκκλησιαστικούς προϊσταμένους του πως είχε δραπετευτεί από τη φυλακή και είχε καταφύγει στην Μοζαμβίκη.

Του εξήγησαν πως θα τον εκτελούσαν αμέσως αν έγραφε την επιστολή ενώ αν αρνιόταν (όπως και έκανε), θα τον βασάνιζαν αργά μέχρι να πεθάνει. Στις αρχές του Ιανουαρίου 1982 ξυλοκοπήθηκε με ραβδιά και γρονθοκοπήθηκε στο κεφάλι και το σώμα. Συχνά οι ανακριτές του, χτυπούσαν το κεφάλι του στον τοίχο. Του ξερίζωναν τούφες από τα μαλλιά και τα γένια του, τον σήκωναν ολόκληρο στον αέρα και τον άφηναν να πέφτει στο τσιμεντένιο δάπεδο. Πέραν αυτών, μια μέρα τον ξεγύμνωσαν και σκέπασαν το κεφάλι του με πάνινο σάκο. Κατόπιν έβρεξαν το σάκο με νερό και του έκαναν ηλεκτροσόκ στους λοβούς των αυτιών και το πίσω μέρος του κεφαλιού. Τα ηλεκτροσόκ συνεχίστηκαν με ηλεκτρόδια προσαρμοσμένα στα δάχτυλα των ποδιών και τα γεννητικά όργανα. Έπειτα από όλα αυτά χρειάστηκαν μήνες ιατρικής περίθαλψης προκειμένου να ξεπεράσει τις δύο καρδιακές προσβολές που υπέστη λίγο μετά το βασανισμό του.¹⁸³

Και αν γι' αυτή τη μορφή «πολέμου» που εξαπέλυσε το ολοκληρωτικό πλέον καθεστώς του Απαρτχάιντ εναντίον των πολέμιών του υπάρχουν μαρτυρίες, δεν συμβαίνει το ίδιο σχετικά με τις δολοφονίες και τις απαγωγές των πολιτικών του αντιπάλων. Κάποιες από αυτές τις υποθέσεις κατάφεραν να αποδειχθούν μέσα από τις έρευνες που διεξήχθησαν από την Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης και τις μαρτυρίες που κατατέθηκαν στο πλαίσιο αυτών των ερευνών από τους ίδιους τους δράστες, ενώ άλλες παρέμειναν ένα άλυτο μυστήριο, καθώς τα απόρρητα και

¹⁸³ Διεθνής Αμνηστία, *Νότια Αφρική*, Αθήνα, 1986, σελ. 10-13

κωδικοποιημένα έγγραφα που αναφέρονταν σε αυτές καταστράφηκαν το 1990, όταν ήταν πλέον ξεκάθαρο πως το καθεστώς του Απαρτχάιντ θα λάμβανε τέλος.

Μπορούμε να δούμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονταν και εκτελούνταν οι πολιτικές δολοφονίες μόνο μέσα από τα στοιχεία που ήρθαν στο φως μέσω της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης. Γι' αυτό το λόγο θα δούμε αναλυτικά μια εξ' αυτών των υποθέσεων, τους τέσσερις του Κράντοκ.

5.1.1 Οι Τέσσερις του Κράντοκ

Οι πολιτικές δολοφονίες και απαγωγές που αποτελούσαν έργο του καθεστώτος του Απαρτχάιντ, ενώ στο παρελθόν θεωρούταν μύθος, σήμερα αποτελούν ένα πραγματικό γεγονός. Αν λάβει κάποιος υπόψιν του τις καταθέσεις του Eugene Alexander de Kock και μόνο ενώπιον της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης, θα μπορέσει να αντιληφθεί το μέγεθος τις εξωδικαιικής δράσης του Απαρτχάιντ. Μία πολιτική δολοφονία αποτελούσε μια ασφαλή μέθοδο εξουδετέρωσης του «εχθρού» καθώς μπορούσε να αποδοθεί στο ANC.

Η εξαφάνιση κάποιου μέσω της δολοφονίας και η απουσία των σωμάτων των θυμάτων ήταν περισσότερο ελκυστική, καθώς δεν έγειραν την ανάγκη έρευνας. Θα μπορούσε κάλλιστα να παρουσιαστεί μια ιστορία πως οι αγνοούμενοι άφησαν τη χώρα για να συμμετάσχουν στο ANC στην εξορία. Μια τέτοια ιστορία είναι και εκείνη των Τεσσάρων του Κράντοκ. Το μοναδικό ίσως ευτύχημα σε αυτή την ιστορία ήταν πως λόγω της απροσεξίας των εκτελεστών κατάφερε να αποδειχθεί πως πίσω από αυτή τη δολοφονία βρισκόταν το κράτος του Απαρτχάιντ.

Οι άνθρωποι που έμειναν γνωστοί ως οι Τέσσερις του Κράντοκ (The Cradock Four) ήταν οι Μάθιου Γκονίουε (Mathew Goniwe), Φορτ Καλάτα (Fort Calata), Σπάρου Μκόντο (Sparrow Mkonto) και ο Σισέλο Μχλάουι (Sicelo Mhialuli). Οι Μάθιου Γκονίουε και Φορτ Καλάτα ήταν καθηγητές σε σχολείο του Κράντοκ, ενώ τη δεκαετία του 1980, στο Ανατολικό Ακρωτήριο ο Μάθιου Γκονίουε ήταν ο νούμερο ένα εχθρός του καθεστώτος του Απαρτχάιντ.

Το πρωί της 27ης Ιουνίου 1985 ξεκίνησε από το Κράντοκ μαζί με τους άλλους τρεις προκειμένου να παρευρεθούν σε μία συνάντηση στα γραφεία του Ενιαίου Δημοκρατικού Μετώπου (*United Democratic Front*) στο Πορτ Ελίζαμπεθ. Εκείνο το απόγευμα, έπειτα από τη συνάντηση ένας φίλος του συμβούλεψε τον Γκονίουε να διανυκτερεύσουν στο Πορτ Ελίζαμπεθ προκειμένου να μην ταξιδέψουν βράδυ. Εκείνος αρνήθηκε λέγοντας ότι δεν θα σταματούσε για κανέναν, εκτός από την αστυνομία.

Το μεσημέρι της επόμενης ημέρας, βρέθηκε στους θάμνους της περιοχής Μπλουγουότερ Μπέι ένα σώμα· αργότερα αναγνωρίστηκε ως το σώμα του Σπάρου

Μκόντο. Έφερε πολλαπλές πληγές από χτυπήματα και τον είχαν πυροβολήσει στο κεφάλι. Την ίδια μέρα βρέθηκε τυχαία και το κρυμμένο και καμένο αυτοκίνητο του Γκονίουε. Ο αστυνομικός που διεξήγαγε την έρευνα για το καμένο αυτοκίνητο κάλεσε τη γυναίκα του Γκονίουε για να ρωτήσει για τον αριθμό του αυτοκινήτου.

Το σώμα του Σισέλο Μχλάουι βρέθηκε την επόμενη μέρα. Τον είχαν μαχαιρώσει πάνω από τριάντα φορές, είχαν κόψει το λαιμό του και το δεξί του χέρι είχε χαθεί. Τα σώματα των Μάθιου Γκονίουε και Φορτ Καλάτα βρέθηκαν στις 2 Ιουλίου έπειτα από εκτεταμένη έρευνα. Και τα δύο έφεραν σημάδια από πολλαπλές μαχαιριές, ενώ τα σκυλιά είχαν κατασπαράξει τις σάρκες του Καλάτα. Τα σώματα των θυμάτων είχαν καεί, ενώ η απόσταση των σωμάτων από το αυτοκίνητο αποδείκνυε πως εσκεμμένα είχαν μεταφερθεί. Το ένα σώμα βρέθηκε σε απόσταση 1,7 χιλιομέτρων από το αυτοκίνητο, τα άλλα δύο σε απόσταση 4 και 5 χιλιομέτρων και το τέταρτο σε απόσταση 14 χιλιομέτρων από το αμάξι. Ωστόσο, οι πινακίδες στο αυτοκίνητο του Γκονίουε είχαν αντικατασταθεί με εκείνες ενός αυτοκινήτου που είχε σταλεί για καταστροφή από το 1983. Από λάθος των εκτελεστών η μια πινακίδα του Γκονίουε είχε πέσει κοντά στο αυτοκίνητο.

Το Σαββατοκύριακο κατά το οποίο θα τελούνταν οι κηδείες των θυμάτων συνέρρευσαν στο Κράντοκ σαράντα χιλιάδες άτομα. Στην τελετή παρευρέθησαν διπλωμάτες από την Γαλλία, τη Νορβηγία, τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Σουηδία, ενώ διαβιβάστηκαν μηνύματα συμπάθειας από τις πρεσβείες των ΗΠΑ, της Ολλανδίας και της Βρετανίας. Μία καλεσμένη στην τελετή, η Βικτόρια Μξένγκε (Victoria Mxenge) – διακεκριμένη δικηγόρος που μεταξύ άλλων ασχολούταν με υποθέσεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων- απευθυνόμενη στους πενθούντες μεταξύ άλλων δήλωσε: «είμαστε έτοιμοι να πεθάνουμε για την Αφρική». Σε διάστημα μικρότερο των δύο εβδομάδων την πυροβόλησαν και τη σκότωσαν έξω από το σπίτι της. Μερικά χρόνια νωρίτερα είχε δολοφονηθεί ο σύζυγός της Griffiths. Τον είχαν μαχαιρώσει, του είχαν κόψει το λαιμό και του είχαν κάψει το αυτοκίνητο. Τόσο οι εκτελεστές των Τεσσάρων του Κράντοκ, όσο και εκείνοι του Griffiths Mxenge, παραδέχθηκαν τις πράξεις τους, ενώ για τη Βικτόρια Μξέγκε δεν ομολόγησε ποτέ κανείς την ενοχή του. Ωστόσο, την εποχή που δολοφονήθηκε ενεργούσε για

λογαριασμό 16 ηγετών του UDF που επρόκειτο να δικαστούν για προδοσία στο Ανώτατο Δικαστήριο του Πιτερμάριτομπουργκ.¹⁸⁴

Η πρώτη έρευνα για τους θανάτους των Τεσσάρων του Κράντοκ ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 1989. Λόγω του ότι τα στοιχεία για την υπόθεση τότε ήταν λίγα, ο συνήγορος των οικογενειών των θυμάτων προσπάθησε να τεκμηριώσει το γεγονός πως ήταν μια προσχεδιασμένη δολοφονία κυρίως βάσει της απόστασης των πτωμάτων, του γεγονότος πως είχε γίνει προσπάθεια να αλλοιωθούν τα χαρακτηριστικά τους ώστε να μην είναι αναγνωρίσιμοι και λόγω της ύπαρξης των πλαστών πινακίδων. Όπως πολύ εύστοχα παρατήρησε « [...] Βρήκε ένα καμένο αυτοκίνητο που ήταν κρυμμένο, ένα αυτοκίνητο που του έδειξε ένα εργάτης οδοποιίας που είχε βγει από το δρόμο. [...] βρήκε την πινακίδα CAT (Κράντοκ), η οποία είχε αφηθεί στο γρασίδι. Μέσω του ασυρμάτου μετέδωσε τον αριθμό της πινακίδας που είχε αφαιρεθεί από το αυτοκίνητο[...]. Και αυτοί του είπαν αυτό είναι το αυτοκίνητο του Γκονίουε [...] Όμως εάν δεν είχε βρεθεί αυτή η πινακίδα [...] και είχε βρεθεί μόνο η πινακίδα με το CB (Πορτ Ελιζαμπεθ) [...] ο κ. Μπάσο θα είχε στείλει με τον ασύρματο τις πληροφορίες του και η απάντηση που θα είχε λάβει θα ήταν : ‘Αυτό είναι ένα παλιό σαραβαλιασμένο αυτοκίνητο που έχει σταλεί για παλιοσίδερα το 1983’. Δεν υπήρχε κανένα σώμα κοντά στο αυτοκίνητο[...].»¹⁸⁵

Ωστόσο, δεν μπορούσε να αποδειχθεί τίποτα περισσότερο πέραν του γεγονότος ότι αυτοί οι τέσσερις άνθρωποι είχαν δολοφονηθεί. Έτσι, η απόφαση του δικαστή Ντε Μπερ ήταν : «[...] Το μόνο πόρισμα που μπορώ να εκφράσω αναφορικά με αυτό το ζήτημα, στο οποίο έχουν συμφωνήσει όλες οι πλευρές, είναι ότι οι θάνατοί τους προκλήθηκαν από κάποιο πρόσωπο ή πρόσωπα ή ομάδα προσώπων που είναι άγνωστα»¹⁸⁶. Παρ’ όλα αυτά, ένα δημοσίευμα και μια σειρά γεγονότων οχτώ περίπου μήνες μετά την έρευνα θα προκαλούσε θύελλα αντιδράσεων στη χώρα και θα άνοιγε ξανά την υπόθεση των Τεσσάρων του Κράντοκ.

Στις 19 Οκτωβρίου 1989, ένας πρώην αστυνομικός της Ασφαλείας ο Άλμοντ Νοφεμέλα, ο οποίος περίμενε την εκτέλεσή του το επόμενο πρωί, κατέθεσε μια

¹⁸⁴ Διεθνής Αμνηστία, *Νότια Αφρική*, Αθήνα, 1986, σελ. 10-13 και Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 255-263

¹⁸⁵ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 262

¹⁸⁶ Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ. 267

έγγραφο μαρτυρική κατάθεση προς τους Δικηγόρους για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Στην κατάθεση αυτή ο Νοφεμέλα περιέγραφε τις δολοφονίες στις οποίες είχε εμπλακεί ως μέλος αυτού που αποκαλούσε «εκτελεστικό απόσπασμα του Τμήματος Ασφαλείας». Μια από αυτές ήταν και η δολοφονία του Γκρίφιθς Μξένγκε. Μεταξύ άλλων στην έγγραφη κατάθεσή του ο Νοφεμέλα έκανε αναφορά και σε ένα άλλο μέλος του αποσπάσματος, τον αστυνομικό Β' Ντιρκ Κοέτζε (Dirk Johannes Coetzee), ο οποίος αμέσως μετά τις αποκαλύψεις έφυγε από τη χώρα, φοβούμενος πως θα γινόταν το εξιλαστήριο θύμα και πως θα θανατωνόταν προκειμένου να μην αποκαλύψει την αλήθεια.

Ωστόσο ο Κοέτζε είχε δώσει πληροφορίες για τις πράξεις του δικού του εκτελεστικού αποσπάσματος στον δημοσιογράφο Ζαν Πάουβ (Jacques Pauw). Εν συνεχεία ο υπουργός Νόμου και Τάξης Αντριάν Φόλκ (Adriaan Johannes Vlok), σε μια τηλεοπτική του δήλωση στις 16 Νοεμβρίου 1989, αρνήθηκε την ύπαρξη εκτελεστικών αποσπασμάτων της αστυνομίας. Παρ' όλα αυτά, το επόμενο πρωί η εφημερίδα *Vrye Weekblad*, δημοσίευσε τους ισχυρισμούς του Κοέτζε.

Εκείνη την περίοδο και μετά από όσα έβλεπαν το φως της δημοσιότητας, ο Πρόεδρος ντε Κλέρκ βρέθηκε υπό πίεση προκειμένου να διενεργηθεί δικαστική έρευνα με αντικείμενο τους ισχυρισμούς περί αποσπασμάτων θανάτου. Αντ' αυτού, ο υπουργός Δικαιοσύνης, Hendrik Jacobus (Kobie) Coetsee, ανέθεσε στον γενικό εισαγγελέα του Νατάλ, Tim McNally, και τον επικεφαλής της Διεύθυνσης Δίωξης του Εγκλήματος, στρατηγό Alwyn Conradie, να διερευνήσουν τους ισχυρισμούς του Νοφεμέλα. Η αναφορά παραδόθηκε στον ντε Κλέρκ στα τέλη του 1989 και δημοσιοποιήθηκε ένα χρόνο αργότερα. Το πόρισμα διαπίστωνε πως δεν υπήρχαν στοιχεία που να αποδεικνύουν τα λεγόμενα των Νοφεμέλα και Κοέτζε.

Ωστόσο, λόγω της αυξανόμενης πίεσης που δεχόταν η κυβέρνηση Ντεκλέρκ συστάθηκε μια δικαστική ερευνητική επιτροπή υπό την προεδρία του δικαστή Λουίς Χαρμς. Παρ' όλα αυτά, οι δυνατότητες της επιτροπής ήταν επί της ουσίας περιορισμένες καθώς δεν της παρεχόταν η δυνατότητα να διερευνήσει περιπτώσεις φόνων εκτός της επικράτειας της χώρας, παρ' όλο που υπήρχαν πολλές τέτοιες περιπτώσεις. Επιπλέον η επιτροπή δεν είχε δικαιοδοσία να στείλει κλήσεις σε μάρτυρες, ούτε μπορούσε να τους προσφέρει προστασία ή ασυλία. Τέλος, εκείνος που θα διεύθυνε τις καταθέσεις θα ήταν ο McNally.

Το πόρισμα της Επιτροπής Χαρμς δημοσιοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1990. Ο δικαστής Χαρμς στην έκθεσή του δήλωσε: «*Η επιτροπή δεν στάθηκε δυνατό να εκπληρώσει έναν από τους κύριους στόχους της, δηλαδή να αποκαταστήσει την εμπιστοσύνη του κοινού προς ένα τμήμα της δημόσιας διοίκησης*». Στο πόρισμα της επιτροπής αναφερόταν πως το Γραφείο Πολιτικής Συνεργασίας ενέχονταν σε δραστηριότητες των αποσπασμάτων θανάτου, αλλά απήλλαξε από κάθε ευθύνη την αστυνομία και το στρατό. Ωστόσο η υπόθεση των Τεσσάρων του Κράντοκ, θα ερχόταν ξανά στο προσκήνιο το 1992 έπειτα από ένα δημοσίευμα εφημερίδας που αναφερόταν στην εντολή θανάτου των Τεσσάρων.¹⁸⁷

Η έκδοση της εφημερίδας *New Nation* της εβδομάδας 30 Απριλίου – 7 Μαΐου 1992 ανέφερε στην πρώτη σελίδα πως διέθετε αποδεικτικά στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία οι δολοφονίες των Τεσσάρων του Κράντοκ πιθανόν έλαβαν χώρα με την εξουσιοδότηση της Γραμματείας του Κρατικού Συμβουλίου Ασφαλείας. Μία εβδομάδα αργότερα δημοσίευσε με τίτλο «*Διαταγή θανάτου από ένα στρατηγό*» το φωτοαντίγραφο ενός χειρόγραφου σήματος. Έδειχνε πως το σήμα είχε σταλεί από αστυνομικό διευθυντή A' du Plessis, το γραμματέα του Κέντρου Συνδιαχείρισης της Ανατολικής Περιφέρειας (*SADF's Eastern Province Command*) προς τη Γραμματεία του Κρατικού Συμβουλίου Ασφαλείας (*SSC Secretariat*). Φαινόταν δε, πως είχε συνταχθεί υπό τις οδηγίες του στρατηγού Joffel van der Westhuizen – διευθυντή του Κέντρου Συνδιαχείρισης της Ανατολικής Περιφέρειας, και παραλήπτης του θα ήταν ο στρατηγός Frederick Johannes van Rensburg, ο οποίος ήταν διευθυντής του τμήματος στρατηγικής του Κρατικού Συμβουλίου Ασφαλείας.

Το σήμα είχε ταξινομηθεί ως άκρως απόρρητο, έφερε την ένδειξη «επείγον» και είχε αποσταλεί με την ένδειξη «άμεση αποστολή». Το περιεχόμενο αυτής ήταν:

«2. Ονόματα ως ακολούθως: Μάθιου Γκονίουε

Μπουλέλο Γκονίουε...

Φορτ Καλάτα

¹⁸⁷Μπίζος Γ, *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ.268 -270

3. προτείνεται τα προαναφερθέντα πρόσωπα να απομακρυνθούν μονίμως από την κοινωνία, ως ζήτημα επείγουσας ανάγκης»¹⁸⁸

Περαιτέρω, στο σήμα αναφερόταν πως θα πρέπει να αναμένεται ευρεία αντίδραση και σε τοπικό και σε διεθνές επίπεδο, λόγω της σημασίας που είχαν για τον εχθρό αυτά τα πρόσωπα· ιδιαίτερα ο πρώτος. Το σήμα αυτό έφερε ημερομηνία 7 Ιουνίου 1985, είχε δηλαδή σταλθεί 20 μέρες πριν τη δολοφονία των Τεσσάρων.

Η δημοσίευση του σήματος προκάλεσε αντιδράσεις σε όλη τη χώρα, καθώς φαινόταν να ανατρέπει το πόρισμα της Επιτροπής Χαρμς. Στη συνέχεια, ο ίδιος ο van Rensburg, που ενέχονταν στο σήμα, ορίστηκε υπεύθυνος, προκειμένου να βρεθεί κάθε πιθανός σύνδεσμος μεταξύ του θέματος του Γκονίουε και της Γραμματείας του Κρατικού Συμβουλίου Ασφαλείας. Τελικά ο ντε Κλέρκ υπό την πίεση της κοινής γνώμης έδωσε εντολή να ανοίξει και πάλι η Έρευνα.

Στην δεύτερη έρευνα, ωστόσο, θα γινόταν αρκετά σαφές τόσο το γιατί εκδόθηκε η εντολή εκτέλεσης, όσο και το με ποιόν τρόπο κυβερνούταν εκείνη την εποχή η χώρα. Στα πλαίσια της έρευνας αυτής ο van Rensburg κατέθεσε ότι «ο εχθρός στους αντεπαναστατικούς πολέμους είναι όλοι οι επαναστάτες που επικεντρώνουν τις προσπάθειές τους στην ανατροπή του κράτους με αντισυνταγματικούς τρόπους». Ο αστυνομικός που συνέταξε το σήμα που περιείχε την εντολή θανατικής εκτέλεσης δήλωσε πως η κατάσταση ήταν τόσο κρίσιμη, που ο στρατηγός Westhuizen κινδύνευε να χάσει τη δουλειά του, εάν δεν την έθετε υπό έλεγχο. Πράγματι ο υπουργός Αμύνης Magnus Malan είχε ασκήσει σκληρή κριτική στον Westhuizen, ενώ και ο ίδιος επιβεβαίωσε πως δεχόταν πολιτικές πιέσεις. Έτσι, πάρθηκε η απόφαση ο Γκονίουε να μετατεθεί στο Γκραφ – Ράινετ προκειμένου να κάμψουν την επιρροή του, και του ανέφεραν πως θα αναλάμβανε καθήκοντα από τις αρχές του σχολικού έτους του 1984.

Ωστόσο, ο κόσμος του Κράντοκ εξοργίστηκε και πάρθηκε η απόφαση ο Γκονίουε να μη δεχθεί την μετάθεση. Έπειτα από μια σειρά άκαρπων συναντήσεων με εκπροσώπους του υπουργείου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και αφού παρήλθε η

¹⁸⁸ Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, Vol 2, Truth and Reconciliation Commission of South Africa, Cape Town, 1998, σελ.227 και Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001, σελ.271

προθεσμία εντός της οποίας ο Γκονίουε θα μπορούσε να αποδεχθεί την μετάθεσή του, του ανακοινώθηκε πως η σύμβασή του διακόπτεται. Έπειτα από τις συνεχιζόμενες διαμαρτυρίες της κοινότητας του Κράντοκ ενημερώθηκε πως θα μπορούσε να καταθέσει αίτηση για την επανατοποθέτηση του.

Μετά την ημέρα του Σάρπεβιλ 21 Μαρτίου του 1984, στα πλαίσια μιάς συγκέντρωσης εκφωνήθηκαν ομιλίες από τους Μπουλέλο και Μαθιου Γκονίουε και τον Φορτ Καλάτα. Έπειτα από αυτές, όλες οι δημόσιες συγκεντρώσεις απαγορεύτηκαν και στις 31 Μαρτίου οι Γκονίουε, όπως και ο Καλάτα, συνελήφθησαν σύμφωνα με το Κεφάλαιο 28 (8) του Νόμου περί Εσωτερικής Ασφάλειας και προφυλακίστηκαν. Σε όλο το Ανατολικό Ακρωτήριο πραγματοποιήθηκαν μπουϊκοτάζ με τη συμμετοχή 7.000 μαθητών, ενώ παράλληλα δεν έλειψαν και τα καταναλωτικά μπουϊκοτάζ. Πλέον ήταν ξεκάθαρο πως η προφυλάκιση του Γκονίουε δεν αποτελούσε λύση. Έπειτα από την αποφυλάκισή του και την απόρριψη της αίτησής του για επανατοποθέτηση, ήταν ξεκάθαρο πως υπήρχαν αντιτιθέμενες δυνάμεις και απόψεις στην κυβέρνηση.

Όπως έγινε αργότερα γνωστό, οι δυνάμεις Ασφαλείας δεν επιθυμούσαν την επανατοποθέτησή του. Στις 13 Μαΐου του 1985 πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση στο διοικητήριο των ειδικών δυνάμεων του Κράντοκ. Στη συνάντηση αυτή μεταξύ άλλων παρευρίσκονταν ο γενικός διευθυντής του υπουργείου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και η Αστυνομία Ασφαλείας. Ο διευθυντής του υπουργείου ανακοίνωσε στην συνάντηση αυτή, πως η διεύθυνσή του έβλεπε θετικά το ενδεχόμενο επανατοποθέτησης του Γκονίουε. την πληροφορία αυτή μετέφερε η Αστυνομία Ασφαλείας στον υπουργό Νόμου και Τάξης, καθώς η ίδια διαφωνούσε. Ο υπουργός Νόμου και Τάξης με τη σειρά του ενημέρωσε τον υπουργό Εκπαίδευσης και Κατάρτισης να μην προβεί σε καμία τέτοια ενέργεια προτού συναντηθεί μαζί του, ενώ παράλληλα ο ίδιος πραγματοποίησε μια συνάντηση με τον Γκονίουε, προκειμένου να εκτιμήσει ο ίδιος την στάση αυτού.

Ωστόσο, τίποτα από όλα αυτά δεν έβρισκε σύμφωνη την Αστυνομία Ασφαλείας· αντίθετα στάλθηκε από αυτήν ένα σήμα στην Γραμματεία του Κρατικού Συμβουλίου, στο οποίο δήλωνε πως δεν έπρεπε σε καμία περίπτωση οι Κονίουε και Καλάτα να τοποθετηθούν σε κάποια θέση που να ανήκε στο υπουργείο. Το σήμα

έφερε την υπογραφή του Joffel van der Westhuizen (διευθυντή του Κέντρου Συνδιαχείρισης της Ανατολικής Περιφέρειας) και παραδόθηκε στον Johannes van Rensburg, (διευθυντή του τμήματος στρατηγικής του Κρατικού Συμβουλίου Ασφαλείας). Για το περιεχόμενό του ενημερώθηκε το υπουργείο Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Όμως, λόγω των αντικρουόμενων απόψεων του υπουργείου και της Αστυνομίας Ασφαλείας, το υπουργείο έθεσε πάλι το ζήτημα σε μια συνάντηση του Συνεργαζόμενου Προσωπικού Ασφαλείας στις 6 Ιουνίου, όπου προέδρευε ο υφυπουργός Νόμου και Τάξης Adriaan Volk. Στη συνέχεια το ζήτημα παραπέμφθηκε σε μια επιτροπή υπό την καθοδήγηση της Γραμματείας.

Η επιτροπή αυτή συνεδρίασε στις 7 Ιουνίου 1985, την ίδια ημέρα που στάλθηκε το σήμα «θανατικής εκτέλεσης» στον van Rensburg. Ωστόσο, σύμφωνα με εκπρόσωπο του υπουργείου που ήταν παρών στη συνάντηση, έπειτα από κάποιες αψιμαχίες μεταξύ των εκπροσώπων του υπουργείου και του συνταγματάρχη της Αστυνομίας Ασφαλείας, έγινε δεκτή η άνευ όρων επανατοποθέτηση του Γκονίουε. Εν συνεχεία η Αστυνομία Ασφαλείας φρόντισε να διαβιβαστούν κάποια έγγραφα από εκείνη, τα οποία να αποδεικνύουν πως οι αντιρρήσεις της, σχετικά με την επανατοποθέτηση του Γκονίουε, είχαν καμφθεί. Πιο συγκεκριμένα στις 25 Ιουνίου 1985, δύο ημέρες πριν το θάνατο του Γκονίουε, ο αστυνομικός επίτροπος Γιόχαν Κοέτζε, απέστειλε ένα μνημόνιο στο υπουργείο Νόμου και Τάξης σύμφωνα με το οποίο προτεινόταν η επανατοποθέτηση του Γκονίουε και έκλεινε με την παρατήρηση πως οποιαδήποτε ενέργεια εναντίον του θα επέφερε την έντονη κριτική σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η ομοιότητα με την καταληκτική παράγραφο του σήματος «θανατικής εκτέλεσης» είναι αξιοσημείωτη.

Στη δεύτερη έρευνα κατέστη σαφές πως οι δυνάμεις Ασφαλείας -όταν οι περιστάσεις το απαιτούσαν-, δεν δίσταζαν να καταφύγουν στην πρακτική των δολοφονιών. Ο στρατηγός Westhuizen επιβεβαίωσε στην κατάθεσή του ότι οι δολοφονίες πολιτικών ακτιβιστών θεωρούνταν πάντοτε ένας από τους πιθανούς τρόπους δράσης. Δεν αποκλείονταν για λόγους αρχής, ενώ το αν θα εφαρμόζονταν σε μια δεδομένη περίπτωση η συγκεκριμένη πρακτική, αποτελούσε μια στρατηγική απόφαση που λαμβανόταν σε επίπεδο κορυφής.

Επιπλέον, ένα από τα τεκμήρια κατά τη διάρκεια της δεύτερης έρευνας ήταν τα πρακτικά από μία συνάντηση του Γραφείου Πολιτικής Συνεργασίας στις 28 Απριλίου 1987. Σε αυτά, ο αρχηγός των δυνάμεων Αμύνης J. Geldenhuys διατύπωνε τον ορισμό της δολοφονίας ως εξής: «Μέθοδοι που εφαρμόζονται: ο αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων της Νότιας Αφρικής δεν θεωρεί τις ενέργειες “δολοφονία” και τις ορίζει ως εξής: “Επίθεση κατά ατόμου-στόχου (εχθρού) με ανορθόδοξο οπλισμό, έτσι ώστε να μην επηρεαστούν αθώοι άνθρωποι”». Επιπλέον, κατά τη δεύτερη έρευνα έγινε σαφές πως στο σήμα είχε χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένη γλώσσα. Παρ’ όλα αυτά, λόγω των αντιφατικών καταθέσεων των μαρτύρων και δεδομένου του ότι τα στοιχεία δεν ήταν αρκετά προκειμένου να αποδειχθεί η σύνδεση ανάμεσα στο σήμα και τη δολοφονία των Τεσσάρων, η απόφαση του δικαστή ήταν πως τα στοιχεία δεν ήταν αρκετά προκειμένου να διωχθούν κάποιο ή κάποια άτομα.

Τέλος, ένα μέρος της αλήθειας ήρθε στο φως έπειτα από τις Αιτήσεις Αμνήστευσης έξι αστυνομικών για το φόνο των Τεσσάρων του Κράντοκ, και εκείνης του Eugene de Kock, για συνέργεια. Αναλυτικότερα, αιτήσεις είχαν καταθέσει οι J. van Rensburg, GJ Lotz, Eric Taylor, H. Snyman, H. B. du Plessis και JM van Zyl.¹⁸⁹ Κανείς όμως δεν δέχτηκε να καταδείξει ποιά ήταν η ιεραρχία εκείνων που έπαιρναν τις αποφάσεις, ούτε έγινε σαφές ποιά ήταν η σχέση του στρατού. Αρνήθηκαν να απαντήσουν όταν ερωτήθηκαν με ποιόν ακριβώς τρόπο λαμβάνονταν οι αποφάσεις, λέγοντας μόνο πως αυτές λαμβάνονταν από μία επιτροπή που ήταν επιφορτισμένη με τέτοια θέματα. Ακόμα και χωρίς την αποκάλυψη του ακριβούς τρόπου με τον οποίο λαμβάνοντας οι αποφάσεις, είναι σαφές πως οι φόνοι και άλλες τρομοκρατικές ενέργειες, όπως η χρήση βιολογικών όπλων και δηλητηρίων¹⁹⁰, αποτελούσαν μέρος της κρατικής πολιτικής του Απαρτχάιντ.

¹⁸⁹ Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, Vol 2, Truth and Reconciliation Commission of South Africa, Cape Town, 1998, σελ. 228

¹⁹⁰ Purkitt Helen E. and Burgess Stephen, South Africa's Chemical and Biological Warfare Programme: A Historical and International Perspective, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 28, No. 2 (Jun., 2002), pp. 229-253

5.2 Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΝΟΤΙΑ ΑΦΡΙΚΗ

Το πρώτο ίσως σαφές σημάδι πως είχε έρθει η ώρα το Απαρτχάιντ να λάβει τέλος, ήταν η πρόταση του Προέδρου Botha το 1985 για την αποφυλάκιση του Ν. Μαντέλα. Ο Botha εξέφρασε την πρόθεσή του να απελευθερώσει τον Ν. Μαντέλα εάν αυτός αποκήρυτε τη βία ως πολιτική στρατηγική. Εκείνος όμως αρνήθηκε, και στις 10 Φεβρουαρίου, η κόρη του Ζίντζι διάβασε την απορριπτική δήλωσή του σε συγκέντρωση στο Σοβέτο.¹⁹¹ Οι λόγοι που οδήγησαν στην απόφαση πως η πολιτική του Απαρτχάιντ ήταν πλέον αναποτελεσματική, ήταν πολλοί. Η Νότια Αφρική βίωνε πλέον ένα κλίμα διεθνούς απομόνωσης και οικονομικής δυσπραγίας. Ενώ παράλληλα το οικονομικό κόστος που απαιτούνταν για τη διατήρηση ενός συστήματος όπως αυτό του Απαρτχάιντ, ήταν πλέον δυσβάσταχτο.

«[...] Ποιά ελευθερία μου προσφέρεται, ενώ η οργάνωση του λαού εξακολουθεί να απαγορεύεται; [...] Ποιά ελευθερία μου προσφέρεται όταν μπορεί να συλληφθώ για το αδίκημα άδειας εισόδου; [...] Ποιά ελευθερία μου προσφέρεται όταν πρέπει να ζητήσω άδεια για να ζήσω σε μια αστική περιοχή; [...]»¹⁹²

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με την επίσημη απογραφή πληθυσμού, ο λευκός πληθυσμός της χώρας το 1985 αποτελούσε το 15% επί του συνολικού, ενώ το 1936 - οπότε καταγραφόταν και το μεγαλύτερο ποσοστό - αποτελούσε το 21%. Το 1988 υπολογιζόταν πως το 2005 το ποσοστό αυτό θα έχει μειωθεί στο 10%, κάτι το οποίο και συνέβη το 1999. Παράλληλα, λόγω της διαρκούς επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης στα Μπαντουςτάνς σε συνδυασμό με την φυσική αύξηση του πληθυσμού, ενώ το 1952 ο αριθμός των ιθαγενών στις πόλεις καταγραφόταν στα 5,2 εκατομμύρια, το 1980 είχε ανέλθει στο διπλάσιο ποσοστό (10,6 εκατομμύρια). Ένα βήμα πιο μπροστά, οι επιστήμονες τότε προέβλεπαν πως η αντιστοιχία λευκών - ιθαγενών στις αστικές περιοχές έως το 2000 θα ήταν 1 προς 5.¹⁹³

¹⁹¹ Μαντέλα Ν. *Συζητήσεις με τον εαυτό μου*, μετάφραση: Νίνα Μπούρη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2013, σελ. 507

¹⁹² Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ. 99

¹⁹³ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ.242

Ένα, δεύτερος παράγοντας ήταν εκείνος της οικονομίας. Το κράτος του Απαρτχάιντ ήταν οικονομικά δυσβάσταχτο και αντιπαραγωγικό, με το πρόβλημα να οξύνεται λόγω της διεθνούς απομόνωσης της χώρας και της φυγής κεφαλαίων. Τρία ήταν τα γεγονότα-σταθμοί που συνοδεύτηκαν από έντονες οικονομικές κρίσεις (τόσο της ίδιας της νοτιοαφρικανικής οικονομίας όσο και στις οικονομικές σχέσεις της Νοτίου Αφρικής με τον λοιπό κόσμο). Τα γεγονότα αυτά ήταν η σφαγή του Sharpeville το 1960, οι εξεγέρσεις του Soweto το 1976 και η επιβολή της κατάστασης έκτακτης ανάγκης το 1985. Ήδη από το 1963, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ συνέστησε να μην πωλούνται όπλα στη Νότια Αφρική, ενώ οι διαδοχικές συζητήσεις κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες, κατέληγαν σε όλο και πιο δεσμευτικές αποφάσεις σχετικά με την αποτροπή πωλήσεων οπλισμού και στρατιωτικού υλικού, την αγορά πολύτιμων μετάλλων και την μείωση ή πλήρη διακοπή των άμεσων επενδύσεων και των δανείων.

Η απαγόρευση πώλησης όπλων και στρατιωτικού υλικού οδήγησε σε εγχώριες επενδύσεις στην στρατιωτική βιομηχανία -επενδύσεις που θα μπορούσαν να είχαν γίνει σε πιο παραγωγικούς κλάδους-. Να σημειωθεί ότι σε επίπεδο ξένων επενδύσεων το 1985, οι μονάδες πολυεθνικών επιχειρήσεων που λειτουργούσαν στην χώρα ήταν οι μισές σε σχέση με το 1984. Φυσικά, το εξωτερικό εμπόριο ήταν μείζονος σημασίας για την οικονομία της Νότιου Αφρικής, καθώς έφθανε το 60% του ΑΕΠ, και αποτελούνταν από εξαγωγές αγαθών και πολύτιμων μετάλλων.

Το σύνολο των γεγονότων αυτών οδήγησαν την οικονομία της χώρας σε κρίση, που είχε ως αποτέλεσμα την διόγκωση του εξωτερικού χρέους της χώρας. Συγκεκριμένα, το εξωτερικό χρέος ανέβηκε από 6 δις. δολάρια το 1980 σε 24 δις. δολάρια το 1985. Οι διαπραγματεύσεις με τις δανείστριες τράπεζες της χώρας έγιναν έως ένα βαθμό σε πολιτικό πλαίσιο. Η κυβέρνηση της χώρας αναγκάστηκε να υποσχεθεί πως θα προβεί σε πολιτικές «παραχωρήσεις» προς την μαύρη πλειοψηφία των κατοίκων της. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ο Botha και στις δύο ομιλίες του (που έμειναν γνωστές ως «Ρουβίκωνες» (I και II)), δήλωσε πως η χώρα

ήταν έτοιμη «να διαβεί το Ρουβίκωνα», παρουσιάζοντας συγκεκριμένες υποσχέσεις για πολιτικά μέτρα σε δημοκρατική κατεύθυνση.¹⁹⁴

Ωστόσο, πέραν των πολιτικών και οικονομικών πιέσεων που ασκήθηκαν στην ηγεσία της Νοτίου Αφρικής προκειμένου αυτή να αποκηρύξει το καθεστώς του Απαρτχάιντ, στο εσωτερικό της χώρας ένα -κατά παράδοξο τρόπο- καθοριστικό γεγονός άνοιξε το δρόμο των διαπραγματεύσεων· αναφερόμαστε στην απόσυρση του Botha από την πολιτική σκηνή τον Ιανουάριο του 1989, όταν υπέστη εγκεφαλικό επεισόδιο, με αποτέλεσμα να παραιτηθεί από πρόεδρος του NP. Εν συνεχεία αναγκάστηκε σε παραίτηση από πρόεδρος της χώρας, λόγω της οξείας αντίδρασης του υπουργικού του συμβουλίου.

Τη θέση του Botha ανέλαβε ο Willem de Klerk. Ο de Klerk σε αντίθεση με τον Botha, είχε αντιληφθεί πως η συνέχιση της πολιτικής του Απαρτχάιντ θα ήταν ανέφικτη και πως ήταν απαραίτητο να ανταποκριθεί στις εγχώριες και διεθνείς πιέσεις για την κατάργηση του Απαρτχάιντ. Έτσι, έπεισε το υπουργικό του συμβούλιο να εγκρίνει μια σειρά ριζοσπαστικών πρωτοβουλιών. Στις 2 Φεβρουαρίου του 1990 ανακοίνωσε στο κοινοβούλιο την άρση απαγόρευσης των ANC, PAC, του Κομμουνιστικού Κόμματος Νοτίου Αφρικής (South African Communist party), καθώς και περισσότερων από 33 οργανώσεων (συμπεριλαμβανομένου του UDF), την απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων που είχαν συλληφθεί για μη βίαιες ενέργειες και την αναστολή της θανατικής ποινής. Εννέα ημέρες αργότερα ο Μαντέλα απελευθερώθηκε άνευ όρων έπειτα από είκοσι επτά χρόνια φυλάκισης.

Στο επόμενο διάστημα ακολούθησε μια σειρά διαπραγματεύσεων, η οποία συνοδεύτηκε από μια σειρά ταξιδιών τόσο του Μαντέλα όσο και του de Klerk σε χώρες της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Κατά τη διάρκεια αυτών των ταξιδιών ο Μαντέλα αντιμετώπιστηκε ως ήρωας, και ο de Klerk έγινε δέκτης θερμού καλωσορίσματος από πολιτικούς και επιχειρηματίες. Έπειτα από τέσσερα χρόνια, στις 27 Απριλίου 1994 πραγματοποιούνται οι πρώτες δημοκρατικές εκλογές στη Νότιο Αφρική.

¹⁹⁴ Φατούρος Α., «Πολιτική, Δίκαιο και Αποτελεσματικότητα: Η Προβληματική των Διεθνών Κυρώσεων κατά της Νότιας Αφρικής» στο : Θεοδωρόπουλος Χ., Τσάλτας Γρ.Ι., *Απαρτχάιντ- Διεθνείς Εξελίξεις – Ελλάδα*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991 σελ. 78-85 και Σιώκος Σ., «Παρέμβαση Πιστωτικό Σύστημα και Απαρτχάιντ» στο : Θεοδωρόπουλος Χ., Τσάλτας Γρ.Ι., *Απαρτχάιντ- Διεθνείς Εξελίξεις – Ελλάδα*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991 σελ. 124

Στις 10 Μαΐου 1994, τριακόσια σαράντα δύο χρόνια μετά την πρώτη διαμόρφωση του οικισμού του Ακρωτηρίου από την ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών που οδήγησε στην υποδούλωση και την τυραννία των ιθαγενών της Νοτίου Αφρικής, ο Νέλσον Μαντέλα ορκίζεται Πρόεδρος της χώρας, παρουσία του Γενικού Γραμματέα Ηνωμένων Εθνών, σαράντα πέντε αρχηγών κρατών, και αντιπροσωπιών από τις ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, Ιαπωνία, Γερμανία, και Μεγάλη Βρετανία. Κυρίαρχο θέμα στην εναρκτήρια ομιλία του ήταν η συμφιλίωση.

*«Μέσα από την εμπειρία μιας αξιοσημείωτης ανθρωπιστικής καταστροφής που κράτησε πάρα πολύ καιρό, πρέπει να γεννηθεί μία κοινωνία στην οποία ολόκληρη η ανθρωπότητα θα είναι υπερήφανη [...] Ποτέ, ποτέ και ποτέ ξανά δεν θα πρέπει η όμορφη αυτή γη να βιώσει ξανά την καταπίεση του ενός από τον άλλο».*¹⁹⁵

Η κατάργηση του Απαρτχάιντ εκφράστηκε και επίσημα μέσα από το Σύνταγμα του 1997. Σε αντίθεση με εκείνα του 1910 και του 1983, τα οποία είχαν ουσιαστικά βασιστεί στις αρχές του φυλετικού διαχωρισμού και την ανισότητα, το Σύνταγμα του 1997 (σύμφωνα με το προοίμιό του), υποστήριζε τη δημιουργία μίας κοινωνίας που θα βασίζεται στις δημοκρατικές αξίες, την κοινωνική δικαιοσύνη και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Επιπλέον το σημαντικότερο ίσως μέρος του Συντάγματος ήταν το *bill of rights*, το οποίο αναγνώριζε την ισότητα του κάθε ατόμου ενώπιον του νόμου και απαγόρευε τις διακρίσεις για οποιονδήποτε λόγο.

*«Εμείς, ο λαός της Νοτίου Αφρικής, αναγνωρίζουμε τις αδικίες του παρελθόντος μας. Τιμούμε εκείνους που υπέφεραν για δικαιοσύνη και ελευθερία στη γη μας. Σεβόμαστε όσους εργάστηκαν για την οικοδόμηση και την ανάπτυξη της χώρας μας. Πιστεύουμε ότι η Νότια Αφρική ανήκει σε όλους όσους ζουν σε αυτή, ενωμένοι στην πολυμορφία μας. [...] έτσι ώστε να επουλώσει τις διαιρέσεις του παρελθόντος και να δημιουργήσει μια κοινωνία που θα βασίζεται σε δημοκρατικές αξίες, στην κοινωνική δικαιοσύνη και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Να θέσει τα θεμέλια για δημοκρατική και ανοικτή κοινωνία, η κυβέρνηση της οποίας βασίζεται στη βούληση του λαού και κάθε πολίτης θα είναι εξ' ίσου προστατευμένος από το νόμο [...]»*¹⁹⁶

¹⁹⁵ Thompson L., *The History of South Africa*, Yale University Press, USA, 2001, σελ. 264

¹⁹⁶ *Constitution of The Republic of South Africa No. 108*, 1996

Στην μετά – Απαρτχάιντ εποχή της Νοτίου Αφρικής διαφορετική ήταν και η πολιτική σκηνή, καθώς το NP (υπό την νέα του ονομασία ‘New National Party ‘), στις εκλογές του 2004 έλαβε μόλις το 1,65% των ψήφων και διαλύθηκε το ίδιο έτος. Το κυρίαρχο κόμμα των εκλογικών αναμετρήσεων κατά τα έτη 2004, 2009 και 2014 ήταν το ANC, το οποίο κέρδισε και τις τρεις εκλογικές αναμετρήσεις, ενώ τη θέση της αντιπολίτευσης έχει πλέον πάρει το Democratic Alliance.¹⁹⁷

Ωστόσο, οι πληγές του Απαρτχάιντ παραμένουν φανερές σε κοινωνικό επίπεδο μέχρι και σήμερα. Αυτό γίνεται φανερό μέσω ενός γεγονότος που έλαβε χώρα το 2010, όταν ο Terre Blanche (ιδρυτής της AWB) βρέθηκε νεκρός στο κρεβάτι του στις 4 Απριλίου του 2010, μαχαιρωμένος μέχρι θανάτου από δύο Αφρικανούς εργάτες. Το συμβάν αυτό δεν ήταν τυχαίο, καθώς η διαμάχη μεταξύ ορισμένων Αφρικάνερς και ορισμένων Αφρικανών παραμένει ζωντανή.

Αναφορικά με την οικονομία της Νοτίου Αφρικής στην μετά-Απαρτχάιντ εποχή, παρατηρήθηκε ήδη από το 1994 μια σημαντική προσπάθεια περιορισμού των δαπανών του κράτους και μία στροφή σε δημοσιονομικές πολιτικές ενάντια σε «λαϊκίστικες πιέσεις». Δημόσιες επιχειρήσεις ιδιωτικοποιήθηκαν, οι ξένες επενδύσεις στη χώρα άνησαν με εκρηκτικούς ρυθμούς στην επταετία 1994-2001, φτάνοντας στο απόγειό τους με δείκτες-ρεκόρ το 2008. Χαρακτηριστικά, το ΑΕΠ της χώρας από τον ετήσιο ρυθμό αύξησης της τάξης του 2% για τα έτη 1997-2001, ανήλθε στο 5% μέσα στην τριετία 2004-2007. Το τρομακτικό και συνάμα απογοητευτικό γεγονός ήταν ότι ακόμη και με την οικονομική επαναφορά της Νοτίου Αφρικής, τα ποσά που αναλογούσαν στις οικογένειες των θυμάτων του Απαρτχάιντ ήταν εξαιρετικά μειωμένα, ενώ μεγάλο τμήμα της ανάπτυξης αυτής είχε χτιστεί πάνω στα ίδια θεμέλια που είχαν πρωτύτερα στηρίξει το Απαρτχάιντ.

Επίσης, το ποσοστό του εισοδήματος των λευκών εργατών, παρέμενε στην πλειοψηφία του κατά πολύ υψηλότερο από αυτό των μαύρων (σχεδόν πενταπλάσιο), ενώ παράλληλα δημιουργούταν μία ελίτ Αφρικανών, έγχρωμων και Ινδών. Αυτό δεν σήμαινε βέβαια ότι η ανεργία -ακόμη και στο πολύ πρόσφατο παρελθόν-, δεν μαστιζε τη νεολαία των Αφρικανών. Ενδεικτικά, μόλις το 2010 τα ποσοστά ανεργίας των νεαρών Αφρικανών (ηλικίας 15-24 ετών), έφτασαν σε ποσοστά υψηλότερα από

¹⁹⁷ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.124

εκείνα του 1990, Αντικατοπτρίζοντας την κοινωνική διαστρωματοποίηση, τα ποσοστά ανεργίας στους νέους ήταν χαμηλότερα για τους λευκούς και τους Ασιάτες.

Μέχρι και σήμερα, το 50% των νοικοκυριών των Αφρικανών ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, ενώ μεταξύ 1994 και 2006, η κυβέρνηση κατάφερε να μειώσει το ποσοστό των νοικοκυριών που δεν είχε πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό από 40% (το 1994) σε μόλις 19% (το 2006). Ακόμη, όσον αφορά την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, μεταξύ 1994-2003 τέσσερα εκ. σπίτια –σχεδόν όλα Αφρικανών- απέκτησαν ηλεκτρικό ρεύμα, όμως έως το 2010 πάνω από το 50% του πληθυσμού που ζούσε σε αγροτικές περιοχές εξακολουθούσε να μην έχει πρόσβαση. Επιπλέον, το εθνικό δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας δεν ήταν ικανό να καλύψει τόσο τις οικιακές όσο και τις βιομηχανικές ανάγκες ενέργειας, με αποτέλεσμα, συχνά να απειλείται με μπλακάουτ όλη η χώρα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το κράτος έχτισε σχεδόν 250.000 οικήματα, τα λεγόμενα «σπίτια Μαντέλα» (Mandela houses). Αυτά δημιουργήθηκαν με σκοπό να παράσχουν στον φτωχότερο πληθυσμό μία αξιοπρεπή στέγαση, ως αντίμετρο για τις καλύβες και τα γκέτο στα οποία ήταν εξαναγκασμένοι να μένουν οι Αφρικανοί από την εποχή του Απαρτχάιντ. Όμως, ο ρυθμός αστικοποίησης των Αφρικανών ήταν τόσο μεγάλος, με αποτέλεσμα το μέτρο αυτό να αποδειχθεί ανεπαρκές. Έτσι, συνέχισαν να δημιουργούνται, παραγκουπόλεις γύρω από τις μεγάλες πόλεις.

Αιτία της αυξανόμενης αστικοποίησης ήταν η άνιση εξέλιξη μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, με αποτέλεσμα να ωθήσει τους Αφρικανούς να μετακινηθούν στις πόλεις. Οι περισσότερες ευκαιρίες εργασιακής αποκατάστασης, αλλά και οι ευκαιρίες μόρφωσης και εκπαίδευσης –αγαθού που τόσο είχαν στερηθεί οι Αφρικανοί κατά την περίοδο του Απαρτχάιντ-, ήταν από τα κυριότερα κίνητρά τους.

Με την αποδοχή Αφρικανών στα πανεπιστήμια της Πραιτόρια, του Γιοχάνεσμπουργκ και του Κέιπ Τάουν, ο αριθμός νέων Αφρικανών φοιτητών διπλασιάστηκε το 1990, με μεγάλο ποσοστό εξ' αυτών να απευθύνεται σε τεχνικές σχολές. Με απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου το 1996, όλα τα δημόσια σχολεία υποχρεούνταν πλέον να προσφέρουν εκπαίδευση σε όλους τους νέους, ανεξαρτήτως

φυλής. Ωστόσο, έως το 2009 τα περίπου 25.000 δημόσια σχολεία, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εξακολουθούσαν να αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα. Το 70% εξ' αυτών δεν διέθετε βιβλιοθήκη, το 77% δεν είχε ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το 85% δεν διέθετε εργαστήρια.

Επιπλέον, η αστυνομία της Νοτίου Αφρικής έστρεψε την προσοχή της στην προστασία του γενικού πληθυσμού, και όχι μόνο των λευκών όπως συνέβαινε κατά την περίοδο του Απαρτχάιντ. Συγκεκριμένα, από το 1994, όπου το ποσοστό δολοφονιών ήταν 68 θανάτους ανά 100.000 άτομα, 2008-2009 είχε μειωθεί σχεδόν στο μισό (37 θάνατοι ανά 100.000 άτομα). Σε αντίθεση με την έως τώρα γνωστή μορφή βίας, υψηλά είναι τα ποσοστά ξενοφοβίας που μαστίζουν τα τελευταία χρόνια τη Νότια Αφρική. Η εισροή Αφρικανών από χώρες όπως το Κονγκό, τη Μοζαμβίκη, τη Νιγηρία και τη Ζιμπάμπουε, με σκοπό την αναζήτηση εργασίας, οδήγησαν στην έξαρση εξεγέρσεων και δολοφονιών την περίοδο 2008-2009 καθώς οι άνεργοι μαύροι θεωρούσαν πως οι άνθρωποι αυτοί τους παίρναν τις δουλειές.

Τέλος τη μεγαλύτερη απειλή για την κοινωνικό-οικονομική ισορροπία της χώρας αποτελεί η μάστιγα του HIV/Aids. Το 2001 τα κρούσματα ανήλθαν στα 5.000.000, με ετήσιο δείκτη θνησιμότητας της τάξης των 360.000 ατόμων. Σε αντίθεση το 1992 υπήρχαν μόλις 1.352 καταγεγραμμένες περιπτώσεις ατόμων με HIV. Κατά την περίοδο 2002 – 2003 ήταν η αιτία για το 57% θανάτων παιδιών κάτω των πέντε ετών και το 53% για το συνολικό αριθμό θανάτων στη χώρα. Επιπλέον έμμεσα θύματα του ιού αποτελούν τα 600.000 ορφανά παιδιά (κάτω των δεκαπέντε ετών) αφού ο ένας ή και οι δύο γονείς είχαν πεθάνει λόγω του ιού.¹⁹⁸

Πέραν των πολιτικών ευθυνών που επιρρίφθηκαν για το ζήτημα όχι μόνο της ίδιας της εξάπλωσης του ιού, αλλά και των συνεπειών της στον πληθυσμό, παραμένει στο προσκήνιο ένα φλέγον ηθικό ζήτημα για τον Αφρικανικό πληθυσμό και ακόμη περισσότερο για την ίδια την Ευρώπη· αυτό της πρόσβασης των νοσούντων σε αντιρετροϊκά φάρμακα. Την στιγμή που η Ευρώπη, η Αμερική και ο υπόλοιπος κόσμος μιλάει για καινοτομία στο χώρο του φαρμάκου και ανακάλυψη νέων θεραπειών, η Νότιος Αφρική υποφέρει υπό το βάρος της πίεσης του τελευταίου τροχού της αμάξης. Το 2003 μόλις 2% των πασχόντων είχε πρόσβαση σε

¹⁹⁸ Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011, σελ.126-130

αντιρετροϊκή θεραπεία, εικόνα που έχει παρουσιάσει σημαντική βελτίωση. Σύμφωνα με στοιχεία του 2012 έχει παρουσιάσει βελτίωση το προσδόκιμο ζωής (από τα 56 στα 60 χρόνια)¹⁹⁹, και μέσω των δράσεων πρόληψης που πραγματοποιούνε στη χώρα έχει επιτευχθεί έως ένα ποσοστό η μείωση των κρουσμάτων.

Είκοσι ένα χρόνια μετά τις πρώτες ελεύθερες εκλογές στη χώρα της Νοτίου Αφρικής, δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως έχουν αλλάξει πολλά πράγματα στην ουσία τους. Αν και τη τυπική ισότητα ανάμεσα στους πολίτες έχει αποκατασταθεί, τεράστιες οικονομικές ανισότητες, οικονομική κρίση, υψηλή ανεργία και εγκληματικότητα εξακολουθούν να αποτελούν μέρος της καθημερινότητας για τους Νοτιοαφρικανούς.

¹⁹⁹ Αναλυτικά βλέπε:

http://www.unaids.org/sites/default/files/en/media/unaids/contentassets/documents/pcb/2012/20121129_31PCB_Strategic_Investment_Final_en.pdf (τελεύ. πρό. 13/12/2015)

Αντί επιλόγου

Είναι σαφές πως το Απαρτχάιντ ήταν ένα σύστημα φυλετικών διακρίσεων, δεν ήταν όμως μόνο αυτό. Σίγουρα, τόσο το δουλοκτητικό σύστημα της αποικιοκρατίας, όσο και οι ρατσιστικές ιδεολογίες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο διαμόρφωσής του. Παράλληλα, όμως, τα υλικά οφέλη που θα αποκόμιζε ο λευκός πληθυσμός από την επιβολή ενός τέτοιου συστήματος ήταν τεράστια. Συμπερασματικά, τα οικονομικά κίνητρα έπαιξαν καθοριστικό ρόλο τόσο στον τρόπο διαμόρφωσής του, όσο και στην μακροβιότητα του.

Μέσω του Απαρτχάιντ και κατ' επέκταση μέσω του αποκλεισμού της πλειοψηφίας του πληθυσμού, από εξειδικευμένες θέσεις εργασίας, εξασφαλιζόταν η οικονομική ευημερία του λευκού πληθυσμού. Αυτός, ίσως, ήταν και ο κυριότερος λόγος που η κοινότητα των λευκών, στην πλειοψηφία της, παρείχε στήριξη στις κυβερνήσεις του Απαρτχάιντ. Επιπλέον, στην κοινότητα αυτή ήταν βαθιά ριζωμένη η ιδέα πως ο μη λευκός πληθυσμός στερούταν της ικανότητας να διαχειριστεί τις υποθέσεις του, σε κάθε επίπεδο, χωρίς την καθοδήγηση των λευκών.

Περαιτέρω, το Απαρτχάιντ ανέπτυξε μια σειρά μέτρων, χειραγώγησης, προκειμένου η παραπάνω αντίληψη να γίνεται το ίδιο αποδεκτή και από το μη λευκό πληθυσμό. Παραδείγματος χάριν, η εκπαίδευση που παρέχονταν, ειδικά στους Μπαντού, είχε στόχο η κοινωνική αυτή ομάδα να αποδεχτεί τη θέση της στην κοινωνία, χωρίς να την αμφισβητεί.

Όσες, όμως, ιδεολογίες κι αν επιστρατεύτηκαν. Όσα μέτρα και αν πάρθηκαν. Όσοι νόμοι κι αν ψηφίστηκαν, προκειμένου να διασφαλίσουν την υποταγή του μη λευκού πληθυσμού στο κράτος του Απαρτχάιντ, δεν στάθηκαν ικανά να καταπνίξουν την ενστικτώδη ανάγκη, των ανθρώπων για ισότητα και ελευθερία.

Καμία μορφή ανισότητας δεν μπορεί να ερμηνευθεί θετικά και να γίνει αποδεκτή από εκείνον που τη βιώνει. Ειδικά στην περίπτωση που αυτή παίρνει τη μορφή του «Άνισου Δικαίου». Η ρητή άρνηση ενός κράτους να αναγνωρίσει ισότιμα τους πολίτες του, αποτελεί την ακρότατη μορφή κοινωνικής ανισότητας.

Το Απαρτχάιντ άφησε πίσω του χιλιάδες θύματα και βαθιές πληγές στο λαό της Νοτίου Αφρικής, ενώ παράλληλα έγινε ένα, τρανό, παράδειγμα προς αποφυγή για τον υπόλοιπο κόσμο. Έτσι, θα κλείσουμε την μελέτη αυτή με την ευχή πουθενά στον κόσμο· ποτέ ξανά· κανένας λαός· να μην γίνει θύμα τέτοιων πολιτικών, διότι το Απαρτχάιντ, ήταν ένα έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

1. Ζιάκας Θ, Κοροβίνης Β. *Αναζητώντας Μια Θεωρία για Το Έθνος*, εκδ. Εκάτη, Αθήνα, 1998
2. Θεοδωρόπουλος Χ., Τσάλτας Γρ.Ι., *Απαρτχάιντ- Διεθνείς Εξελίξεις – Ελλάδα*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1991
3. Καλτσώνης Δ., *Δίκαιο και κοινωνία τον 21ο αιώνα, Δίκαιο Οικονομική Κρίση και Δημοκρατία*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, 2014
4. Καλτσώνης Δ., *Κράτος και Ανενέργεια του Νόμου*, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998.
5. Λαναράς Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός, Κίνημα – Κόμμα – Κράτος*, εκδ. Εντός, Αθηνά, 2004
6. Μαντέλα Ν. *Συζητήσεις με τον εαυτό μου*, μετάφραση: Νίνα Μπούρη, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2013
7. Μαντέλα Ν., *Το Απαρτχάιντ*, μετάφραση Αστερίου Ε., εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2006
8. Μπίζος Γ., *Κανείς Υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, μετάφραση: Γεωργιάς Κώστας, εκδ. Κοχλίας, Αθήνα 2001
9. Παπαδημητρίου Ζήσης Δ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο Φυλετικό Μίσος, Ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000
10. Τσάλτας Γρη.Ι., Μαυρογένης Σ., Μπούρτζος Τ., Ροδοθεάτος Γ. *Η Γεωγραφία στις Διεθνείς Σπουδές*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2011
11. Χριστοδουλίδης Θ., *Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων*, τόμος δεύτερος «Από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919», εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2004
12. Χριστοφιλόπουλος Δ.Γ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο, Βασικές έννοιες – θεσμοί και αρχές Ιδιωτικού – Δημοσίου – Ευρωπαϊκού Δικαίου*, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2007
13. Heywood A., *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, μετάφραση & επιμέλεια Φραγκονικολόπουλος Χ & Προέδρου Φ, Κριτική, Αθήνα 2013

14. Shipman P., *Η Εξέλιξη του Ρατσισμού, Οι ανθρώπινες διαφορές και η χρήση και κατάχρηση της επιστήμης*, μετάφραση, Βερυκοκάκη Α., εκδ. «Νέα Σύνορα»-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998
15. Weber M. *Η προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού*, μετάφραση Κουρτοβικ Δ, εκδ. Κάλβος, Αθήνα, 1980

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

16. Beryl A. Geber, Education Under Apartheid, *Patterns of Prejudice*, Vol. 10, No. 6 (Jan., 1976), pp. 25-29
17. Brian H. King and Brent McCusker, Environment and Development in the Former South African Bantustans, *The Geographical Journal*, Vol. 173, No. 1 (Mar., 2007), pp. 6-12
18. Bunting B., *The Rice of the South African Reich*, Penguin Books Ltd, 1964
19. Clark N. L., Worger W. H., *South Africa, The Rise and Fall of Apartheid*, Taylor & Francis, UK, 2011
20. Coetzee M. J., The mind of apartheid: Geoffrey Cronjé (1907-), *Social Dynamics*, Volume 17, No 1, (June 1991), pp. 1-35
21. Corrado E., *The Godliness of Apartheid Planning, The legitimizing role of the Dutch Reformed Church*, University of Illinois, 2013
22. Dubow S., Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race', *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992), pp. 209-237
23. Dubow Saul, *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, USA, 2014
24. Elphick R. and Giliomee H., *The Shaping of South African Society, 1652-1840*, Wesleyan University Press, 1979
25. Garson N. G., 'Het Volk': The Botha-Smuts Party in the Transvaal, 1904-1, *The History Journal*, Vol. 9, No. 1 (1966), pp. 101-132
26. Giliomee H., The Making of the Apartheid Plan, 1929-1948, *The Journal of African Studies*, Vol. 29, No. 2 (Jun., 2003), pp. 373-392
27. Gurney C., 'A Great Cause': The Origins of the Anti-Apartheid Movement, June 1959-March 1960, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 26, No. 1 (Mar., 2000), pp. 123-144

28. Hepple A., South Africa's Bureau for State Security, *Royal Institute of International Affairs*, Vol 25, No 10 (Oct.1969), pp. 436-439
29. Johnson Walton R., Education: Keystone of Apartheid, *Anthropology & Education Quarterly*, Vol. 13, No. 3, (1982), pp. 214-237
30. Justus M. van der Kroef, Kuyper and the Rise of Neo-Calvinism in the Netherlands, *Church History*, Vol. 17, No. 4 (Dec., 1948)
31. Landis Elizabeth S., South African Apartheid Legislation II: Extension, Enforcement and Perpetuation, *The Yale Law Journal* , Vol. 71, No. 3 (Jun., 1962), pp. 437-500
32. Lichtenstein A., Making Apartheid Work: African Trade Unions and the 1953 Native Labour (Settlement of Disputes) Act in South Africa, *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 2 (2005), pp. 293-314
33. Lipton M., *Capitalism and Apartheid South Africa, 1910-1986*, Wildwood House Ltd, England, 1986
34. Lodge T., *Sharpeville, An Apartheid Massacre and its Consequences*, Oxford University Press, 2011
35. Marquard Leo, *The Peoples and Policies of South Africa*, Oxford University Press, New York, 1962
36. Marx, Antony W., *Making Race and Nation, a comparison of South Africa, the United States and Brail*, Cambridge University Press, USA, 1998
37. Morrow W. E., Aims of Education in South Africa, *International Review of Education*, Vol. 36, No. 2 (1990), pp. 171-181
38. Mr B.M. Mahlangeni, *Reflections on the impact of the Natives' Land Act, 1913, On Local Government In South Africa*, , Research Unit, Parliament of the Republic of South Africa, 20 May 2013
39. Power Paul F., Gandhi in South Africa, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 7, No. 3 (Oct., 1969), pp. 441-455
40. Purkitt Helen E. and Burgess Stephen, South Africa's Chemical and Biological Warfare Programme: A Historical and International Perspective, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 28, No. 2 (Jun., 2002), pp. 229-253
41. Quane H., The United Nations and the Evolving Right to Self-Determination, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 47, No. 3 (Jul., 1998), pp. 537-572

42. Robert Davies and Dan O'Meara, Total Strategy in Southern Africa: An Analysis of South African Regional Policy Since 1978, *Journal of Southern African Studies*, Vol. 11, No. 2 (Apr., 1985), pp. 183-211
43. Savage M., The Imposition of Pass Laws on the African Population in South Africa 1916-1984, *African Affairs*, Vol. 85, No. 339 (Apr., 1986), pp. 181-205
44. Thompson L., «*The History of South Africa*», Yale University Press, USA, 2001
45. V. P. Franklin, Patterns of Student Activism at Historically Black Universities in the United States and South Africa, 1960-1977, *The Journal of African American History*, Vol. 88, No. 2, (Spring, 2003), pp. 204-217

ΠΗΓΕΣ

- Διεθνής Αμνηστία, *Νότια Αφρική*, Αθήνα, 1986
- *Bantu Education Act No 46* (1953)
- *Constitution of The Republic of South Africa No. 108* (1997)
- *Extension of University Education Act, No 45* (1959)
- General Assembly of the United Nations, 1452nd plenary meeting, 26 October 1966
- *Immorality Act, No 5* (1927)
- *Internal Security Act No 74* (1982)
- *Native Labour – Settlement of Disputes Act, No 48* (1953)
- *Population Registration Act No 30* (1950)
- *Suppression of Communism Act No 44* (1950)
- *The South Africa Act* (1909)
- *Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, Vol 2*, Truth and Reconciliation Commission of South Africa, Cape Town, 1998
- <http://www.justice.gov.za/trc/media%5C1997%5C9709/s970910k.htm> (τελ. προ. 30/11/2015)
- <http://www.statssa.gov.za/publications/P0302/P03022015.pdf> (τελ. προ. 5/10/2015)
- http://www.unaids.org/sites/default/files/en/media/unaids/contentassets/documents/pcb/2012/20121129_31PCB_Strategic_Investment_Final_en.pdf (τελεύ. πρό. 13/12/2015)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Sharpeville 21 Μαρτίου 1960, ημέρα που έμεινε γνωστή ως η Σφαγή του Σάρπεβιλ
Πηγή: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&ALID=29YL53F2A35U>

Μαθητές του Soweto, 16 Ιουνίου 1976
Πηγή : <http://www.apartheidmuseum.org/significance-1976>

Ηector Pieterse στην αγκαλιά του Mbuyisa Makhubo αφού έχει πυροβοληθεί από την αστυνομία. Η αδελφή του, Αντουανέτα Sithole, τρέχει δίπλα τους. (Soweto 16 Ιουνίου 1976). Πηγή: <http://africasacountry.com/2015/06/soweto-youths-of-1976-deserve-better-than-badvertising/>

Ιθαγενείς ενημερώνονται για την διαδικασία ψηφοφορίας προκειμένου να εξασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα στις πρώτες δημοκρατικές εκλογές του 1994
Πηγή: <http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&ALID=29YL53KHS4R&PN=4>

Bar όπου επιτρέπετε η είσοδος μόνο σε λευκούς (1968). Πηγή:
<http://www.magnumphotos.com/C.aspx?VP3=SearchResult&VBID=2K1HZOLL5O5GY4&SMLS=1&RW=1366&RH=667#/SearchResult&VBID=2K1HZOLL5OVQN5&SMLS=1&RW=1366&RH=667&PN=2>

